

כנס "הגליל כמרחב מרובה תרבויות"

24-25 בפברואר 2010

**הפקולטה ללימודים מתקדמים
אורנים, המכללה האקדמית לחינוך**

www.oranim.ac.il

ועדה אקדמית

פרופ' נעימה ברזל - יו"ר הכנס
ד"ר משה שניר - יו"ר הועדה המארגנת
ד"ר קובי אסולין
ד"ר בסיליוס בוארדי
פרופ' מרואן דווירי
אליה דמטר בר-שביט
ד"ר משה יצחקי
ד"ר ענת ישראלי
עדית לבבי-גבאי
ד"ר ארנון מדזיני
וליד מולא
ד"ר נורית מלניק
ד"ר ג'ק פסטור
דדי קומס
ד"ר מיכל ראזר
רינה רונא

ועדה מארגנת

פרופ' נעימה ברזל - יו"ר הכנס
ד"ר משה שניר - יו"ר הועדה המארגנת
רינה רונא - עורכת מדעית
אליה דמטר בר-שביט – מנהלת ארגונית
ענבל פלג – מזכירת הכנס 04-9838774 ; inbal_p@staff.ornim.ac.il

תכנית הכנס

יום רביעי 24.2.10

09:00–08:00 התכנסות ורי"מ

09:30–09:00 ברכות (אולם בית הדומי, 46)

- פרופ' נעימה ברזל – דיקן הפקולטה ללימודים מתקדמים, מכללת אורנים
- פרופ' יאיר קארו – נשיא מכללת אורנים
- מר חגי מירום – יו"ר הוועד המנהל של מכללת אורנים וגזבר הסוכנות היהודית

10:30–09:30 מושב פתיחה (אולם בית הדומי, 46)

❖ הגליל כמרחב מרובה תרבויות: מציאות, מעשה ודילמות
יו"ר המושב: מר חגי מירום

- פרופ' אבישי ברוורמן – השר הממונה על ענייני המיעוטים במשרד ראש הממשלה
- מר ראמו ג'ראיסי – ראש העיר נצרת

10:45–10:30 נאצמ

11:50–10:45 שני מושבים מקבילים

❖ זיכרון וזהות בגליל (807)

יו"ר המושב: הלל וורמן - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- נמרוד לוז – המכללה האקדמית גליל מערבי: מטאפורות של התנגדות – מקומות קדושים של קבוצות מיעוט כמוקדי התנגדות
- ישראל בן-דור – ביה"ס העל-יסודי הניסויי "משגב": המאבק על "מחוזות הזיכרון" בגליל – סיכון או סיכוי?

❖ מקום וזיכרון בגליל (804)

יו"ר המושב: ענת ישראלי - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- יעל גילעת – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: בין גוש-חלב לבירעם, בין ברעם לבירעם: על מקום, זהות וזיכרון
- משה שניר - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: שני סיפורי מקום גליליים אחוזים זה בזה

12:00–11:50 נאצמ

13:30–12:00 שני מושבים מקבילים

❖ שותפות יהודית ערבית בגליל - מושב בחסות "יוזמות קרן אברהם" (807)

יו"ר המושב: מר אמנון בארי-סוליציאנו – מנכ"ל משותף של "יוזמות קרן אברהם"

- לוי גלעד – עמותת שתי"ל: הגליל כמעבדה: ניתוח מיזמים לחיים משותפים בגליל
- דדי קומס – יוזמות קרן אברהם: חינוך לחיים משותפים בגליל
- באסם כנאענה – יוזמות קרן אברהם: קידום חיים משותפים ע"י מיזמים אזוריים – פרויקטים אזוריים כאיכות הסביבה ושיתוף פעולה בין מוניציפאלי

❖ בין רב-תרבותיות למפגש עם האחר (804)

יו"ר המושב: קובי אסולין - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- אבנר כהן - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך – שימוש באחר או אחריות לאחר

- **אברהים מחאג'נה** – אוניברסיטת אל-קודס ; המכללה האקדמית צפת : למידה אקדמית בסביבה רב-תרבותית – הטבה או מעמסה? המקרה של הסטודנטים לעבודה סוציאלית במכללה האקדמית צפת
- **מתניה מיה** – הטכניון : גן לאומי ציפורי: הנוף כנרטיב מורכב

14:00–13:30 הפסקת 3הר"ט (בית 42 כניסה 2)

15:00-14:00 שלושה מושבים מקבילים

- ❖ **למידה כמצע משותף להתמודדות וסיכוי (807)**
יו"ר המושב: אלכס גורדון - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **עמוס כהן** – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : עבודות חקר בפיזיקה – כמצע לטיפוח אחוות חוקרים רב-תרבותית בגליל
- **מיקי מוטולה** – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : לימוד הקונפליקט היהודי-ערבי באורנים – סיכון או סיכוי?
- ❖ **אמונות במרחב האתני של קהילות בגליל (804)**
יו"ר המושב: אליף פראנש - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **ג'רלד סאק** – המכללה האקדמית צפת : כבוד, בושה וכוח: היבטים של מערכת המשפט הבדווית בין השנים 1980-1990
- **מרואן דוירי ואימאן מדאח** – תיכון מקיף ראמה: הפונקציה הפסיכו-סוציאלית של גלגול נשמות בקרב הדרוזים בישראל
- ❖ **יצירה ומעשה התיישבות (805)**
יו"ר המושב: יעל פויס - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **חגי רוגני** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך ; **עדנה גורני** – אוניברסיטת חיפה והמכללה האקדמית עמק יזרעאל : **"אֲחוּתָהּ שֶׁל פְּנֵת לְמוֹת נֶגְרֵת"**; אבות ישורון קושר בין ייבוש החולה לגורל האדם
- **נועה ציון** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : ניסיון ליצירת יחסי גומלין המבוססים על דו קיום; המפעל ההתיישבותי בצפון עמק החולה, 1939-1947

15:10–15:00 נא צא

16:30-15:10 שלושה מושבים מקבילים

- ❖ **אמונות במרחב התרבותי של קהילות בגליל (804)**
יו"ר המושב: מדי וליצקר-פולק - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **חנאן אבו-נופל סרור** - השירות הפסיכולוגי נצרת : מושגים וטיפול מסורתי במחלות נפש: מרפאים וריפוי עממי בקרב החברה הפלסטינית בישראל
- **יונית קריסטל** – משמרת מלאכות מסורתיות : חקירה ולימוד מלאכות מסורתיות של עדות שונות בגליל כאמצעי למפגש בין-תרבותי
- **יעל קשת** – המכללה האקדמית גליל מערבי : **פלורליזם רפואי בגליל: העדפות שונות ואופני שילובן**
- ❖ **מפגשים רב-תרבותיים בראי ההיסטוריה (805)**
יו"ר המושב: ג'ק פסטור - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **דרור עמית** – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : דאהר אל עומר כרפורמאטור הרב-תרבותי הראשון של הגליל
- **יעל ארנון** – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : העיר טבריה כמוקד רב-תרבותי במאה ה-9 לספירה – כנסיית העוגן כמקרה מבחן

- ענת ישראלי – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : מפגשים מהסוג השלישי: יהודים ונוצרים בגליל במאות הראשונות לספירה

❖ מופע מחול (807)

הדס האוזמן אגמון

קבוצת מחול "הדס מהגליל" – יצירות בהשראת נופי הגליל. קטעים מתוך המופע "נשים"

16:30-16:45 מ א צ ר

18:00-16:45 מושב מליאה (אולם בית הדומי, 46)

סיפור מקום: מבטו של מוביל הדרך

יו"ר המושב: נעימה ברזל – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- מר מאזן גנאים – ראש עיריית סכנין
- ד"ר מסעד ברהום – מנהל ביה"ח הגליל המערבי בנהריה

18:00-18:10 מ א צ ר

19:10-18:10 שלושה מושבים מקבילים

❖ דו-קיום בהשכלה הגבוהה - האומנם? (807)

יו"ר המושב: לילך לב ארי – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- נמרוד לוז וזאב שביט – המכללה האקדמית גליל מערבי : מוסדות ההשכלה הגבוהה בגליל כמרחבי אמן
- הלנה דה-סביליה וויקטור פרידמן – המכללה האקדמית עמק יזרעאל: קהילת למידה על יחסי מיעוט-רוב (ערבים-יהודים) במוסד אקדמי
- מוחמד ותד – המכללה האקדמית צפת : מוסדות חינוך אקדמיים בגליל – מפעל אמתי לדו-קיום

❖ התמודדות במערכת החינוך עם סוגיית הרב-תרבותיות (804)

יו"ר המושב: וליד מולא – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; עמותת "דורוב"

- שירלי מידז'נסקי וניזאם עטאללה – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך : טיפוח מצוינות במגזר הדרוזי בישראל – חלון הזדמנויות בחברה רב-תרבותית
- ציבי גפני – כפר הנוער החקלאי "כדורי" – בי"ס כדורי - ממרחב מרובה תרבויות למרחב רב-תרבותי
- הלל וורמן – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; אוניברסיטת בר-אילן : חינוך בבית הספר לתרבות של שלום

❖ בין רב-תרבותיות למפגש עם האחר (805)

יו"ר המושב: עינת ליכטינגר – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

דרכים להפיכת ההרכב הרב-תרבותי למשאב חינוכי-ערכי בכיתת הלימוד במכללה מציגים: דוד נצר, איציק גונן, מרי תותרי, נעמי דה-מלאך

19:30-19:00 הפסקת ארבע (בית 42, כנ'סה 2)

20:30-19:30 מופע מוזיקלי "אחוה גלילית" - יאיר דלאל וחברים (אולם בית הדומי, 46)

יום חמישי 25.2.10

09:00–08:00 התכנסות ורי"מ

09:45–09:00 מושב פתיחה (אולם בית הדומי, 46)

כמה מילים ממרומי הגיל והגליל - הסופר אמנון שמוש

יו"ר המושב: משה יצחקי - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

11:15–09:50 שני מושבים מקבילים

❖ שותפויות בהתערבויות בין-תרבותיות: פעילות הג'וינט בגליל – מושב בחסות "ג'וינט ישראל" (אולם)

יו"ר המושב: יאיר קארו – נשיא מכללת אורנים

- אתוש קסלר – אלכא ג'וינט ישראל (אגודה לפיתוח כוח אדם בשירותים חברתיים): מודל שזירה מרובה תרבויות ברשות מקומית בגליל
- סיגל שלח – תב"ת, תנופה בתעסוקה מיסודה של הג'וינט: יישומים בשילוב וקידומן בתעסוקה של אוכלוסיות שונות – הדומה והשונה
- בועז ורשבסקי – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; ג'וינט ישראל: יחסי גומלין בין אקדמיה לשדה חינוכי בהתמודדות עם ילדים בהדרה

❖ אמנות ואינטרנט (805)

יו"ר המושב: יעל גילעת - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- טלי כהן-גרבוז – הגלריה לאמנות ישראלית, טבעון; "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: צילום הדיוקן ככלי מחקר וכאמצעי תיווך – בעקבות פרויקט הצילום "נעורים", צלם: בעז לניר – תערוכת צילומי דיוקן של בני נוער בקיבוץ שער העמקים ובני גילם בכפר הנוער הדתי כפר חסידים
- חדוה ליבנת ונסרין מורקוס – www.dugrinet.co.il עיתון אינטרנטי בעברית וערבית בגליל - האם אפשר לדבר דוגרי בָּנָט?

11:30–11:15 מצא

12:20–11:30 שלושה מושבים מקבילים

❖ מקומות, אנשים ומעשים: מדגם אפשרויות לפיתוח וביקורת (807)

יו"ר המושב: ארנון מדזיני - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- ראיד מועלם – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; הקמפוס האקדמי "מאר אליאס": הצליינות הנוצרית בגליל כמנוע להתפתחות כלכלי-חברתי אזורי
- אריה הרשקוביץ – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: פיתוח עירוני בגליל: המקרה של צפת

❖ טיפוח של קהילה וחברה (805)

יו"ר המושב: איריס חי - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- וליד מולא – "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; עמותת "דורוב": הספרייה הציבורית מוקד להשפעה והבנייה בין התרבויות בגליל מציגים: דינה באר, מוסטפא עבד אלפתאח
- אפרים דויד – אוניברסיטת בן-גוריון; אוניברסיטת תל-אביב: גלובליזציה ופריפריות – המקרה של תעשיית הטקסטיל בגליל

❖ **זיכרון היסטורי, שפה ותרבות בגליל (804)**

יו"ר המושב: נעימה ברזל - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- **ענת ליבנה** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; המרכז לחינוך הומניסטי בית לוחמי הגטאות; **נוהאד עלי** - אוניברסיטת חיפה; המרכז לחינוך הומניסטי בית לוחמי הגטאות: **משמעויות הומניסטיות אוניברסאליות של השואה: דרכו של המרכז לחינוך הומניסטי בלימוד השואה**
- **ג'נינה קהן-הורביץ, מילה שוורץ, עביר קאסם ומונא סאבא** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: **המרכז למחקר וחינוך רב-לשוני ורב-תרבותי - פרויקטים ראשונים**

16:00-12:20 **יציאה לסיורים (שער המכללה; היוצאים יקבלו צידה לדרך)**

- **"חצוצרה בואדי" - יאיר הרדן**
אחראי: **משה שניר** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **מרכז האחמדים - מועאד עודה**
אחראית: **גתית הולצמן** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

12:45-12:20 **הפסקת 3הר"ס אר"ס (בית 42, כניסה 2)**

13:45-12:45 **חברה ותרבות כמשאב (804)**

יו"ר המושב: **חני עפרוני** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- **דני מירז** - שדמות-מכללת אורנים: **הון חברתי באמצעות רשתות חברתיות כמסד לחוסן קהילתי**
- **אמנון ארבל** - בית יגאל אלון: **"מפגש האביב" - בונים יחד, יוצרים יחד - יצירה אמנותית משותפת לערבים ויהודים**

14:50-13:50 **ריבוי תרבויות בגליל (805)**

יו"ר המושב: **נורית מלניק** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- **חאלד סנדאוי** - המכללה האקדמית עמק יזרעאל: **האם יש מוסלמים שיעים בגליל?**
- **דניס סובולב** - אוניברסיטת חיפה: **ספרות בשפה הרוסית בגליל: בין קיום לאידיאולוגיות**

15:00-14:50 **מזכר**

16:00-15:10 **אמנים ואמנות בגליל**

יו"ר המושב: **עידית לבבי** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- **לי רמון** - מרכז לאמנות ותרבות בגליל "הקצה" נהריה; "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: **עת מסיק (804)**
- **אלי ברודרמן** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: **עד מרחב הדחק (805)**

16:15-16:00 **מזכר**

17:15-16:15 **שלושה מושבים מקבילים**

❖ **התנסות סטודנטאלית-האם משותפת? (א) (807)**

יו"ר המושב: **דינה לרון** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך

- **יפעת אשרת-פינק** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך; אוניברסיטת חיפה: **רב-תרבותיות - מנקודת מבט של סטודנטים ממכללת אורנים המתנסים בבית ספר דו לשוני בגליל**
- **לילך לב ארי ודינה לרון** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך: **מפגש של סטודנטים יהודים וערבים במכללה - האמנם שינוי?**

- ❖ **התנסות סטודנטית-אלית-האם משותפת? (ב) (804)**
 יו"ר המושב: **ביני תלמי** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **ברנדה גייגר** – המכללה האקדמית גליל מערבי; המכללה האקדמית צפת: **סטודנטיות ערביות מעדות שונות חוקרות את הרב-תרבותיות ואפליה במכללות האזוריות בגליל**
 - **ישעיהו תדמור** – המכללה האקדמית עמק יזרעאל; "אורנים" - המכללה האקדמית לחינוך: **שילוב תודעה פוליטית במחקר ובהוראה – בסיס לאקלים רב-תרבותי במכללה**

❖ **"קרקס גליל" – קרקס נוער יהודי וערבי**

17:30-17:15 מ'אכר

19:00-17:30 מושב סיום (אולם בית הדומי, 46)

❖ **יוצרים ויצירה בגליל**

- יו"ר המושב: **משה שניר** - "אורנים" המכללה האקדמית לחינוך
- **משה יצחקי** – "אורנים" – המכללה האקדמית לחינוך; **שירת המקום – משוררים גליליים קוראים שירים שנכתבו בהשראת המקום בו הם חיים.**
 מציגים: **נעים ערידי, סבינה מסג, משה יצחקי**
 מנחה: **אליף פראנש**
 - **טוני באסילה** – ביה"ס האיטלקי, חיפה: **הגליל כמפעל לייצור מוזיקה**
 - **יעל ארליך-מורג ואפרת הדני** - **בית 9** - ביה"ס ובית יוצר לתיאטרון בובות במכללה האקדמית גליל מערבי: **"חיי לילה" וקטעים מתוך המופעים "אף על פי" (face it); "אור ראשון" ועל הנעשה בבית 9**
 - **דברי סיכום ונעילה** – **משה שניר, יו"ר הכנס**

❖ **סרטי סטודנטים – "סיפורי הגליל"** – יוקרנו ברצף
בבית 42 כניסה 2, כיתה 801.

❖ בבית 42 תתקיים מכירת ספרים של **קרן הספרים**
בטבעון

❖ **תערוכת הצילומים "חלון לעולם שלי"** תוצג בבית 42
כניסה 2, כיתה 802.

אוצרים: אפי פדידה ושלומי שוורצברג (גלריה אורט
בראודה).

❖ **תערוכת הצילומים "עד מרחב הדחק"** של אלי ברודרמן
תוצג בבית 42 כניסה 2.

כולכם מוזמנים!!

מטאפורות של התנגדות - מקומות קדושים של קבוצות מיעוט כמוקדי התנגדות

מחקר זה בוחן את האופן שבו מקומות מקודשים למיעוט האסלאמי בישראל משמשים כמטאפורות נופיות המתחזקות ומאפשרות התנגדות לחברת הרוב ההגמונית היהודית ולרשויות המדינה. מקרה המבחן המרכזי בדיון זה הוא מקאם אבו-אלהיג'א המצוי בליבו של הגליל התחתון. דרך בחינת התמורות שהתרחשו בשנים האחרונות באתר אסלאמי מקודש זה אני מבקש לעמוד על מגמות שונות האופייניות למפגשים הקונפליקטואליים בין רוב למיעוט במדינת ישראל ולהתמקד במתרחש במרחב הגלילי.

הדיון הנוכחי עומד על הפוליטיקות המורכבות של זהות והתנגדות המיוצרות ומתקיימות במרחב וחושף את האופן שבו חברת המיעוט עושה שימוש במקומות מקודשים בכדי לתחזק ולקדם סממני זהות תרבותיים, פוליטיים ודתיים. תיאורטית, מחקר זה מדגים את האופן שבו הנוף התרבותי ותצורות נופיות הם בבסיסם מפעלים אידיאולוגיים ובהכרח פוליטיים. המחקר עושה שימוש בסקר האתר, בלימוד ההיסטוריה שלו תוך שילוב עם עבודה אתנוגראפית (תצפית וראיונות) של האוכלוסייה המבקרת ומתחזקת את המקום. באופן זה נחשפים תמורות ומפגשים פוליטיים-תרבותיים באופן שבו האוכלוסייה הפלסטינית בגליל חווה את חייה ובעיקר בדיאלקטיקת היחסים בינה לבין חברת הרוב. במיוחד אמורים הדברים ביחס לשינויים מהותיים בקרב אוכלוסייה זו בכל הקשור למשמעותם של מרכיבי הזהות הפלסטיניים והאסלאמיים בחיי היומיום. ניתן לומר כי מקומות אלה כמקומות מפגש רב-תרבותיים מאפשרים העצמה, התנגדות ודיאלוג שוויוני יותר בין רוב למיעוט במרחב.

Metaphors of Resistance - Minority Sacred Sites as Contested Spaces

This paper focuses on the ways in which minority Islamic sacred sites act as spatial metaphors in the Lower Galilee in Israel, serving as a locus of identity forming and sustaining group resistance. Through an analysis of the transformations of an Islamic sacred site (maqam), this paper reveals the politics of identity and minority group resistance in that part of Israel. In this way, the paper reinforces the theoretical notion that landscape and landscape formation are essentially a political, cultural and mostly ideological endeavor. Using rich ethnographic data drawn from the surrounding Muslim community, the politics surrounding the constantly changing sense of place among Palestinian Israeli citizens is revealed. In particular, the paper engages directly

with majority-minority relations in contemporary Israel and with what seems to be a growing source of conflict in Israeli society – the evolution of a more elaborate, informed and outspoken Palestinian identity among Arab Israeli citizens.

המאבק על "מחוזות הזיכרון" בגליל- סיכון או סיכוי?

פנים רבות לגליל. המבט הראשון נצמד לטבע, להרים ולעמקים שנשמרו עדיין בצורתם הטבעית. המבט השני, המעמיק יותר, מזהה את אותות הזיכרונות השונים, הלאומיים והדתיים, שנשמרו במרחב זה במידה רבה יותר מאשר באזורים אחרים בארץ. "רליקטים", שרידים מתקופות קדומות, נותרו במידה רבה על פני הגליל: עכו מוקפת החומות, המסמלת את גאונה וחורבנה של ממלכת הצלבנים ואת תבוסתו הראשונה של נפוליאון; שרידי הכפר ברעם מסמלים את ה"נֶכְפָּה", החורבן הפלסטיני ממלחמת 1948 ולידו בית הכנסת מימי הבית השני; האנדרטה לשירת יחיעם משמרת בעת ובעונה אחת את הקורבן היהודי במלחמה ואת הכפר הפלסטיני ההרוס; במבצר הצלבני ביחיעם נמצאים שרידי הקרב ממלחמת העצמאות; מוזיאון לוחמי הגטאות, המשמר את זכר השואה, נמצא בסמיכות לאמת המים העות'מאנית; בגליל מקומות קדושים ליהדות, לנצרות, לבהאים, לדרוזים ועוד. האוכלוסייה החיה במרחב הגלילי, אף היא מעידה בהרכבה על העבר שקדם למלחמת העצמאות.

בשונה מאזורים אחרים בארץ, אין בגליל רוב יהודי ולמעשה קיימת בו מציאות דו-לאומית, כפי שהייתה בארץ עד פרוץ מלחמת 1948. במרחבים גדולים חיה אוכלוסייה ערבית גדולה ושוורשית המשמרת את הכפרים והערים ויכולה להצביע על רציפות ארוכה. לעומת זאת, ההתיישבות היהודית עדיין נמצאת בשלבי התבססות. אולם למרות שנדמה כי מבחינות מסוימות הזמן בגליל עצר מלכת, מתפרצת מעת לעת הלבנה של הסכסוך, כפי שאירע באוקטובר 2000. כדי להשלים את מורכבות המציאות, מן ההכרח לציין כי הגליל הוא גם מרחב שבו קיימת מתיחות ביטחונית במשך עשרות שנים עקב איומים מלבנון ומסוריה ורק לפני שלוש שנים, היינו עדים לעזיבה המונית של הגליל עקב ירי טילים מלבנון במהלך מלחמת לבנון השנייה. תושבי האזור מהווים פסיפס של עדות ואמונות רבות: יהודים, ערבים, מוסלמים, נוצרים (מזרמים שונים), דרוזים ועוד. עקב ריבוי השרידים המעידים על הנארטיבים השונים והסותרים, ניתן לדמות את מרחב הגליל ל"מוזיאון" ענק, כאשר תושביו חיים בהתמדה תחת העומס הנובע ממצאותם של ה"מוצגים". עומס זה מעצב את חייהם בשגרה ומוביל מעת לעת להתפרצויות אלימות, כפי שקרה בשנים האחרונות בעכו, בפקיעין, במע'אר ובמקומות אחרים. ההתרחשויות בגליל מקרינות על הארץ כולה אך הן גם מושפעות מהמתרחש במקומות אחרים בארץ ומהשינויים האזוריים והעולמיים.

השאלה המרכזית שבכוונתי לדון בה היא מהם ההיבטים החיוביים והשליליים של המצב הקיים והאם ניתן להפוך את ההתמודדות על הזיכרון לנכס עבור תושבי האזור.

The Struggle among Memories in the Galilee – Risk or Chance?

The Galilee is, in many ways, rich in sites which represent the different narratives of Jews and Arabs in the Arab-Jewish continuous conflict. In addition, the Arab minority is a majority in the Galilee. Once in a while, the conflict between the different religions and national identities leads, to the misfortune of the inhabitants of the area, to violence. The main question is what are the negative and positive meanings of the current situation in terms of the struggle among memories, and whether or not this struggle might become an asset for the local communities

בין גוש-חלב לבירעם, בין ברעם לבירעם: על מקום, זהות וזיכרון

שישים שנה ועוד אחת, פרשת עקורי א יקרית ובירעם עולה ויורדת חליפות מסדר היום והשיח הציבורי במעין ריתמוס של גאות ושפל. על ההבטחה שהובטחו לתושבי הכפרים ב-1948 להשיבם לבתיהם אין חולקים. הגירוש וההבטחה המשולבים יחד זכו להתייחסות הממשלה, בית-המשפט העליון בשבתו כבג"ץ, העיתונות והכנסת. עבור בני הכפרים וצאצאיהם אין זו פרשה אלא סיפור חיים. האירוע ההיסטורי אינו עבר, אלא הווה זוכר המקיים "יחסים דיאלקטיים עם הזיכרון ועם התרבות הזרה שאף ממנה הוא שואב ובד בבד מבקר" כדברי חנא פרח, אמן, שנולד בגוש-חלב אליו הובאו בני משפחתו ושאר תושבי בירעם, כ-4 ק"מ דרומית-מזרחית לכפרם. עבודותיהם של פרח, מרוות עיסא ואחרים מבטאים במנעד רחב של מבעים אמנותיים את זהותם ושייכותם למרחב הפיזי והמנטאלי שבין גוש-חלב ובירעם. מרחב דואלי וכאוב עולה באמצעות דימויים של סבל ואמונה היונקים מעולמם הרוחני כנוצרים מארונים. תצלומו של חנא פרח כיוחן המטביל כשראשו מונח על טס, ומטפחות "ורוניקה" בחימר של מרוות עיסא, שניהם מדברים בשפה שבה האישי והפוליטי מזמנים דיאלוג בין הווה ועבר, בין הגירוש להבטחה, בין המתנה לפעולה. ב-2006, הציגו עיסא ועדי בן חורין, בן קיבוץ ברעם שעלה על הקרקע סמוך לחורבות הכפר שננטש, עבודת וידאו, **ברעם-בירעם**, המתרחשת בפתח בית-הקברות של בירעם, המשמש גם כיום את תושבי הכפר. שני האמנים שנולדו לאחר הגירוש חופרים בקרקע בניסיון להגיע לשכבות התת-קרקעיות של המקום. על המסך מופיעים בערבית ובעברית סיפוריהם השונים, שאינם תרגום כמצופה. אדרבה, רק הצופה שידע לקרוא את שתי השפות יבחין ב"רשומון". המרחב המשותף הוא מרחב היצירה האמנותית. עבודות אלו ואחרות שאותן אציג בהרצאתי, ממפות מרחב זרוע סבל הירושה שבו שרידי בית הכנסת העתיק של ברעם והכנסייה של בירעם עומדים כעדות למורכבות הזיקה שבין מקום, זהות וזיכרון.

Between Gush Halav and Bir'im, between Bar'am and Bir'im: Questions of Place, Identity and Memory

In the course of the last 61 years the expulsion of the people of Ikrit and Bir'im villages from their homes never ceases to "bother" public Israeli discourse, e.g. appeals to the High Court of Justice, bills passed in the Knesset, etc. At the same time there was unanimous public agreement about the unfulfilled promise to return to the villages given to them by the Israeli Army. For the people of those two villages and their descendants there is not just a historical event but their own life story and history. The historical

event is not a past but a present memory, establishing "a dialectic relationship with memory and with foreign culture on which he draws, and at the same time criticizes" as Hanna Farah, from Kufer Bir'im pointed out. Farah's family, as well the majority of Bir'im people, were repopulated to Gush Halav, 4 km. north-east of their village. The art works of Farah, Mirvat Issa and other young artists from Gush Halav who were born after their people were chased away from their land in 1948, expressed through a wide range of utterances their identity and their sense of place/non-place between Gush Halav and Bir'im, a dual and painful "in-between" place. They display in their works imagery of suffering and belief originating in the Moronic Christianity iconography and featured in a contemporary artistic language: the photograph of Hanna Farah as a decapitated Saint John and Issa's clay "Veronica's kerchief" "speak" in the language in which the personal and the political summon a dialogue between present and past, between the act of expulsion from the promised return, between delayed attitude and action. Mirvat Issa's video art (2006), together with her work-partner Adi Ben-Horin, named "*Bar'am-Bir'im*", relates to the individual and collective memory of the two: Issa as a daughter of a family from Bir'im village and Ben-Horin as a second generation daughter of Kibbutz Bar'am, which settles the land in 1949 near the ruins of the abandoned village. Both artists dig in the cemetery. We witness a historical rashumon: different voices tell in different languages different stories of the same events, and only the artistic expression is a potential sharing place. I propose through these works and others presented in my lecture a reflection about the place of inherited suffering that the ancient synagogue of Bar'am and the Church of Bir'im still stand and remind to all how multifaceted and problematic a link between place, identity and memory can be.

שני סיפורי מקום גליליים אחוזים זה בזה

שאלות הזהות בהן אנו עוסקים אינן מצויות במישור האקדמי בלבד ; הן מלוות צמתים שונים בחיינו. לזהותו של אדם ממדים רבים. אחד, מהותי שבהם, הנו המקום בו הוא גדל ו"סיפורי המקום" אתם הוא חי.

תפיסת "המקום" על כל ייצוגיו כמרכיב מהותי בזהות האדם מעמידה אותנו בפני שאלת זהות מורכבת. המאה העשרים, שיש מי שכינה אותה "עידן הפליטות" (ג'ורג' שטיינר), ראתה לא רק את 'בעל הבית', שזהותו חופפת את מקומו, אלא גם את הפליט, זה שזהותו מוגדרת דווקא על ידי אי החפיפה שבין מקום ישיבתו הנוכחי ובין המקום אליו הוא רואה עצמו שייך. במאה העשרים הפליטות נהייתה למודל רווח של זהות אנושית. במאה העשרים אנו מוצאים אנשים 'של מקום' לצד אנשים של 'אין מקום'. לעתים הזהויות הללו מתערבבות.

שאלת זהותו של המחבר ובתו מתבררת לאור שני סיפורי מקום שנפרסים זה ליד, עולים מתוך הסיפורים שנלחשו בין ענפיו של עץ תות ענף בכפר ארץ ישראלי אחד. הסיפור האחד הנו סיפור נוטעיו של העץ, תושביו הנעדרים של הכפר הערבי הסמוך אל-סומיריה, שבעקבות 'מבצע בן עמי' במהלך מלחמת 1948 גורשו מכפרם ונפוצו כפליטים בעולם. הסיפור השני הנו סיפור העולמות האבודים, השכול והיתמות הלא מדוברים, של מייסדי הקיבוץ שעלה על הקרקע בסמוך לכפר החרב כמה חודשים לאחר חורבנו. מתוך החיפוש אחר זהות, עולה סיפור המקום האבוד של אחת ממשפחות הפליטים המייסדים של הקיבוץ בצפון פולין, שילדיה שיחקו בין ענפי עץ התות כאן.

שני הסיפורים נשזרים יחד בזכות שניים : נערה בקיבוץ, דור שלישי למייסדים, שמנסה להתחקות אחר דמות הכפר החרב וגורל תושביו, ומתכתבת עם פליטי הכפר, ומנגד אדם צעיר שחי בצפון פולין ומתחקה אחר הסיפור של חלקת הקרקע אותה רכש מהממשלה הפולנית, קרקע שהופקעה בכוח מבעליה היהודים. נכדתם של הפליטים מהנחלה המופקעת שם מגלה שהיא יושבת על נחלתם של הפליטים מכאן. שני סיפורי הפליטות ומחשבת השיבה נשזרים לחוויית זהות מורכבת ומגומגמת אחת.

Two Galilean place stories unfolded side by side

The questions of identity we deal with are not theoretical only; they go with us through different junctures in our lives. An essential dimension of one's identity is his/her place and the local narrative which one lives.

The 20th century, which one philosopher called "the age of the refugees", saw in front of it not only the owner of the place but also the one who lost it and his identity is defined by the non-existent overlap between his lost place and his current residence. In the 20th century being a refugee became a common formula of personal identity.

The question of identity of the writers, an Israeli girl and her father, is clarified in the light of two stories unfolded side by side, secretly told between the branches of an old mulberry tree in one Israeli village.

The first is the story of those who planted the tree decades ago, the missing inhabitants of a nearby destroyed Palestinian village, Al Sumeria, who were expelled to Lebanon after the Ben Ami military operation in 1948, and scattered all over the world.

The second is the story of the lost worlds, the unspoken bereavement and orphan hood of the founders of a nearby kibbutz built a few months after the destruction of the village. The search follows the story of one of the founders of the kibbutz, whose children played in this tree.

The two stories are weaved together due to two persons who discover these unspoken stories and give them words and images: an Israeli kibbutz girl, third generation to the founders of the kibbutz, who explores the story of the destroyed village, and a young Pole who explores the story of a piece of land he recently bought from the Polish government, land that was confiscated from its former Jewish owners.

The granddaughter of the refugees from confiscated lands there finds out that she lives in the place which was once the home of the local refugees.

הגליל כמעבדה: ניתוח מיזמים לחיים משותפים בגליל

הפרויקט "מיפוי לחיים משותפים" היה מכון תחילה לעריכת מיפוי, להתוויית כיווני פעולה וליצירת בסיס ידע, שיאפשר לתורמים ו לארגונים שעדיין אינם פעילים בתחום יחסי יהודים - ערבים, והמעוניינים לסייע, למקד את מעורבותם בתחום. הפרויקט בוצע תחת אחריותו של פתחי מרשוד, מנהל "שתיל" בחיפה ועו"ד גלעד לוי, אשר ניהל בפועל את הפרויקט. לביצוע המיפוי נבחרו ד"ר מאיה מלצר-גבע ובכר עוואדה, אשר ראינו נציגים מעשרות ארגונים שונים ו כן את ראשי הרשויות היהודיות והערביות באזור. הדו"ח ותוצאותיו המטרידות, באשר למצב בשטח ומצב הארגונים הפועלים בשטח, הולידו תובנות מרחיקות לכת.

התמונה העולה מהדו"ח אינה פשוטה. הן ביחס למצב היחסים בין יהודים וערבים בגליל, הן ביחס למדדי אי-השוויון, והן ביחס למצב הארגונים הפועלים בשטח. ניכר שהארגונים פועלים במציאות קשה, במקרים רבים מחוץ ל זרם המרכזי של קהילותיהם. ניכר גם כי קיים נתק בין מרבית הארגונים לבין השלטון המקומי ומשרדי הממשלה. לקשיים אלה יש להוסיף חוסר בחשיבה אסטרטגית ויכולת מוגבלת למימוש החזון הארגוני (תקציבית ואחרת). ארגונים רבים נאלצים לעסוק בהישרדות במקום בהתמקצעות. הארגונים המקומיים לרוב קטנים ומתקשים למנף רעיונות למעשים, ומעשים לחשיפה תקשורתית. ניכר ש קיים תסכול רב אצל הפעילים, עקב העדר שינוי בשטח. ההצלחות בודדות ונקודתיות. תובנה נוספת היא כי מתקיימת התנהלות מעגלית, אשר שותפים לה הארגונים, הקרנות והתורמים. פעמים רבות נוצר הרושם כי לפי רצון משוער של התורמים יש הטיה לכיוון פרויקטים, לטווח קצר או בינוני, עם מרכיב של נראות. כפי שיוצג בהרצאה, להתנהלות זו יש מחירים כבדים.

ההמלצות שגובשו בעקבות הדו"ח:

א. המלצות ברמה האסטרטגית: מאחר והמסקנה הראשונה הייתה כי נדרשת חשיבה מחודשת על מטרות ודרכי פעולה, הוצע לכנס נציגות משמעותית של הארגונים לשינוי חברתי, הרשויות המקומיות, המדינה והתורמים, לשם גיבוש אסטרטגיות פעולה ויצירת שיתופי פעולה מקסימאליים, כאשר להמלצה זו מצורפות מספר המלצות משנה. המלצה מרכזית נוספת בפרק זה, עוסקת בניסיון לשבור את דפוס התרומות לפעילות פרויקטאלית, קצרת טווח ובעלת מרכיבי נראות. כאן אנו מציעים שינוי ולפיו לגופים התורמים ולרשויות יהיה חלק גדול יותר בעיצוב ובתכנון הפעילויות, כשהארגונים יהיו המוציאים לפועל. עוד מוצע, לפעול למען חיזוק הראייה האזורית, הן בקרב תושבי האזור והן בקרב השלטון המרכזי. המלצות נוספות בפרק זה עוסקות בהעמקת מיפוי הצרכים בשטח והיערכות למצבי משבר.

ב. המלצות הבאות לתת מענה לצורך בעבודה של בניית יכולות (capacity building) עם הארגונים השונים הפועלים בשטח, על מנת לשפר את יכולותיהם הארגוניות וכן ברשויות (networking) בין הארגונים לבין עצמם, ובין הארגונים לשלושת המעגלים הסובבים אותם – רשויות מקומיות; קרנות ותורמים; ומוסדות המדינה, וכך להגדיל את ההשפעה של פעילותם. היתר, מוצע לחזק תשתיות ארגוניות, יכולות שימוש בתקשורת ובהפצת ידע, המלצות להתייעלות, וגם המלצה להקמת מרחב פתוח ובטוח על בסיס אידיאולוגי ומקצועי – HUB –

הכולל מרחבי עבודה משותפים, שירותי משרד, ישיבות והחלפת רעיונות וכיו"ב. המלצה אחרת עוסקת בהעצמת השותפות היהודית-ערבית בארגונים עצמם.

ג. קידום שניים או שלושה פרויקטים בסדר גודל משמעותי, אשר יהיו "סיפורי הצלחה" ויאזנו את תמונת המצב הפסימית והעגומה יחסית כפי שמשקפת מדו"ח המיפוי.

בפרק זה מוצע להגדיר תחומים ספציפיים להשקעה, תחומים בעלי חשיבות ועם סיכויי היתכנות להצלחה, ולהשקיע בהם. מוצע לזהות פרויקטים גדולים היכולים לייצר אימפקט על כל האזור, ושכמה ארגונים ורשויות שותפים להם. בהקשר אחרון זה, אנו מוצאים לנכון להמליץ על קידום שילוב האוכלוסייה הערבית בכלכלה הישראלית, ובהשקעת משאבים לשם הכרה בנארכיבים השונים, בלעדיה הסיכויים לשינוי קטנים.

The Galilee as a Laboratory: Joint Living in the Galilee

Mapping Project Analysis

The purpose of joint living in the Galilee mapping project was to conduct a mapping, delineate courses of action, and create a base of knowledge that will allow donors and organizations still not engaged in the field of Jewish-Arab relations, but interested in playing a constructive role, to focus their interventions in the field. The project was implemented under the purview of Fathi Marshood, director of Shatil in Haifa and the North, and Gilad Levy, adv., who managed the project. To conduct the mapping we selected Dr. Maya Meltzer-Geva and Mr. Bakr Awaida, who interviewed representatives of dozens of organizations and the heads of Arab and Jewish local authorities. The report and its troubling findings regarding the situation in the field led to consequential insights.

The general picture emerging from the report is not simple. This is true regarding the state of relations between Jews and Arabs in the Galilee, regarding levels of inequality, and regarding the organizations active in the field. In this last respect, it is evident that organizations are working under duress, often outside of the 'mainstream' of their communities. Also evident is a disconnection between the majority of organizations on the one hand and local authorities and government offices on the other. To these difficulties one must add the limited strategic thinking and a limited capacity to realize their organizational vision (budgetary and otherwise). Many organizations are forced to invest efforts in surviving rather than in becoming more professional. The local organizations are mostly small, and struggle to leverage ideas into action and action into exposure in the media. It is evident that there is much

frustration among the activists, resulting in absence of change in the field. Successes are few and far between. Another insight is that we are witnessing circular behavior in which the organizations, foundations and donors take part. Oftentimes an impression is created that donors are interested in short- or medium-length projects, with a component of visibility. As presented in the conference, this behavior carries a substantial price.

A. Recommendations at the strategic level

Since the first conclusion was that there is need for renewed thinking about goals and courses of action, it is proposed we gather a significant representation from social change organizations, local authorities, the state and the donors – in order to frame strategies and improve cooperation. This recommendation is accompanied by a number of sub-recommendations. An additional central recommendation in this chapter deals with the attempt to break the patterns leading to initiatives that are short term, project oriented, and of high visibility. Here we propose a change wherein donors and authorities will have a larger role in shaping and planning activities, while the organizations will be the implementing agents. It is further suggested to work toward strengthening a regional vision, both among local residents and in the central government. Additional recommendations in this chapter concern extending the mapping of needs and preparation for crisis situations.

B. Recommendations that address the need for capacity building of the organizations, strengthening them and improving networking among the organizations and between the organizations and the three circles that surround them – local authorities, foundations and donors, and government institutions, hence increasing the impact of their activities.

Among other things, it is suggested we strengthen organizational infrastructures, the ability to use the media and disseminate information in order to help organizations become more efficient. It is also recommended we establish a safe and open space based on an ideological and professional basis – a hub – which includes shared working space, office services, meetings and exchange of ideas, etc. Another recommendation deals with empowering Jewish-Arab relations within the organizations.

C. Pushing two or three large scale projects to serve as "success stories" and balance the relatively pessimistic outlook that emerges from the report.

This chapter suggests defining specific fields in which to invest, fields of importance with high chances of success – and focusing resources on these fields. It is suggested we identify large projects that can impact the entire region, and that several organizations and local authorities will partner in project implementation. In this context we recommend advancing the integration of the Arab population in Israeli economy, and investing resources in familiarization with the different narratives, without which the chances for change are limited.

חינוך לחיים משותפים בגליל

בהרצאה יוצגו החזון והמטרות של מיזם **השפה כגשר תרבותי** ושל התכנית "יא סלאם" שעומדת במרכזו, את תחומי הפעילות ואת התפתחות המיזם בחמש השנים האחרונות. יודגשו התפיסה החינוכית שבבסיס המיזם ו אסטרטגיות הפעולה שננקטו ביישומה, האתגרים שבפניהם אנו עומדים, ההישגים, המסקנות והתובנות להמשך פעילות החינוך לחיים משותפים.

חזון המיזם: חברה רב-תרבותית ושוויונית, שבה השפות הרשמיות, שפות הארץ – עברית וערבית – נלמדות, מדוברות ונראות, כביטוי לתרבויות ולאוכלוסיות שהן מייצגות וללגיטימ אציה ציבורית לשפות ולדובריהן;

מטרת המיזם: להביא לכך שבוגרי מערכת החינוך העברי יידעו ערבית ויכירו את התרבות הערבית, באמצעות קידום, עדכון ומיסוד הוראת השפה והתרבות הערבית בבתי הספר העבריים, בדגש על ערבית דבורה ועל בתי-הספר היסודיים, וקיום פעילות משותפת משמעותית של בתי-ספר יהודיים וערביים;

אסטרטגיית הפעולה במיזם: שיתוף פעולה 'משולש' של "יוזמות קרן אברהם" עם משרד החינוך והרשות המקומית בכל אזור ביישום התכנית "יא סלאם" בבתי-ספר יסודיים עבריים ובקיום תכנית מפגשים מותאמת של בתי-הספר הללו עם בתי-ספר ערביים מהיישוב/מהסביבה; מחקר הערכה מקצועי חיצוני; פעולות אדבוקטיביות המקדמות את המטרה.

אתגרים: שילוב מורים ערבים בבתי-ספר עבריים; רצף חינוכי בין ביה"ס היסודי לחטיבת הביניים; מעמד (הוראת) השפה הערבית בישראל; רתימת השותפים והעברת האחריות לתכנית, נוכח מערכות חינוך נפרדות ומכוונות-הישגים, ועוד;

ההישגים בשטח: יישום התכנית "יא סלאם" בכ- 100 בתי-ספר ברחבי הארץ, 70 מהם בחיפה ובצפון הארץ; הכרה והערכה בקרב אנשי החינוך ברשויות ובמשרד החינוך, הבאות לידי ביטוי בהמשך היישום תוך הגדלת הקצאת המשאבים והתשומות; שביעות רצון גבוהה של מנהלי בתי"ס מהתכנית והיווצרות ביקוש גובר לתכנית; הכשרה ושילוב של 50 מורים ערבים לערבית בבתי-ספר עבריים, ועוד;

המסקנות והתובנות: יש ליצור מודל שתועלותיו מוכחות ושניתן להעתיקה ולאימוץ על-ידי מערכת החינוך; קשר הדוק (מנהלי ומקצועי) עם בתי-הספר – מנהלים, מחנכים והמורים לערבית – הוא המפתח להצלחת התכנית בבתי"ס וליצירת ביקוש נוסף; רתימת מקבלי ההחלטות וקובעי המדיניות ברמה הארצית והמקומית היא תנאי הכרחי לביסוס המיזם ולהצלחתו, לצד פעולות נוספות בתחום החינוך לחיים משותפים של יהודים וערבים, ועוד.

"Language as a Cultural Bridge" Initiative

The lecture presents the vision and objectives of the *Language as a Cultural Bridge* Initiative and the *Ya Salam* program that stands at its core as well as the various fields of activities and the developments of the initiative over the past five years. The lecture focuses on the educational conception and the strategy implemented, the challenges we are facing and the conclusions and insights for future action in the field of coexistence education.

Initiative's Vision

A multicultural, egalitarian society, where both official languages (Hebrew and Arabic) are taught, spoken and visible, reflecting the cultures and populations which they represent, and expressing public recognition and legitimacy of these languages and their speakers.

Initiative's Objective

To bring about a situation where graduates of the Jewish education system have Arabic language skills and familiarity with Arabic culture by promoting, revising and incorporating Arabic language and culture studies in Jewish schools in Israel, with an emphasis on spoken Arabic and elementary schools, and by holding significant joint activities for Jewish and Arab schools.

Initiative's Action Strategy

A tri-partite model of collaboration between The Abraham Fund Initiatives, the local government and the Ministry of Education enables implementation of the *Ya Salam* program in Jewish schools and the specially tailored encounter programs for these schools with Arab schools in the same town or region. In addition, the initiative includes professional external evaluation research and advocacy actions that promote our objectives.

Challenges and Dilemmas

Integrating Arab teachers in Jewish schools; creating curricular continuity of Arabic language instruction between elementary and junior high schools; the status of the Arabic language (instruction) in Israel; engaging partners in the program and shifting responsibility for the program to them – in light of the segregated, rather

achievement-oriented educational system; various dilemmas relating to what type of Arabic should be instructed (spoken, literary, etc); the optimal way to incorporate Arabic lessons into a set school timetable, etc.

Initiative Achievements

Operating *Ya Salam* in about 100 schools nationwide (70 of which are in Haifa and Northern Israel); acquiring acknowledgment and appreciation among education professionals in the municipalities and the Ministry of education, resulting in the continuous implementation and the expanded budget allocations and participation; high contentment among school principals and growing demand for the program; training and integration of 50 Arab teachers for Arabic instruction in Jewish schools, etc.

Conclusions and Insights

A model which has been successfully proven should be developed so that it can be replicated and adopted by the Ministry of Education; close relations (administrative and professional) with the schools' teams – principals, educators and Arabic teachers – is the key for the success of the program and for creating growing demand; engaging decision-makers and policy-makers on the regional and national level is a necessary condition for the establishment of the program and its success, in addition to various complementary activities in the field of Jewish-Arab coexistence.

קידום חיים משותפים על-ידי מיזמים אזוריים:

פרויקטים אזוריים כאיכות הסביבה ושיתוף פעולה בין-מוניציפאלי

בהרצאה אציג את החזון והמטרות של המיזם, את תחומי הפעילות על ציר הזמן ואת תהליך ההתפתחות במיזם בביצוע ובבניית הראייה והתפיסה הבין-מוניציפאלית שמעצבת את השותפות בין הרשויות היהודיות והערביות באזור לב הגליל. יוצגו אסטרטגיות הפעולה שבהן נקטנו, הדילמות שליוו אותנו בזמן הפעילות, האתגרים שעמדו בפנינו במהלך הפעילות בשטח, ההישגים, המסקנות והתובנות להמשך הפעילות ולבניית מודל הראייה האזורית.

חזון המיזם: שותפות המבוססת על ערכי השוויון וההוגן ו על הכבוד ההדדי והאינטרסים המשותפים לכולם;

מטרות המיזם: שינוי חיובי שיושג ע"י בניית מערכת קשרים מתמשכת, מבוססת, ממוסדת ורציפה בין רשויות, מוסדות ואזרחים יהודים וערב ים באזור; קידום שוויון בין יהודים וערבים באזור ויצירת מנהיגות אזורית מובילה ופעילה;

אסטרטגיות הפעולה במיזם: רישות ורתימה של שותפים פוטנציאליים; העלאת המודעות לראייה האזורית; בניית מסגרות ופורומים משותפים ופרסום וחשיפה תקשורתית; **הדילמות:** התפיסות השונות ואף המנוגדות של השותפים במיזם; פעילות רוחבית מול פעילות מעמיקה; כיצד מייצרים מערכת אינטרסים משותפת לכל השותפים בנוסף למערכת ערכית משותפת ועוד;

האתגרים: הצלחה חלקית בלבד בצמצום הפערים בתפיסות בציר יחסים-זכויות אצל מקבלי ההחלטות באזור; אי-ביסוס תפיסה הוליסטית בקרב רוב השותפים; א-סימטריה הקיימת בין הרשויות ביכולות ובמשאבים; סדר עדיפות נמוך בקרב מקבלי ההחלטות במשרדי הממשלה לנושאים הקשורים בשותפות ובשוויון ועוד;

ההישגים בשטח: המיזם והפעילות נתפסים כגורם חיובי ומסייע בקרב השותפים הבכירים, מראשי רשויות, נציגי משרדי ממשלה וכיו"ב; הפעילות האזורית שאנו מקדמים הנה הפעילות המשמעותית והרחבה ביותר המתבצעת באזור הצפון בכלל ובאזור לב הגליל בפרט; הראייה האזורית בתחומים כמו איכות הסביבה, תיירות ותכנון ופיתוח אזורי ים עונה על צרכים ואינטרסים משותפים לחלק או לכל השותפים במיזם; יש רצון בקרב רשויות נוספות באזור לקחת חלק פעיל ולהיות שותפים במיזם;

המסקנות והתובנות מהפעילות בשטח: חשיבות בניית קשרים חיוביים ומתמשכים בין הרשויות באזור, מבלי להותיר את נושא הזכויות והשוויון מאחור; ביסוס תפיסה הוליסטית למיזם בקרב כלל השותפים; ביסוס תפיסה ניהולית אזורית בקרב ראשי הרשויות; המשגה למודל המוצע שיהיה בר-העתקה לאזורים נוספים בארץ; רתימת מקבלי ההחלטות וקובעי המדיניות ברמה הארצית לפעילות האזורית שלנו ועוד.

Creating Partnerships between Jewish and Arab Municipalities in Israel's North Area

In the lecture I address the vision and aim of the Mirkam in the Galilee initiative, the areas of activity over time, and the development process of the initiative - its implementation and our efforts to create an inter-municipal approach to govern partnerships between Jewish and Arab municipalities in the Central Galilee area. I present the action strategies that have been undertaken; the dilemmas and challenges we faced during the activities; achievements; conclusions and insights that have been gathered for future activities and the creation of a regional model.

Initiative Vision: Partnership based on values of equality and fairness, mutual respect and shared interests.

Initiative Goals: Positive change obtained through a system of on-going, established and institutionalized relationships between Jewish and Arab municipalities, institutions and individuals in the area; promoting equality between Jews and Arabs in the area and creating active regional leadership that will drive development in the region.

Action Strategy for the Initiative: Recruiting and engaging potential partners; raising awareness of a regional approach to policy and development; creating shared frameworks and forums; advertising and media exposure.

Dilemmas: Different and even oppositional perspectives of partners in the initiative; breadth versus depth in activities; how to create a framework of interests common to all partners alongside a shared value system.

Challenges: Only partial success in reducing gaps in attitudes to the relations-rights axis among decision makers in the area; failure to establish a holistic approach among most partners; existing asymmetry between municipalities in abilities and resources; low prioritization of the need for cooperation and equality by decision makers in government ministries.

Achievements in the Field: The initiative and its activities are perceived by the more senior partners among mayors and/or representatives of government ministries and others as a positive and helpful force; the regional activities we promote are the broadest and most meaningful activities taking place in the North in general and in the Central Galilee specifically; the regional perspective that has been developed in areas

such as the environment, tourism, and regional planning and development addresses needs and interests common to some or all of the partners in the initiative; there is a desire among additional municipalities in the area to take an active role and become partners in the initiative.

Conclusions and Insights from Activities in the Field: The importance of building positive and on-going relationships among municipalities in the area, without allowing the issue of rights and equality to be left behind; establishing a holistic approach to the initiative among all partners; establishing an approach of regional management among mayors; conceptualization of the proposed model so that it can be replicated in other regions in Israel; recruiting decision makers and policy shapers at the national level to support our regional activities, and more.

שימוש באחר או אחריות לאחר

נקודת המוצא של ההרצאה היא מחלוקת שהתפתחה בשלהי המאה הקודמת בנוגע לאופי היחסים בין הקהילות בחברה רב-תרבותית. על רקע האינטנסיפיקציה ההולכת וגוברת של חילופי המידע והמגעים ומשאים בין הקהילות השונות בעידן של הגלובליזציה, עולה השאלה האם שימור ההבדלים התרבותיים המסורתיים הוא עדיין אפשרי, ואם הוא אפשרי האם הוא חיובי או שלילי. האנתרופולוג הצרפתי קלוד לוי-שטראוס מדגיש את היתרונות בשימור ההבדלים. לעומתו מציג האנתרופולוג הקנדי קליפורד גירץ את החסרונות הנובעים מכך. הפילוסוף האמריקאי ריצ'רד רורטי מתערב במחלוקת ומציע גישת ביניים. הוא תומך בהגברת שיתוף הפעולה בין הקהילות השונות, אבל מגביל אותו לתחום המעשי, ונותן ספקן לגביו בהקשר התרבותי. לדעתו לא כל התרבויות פתוחות זו אל זו במידה שווה, ולפיכך ההתקרבות ביניהן, משמע השגת רמת הבנה הדדית גבוהה יותר ביניהן, נידונה להיות חלקית בלבד. אולם רורטי אינו מצר על כך, לדעתו שיתוף פעולה מעשי אינו מותנה בשיתוף פעולה תרבותי.

קבלת הכללים הנדרשים לצורך המגע והמשא היומיומי בין היחידים המשתייכים לקהילות המגוונות, אינה תובעת את ביטול ההבדלים התרבותיים, ואפילו לא את צמצומם. התנאי היחיד לפיתוח יחסים אינסטרומנטאליים הוא ההכרה המשותפת בתועלת ההדדית הנובעת מהם ותו לא. מחוץ לגבולותיה של הכרה משותפת זו ניתן וראוי לשמר את כל שאר ההבדלים. רורטי מניח אפילו שטיפוח ההבדל התרבותי מקדם את שיתוף הפעולה המעשי. במסגרת שיתוף פעולה זה נאלץ כל יחיד להשעות את ייחודו המסורתי-הלשוני לטובת המוסכמות או החוקים הכלליים, כלומר הוא מוותר על ביטוי העצמי, אבל הוא יכול להמשיך ולתפקד במערכת זו למרות תחושות הניכור והתסכול הנובעים מכך, רק משום שהוא שב ומוצא את ביטוי העצמי בחיי הקהילה הייחודית שלו, בשדה הלשוני-התרבותי שלו. רורטי מסיק אפוא שיש להסתפק בקיום יחסים טכניים-אינסטרומנטאליים בין הקהילות. יחסים החורגים מעבר למסגרת זו אינם אפשריים, אבל הניסיון לכוון אותם עלול לחבל ביחסים האפשריים והרצויים, כלומר היחסים המבוססים על התועלת המעשית שכל הצדדים המעורבים בהם מפיקים מהם. עיקר ההרצאה יוקדש לחשיפת אופיין הבעייתי של הנחות היסוד שעליהן בנויה הארגומנטציה של רורטי, ולביסוס הטענה שהגבלת שיתוף הפעולה ליחסים שימושיים-אינסטרומנטאליים אינה מעשית ומסוכנת, במיוחד ביחס לקיום במציאות הישראלית, ובפרט לגבי החיים המשותפים בגליל.

Using the Other or Responsibility for the Other – Two Alternative Models for Shaping a Multicultural Society in General, and in the Galilee in Particular

The lecture is based on a debate (which was held in 1985-6) between the French anthropologist Claude Levi-Strauss, the Canadian anthropologist Clifford Geertz, and the American philosopher Richard Rorty. The participants discussed the question of the practicability, viability and value of the preservation of cultural differentiation. The present lecture is focused on some theoretical problems, taking into account the common presuppositions of the participants. The lecture examines these problems and discusses their relevance to the issue of multi-cultural life in general and in the Galilee in particular.

למידה אקדמית בסביבה רב-תרבותית: הטבה או מעמסה?

המקרה של הסטודנטים לעבודה סוציאלית במכללה האקדמית צפת

מטרת ההרצאה היא לענות על השאלה המרכזית המופיעה בכותרת ההרצאה: האם למידה אקדמית בסביבה רב-תרבותית היא הטבה או מעמסה? בעזרת תיאור, אפיון והסבר דינאמיקה אשר התחוללה במפגש בין סטודנטים מרקע לאומי שונה בסמסטר הראשון ללימודיהם האקדמיים, ביניהם יהודים (אשכנזים, מזרחיים, רוסים ואתיופים) וערבים (עירוניים, כפריים ובדווים); הווה אומר קשת רחבה של דתות (יהודים, מוסלמים, נוצרים ודרוזים) בדורות שונות של דתיות (חילוניים, מסורתיים ודתיים), ורקע סוציו-אקונומי מרובד (עניים, מעמד ביניים ועשירים). ההרצאה גם תתחקה אחר הדיאלקטיקה שהתרחשה בין אותם סטודנטים לבין המרצה שהוא גבר ערבי, מוסלמי, דתי, כפרי, במסגרת הקורס "חברה רב-תרבותית בעידן הגלובלי", שנלמד במחלקה לעבודה סוציאלית, במכללה האקדמית צפת.

הרקע התיאורטי של ההרצאה יוטמע בתוך השיח של ההכשרה הרב-תרבותית שתכליתה לסייע לסטודנטים לגבש ולחזק את עמדותיהם כלפי סוגיות בסיסיות במעשה הרב-תרבותי: אימוץ גישה מהותית (essentialism) מול הישארות בגישה המבנית (constructivism), הפנמת הגישה האמית (emic) מול הגישה האתית (etic), הישארות ברמת התיאוריה הפורמאלית (formal theory level) מול העזה להתקדם לרמת התיאוריה הבלתי פורמאלית (informal theory level); דהירה או האטה במנגנון הפיצול לשניים: "אנחנו" מול "הם"; גיבוש עמדות מול הטיי יה מסטריאוטיפים; הסתפקות בידע תרבותי מול שאיפה למודעות תרבותית ולכשרים תרבותיים; הכרה (recognition) רחבה באחר מול הרשאה מוגבלת בלבד; הסכמה להאחדה ולדמיון (קוסמופוליטיזם) מול הדגשה ביתר שאת את השונות והייחודיות התרבותית (פרטיקולריזם). הממצאים ייצמדו לתגובות הסטודנטים כלפי המסר של הקורס כי "אין תרבות אחת, אידיאולוגיה אחת או דרך חיים אחת שהיא המושלמת, שבה טמונה האמת ואותה צריך להפנים או לחזור ליסודותיה. לאף תרבות אין מונופול על האמת ועל המתכון לחיים טובים" בכל אחת מההרצאות אשר עסקה באוכלוסייה אחרת. אביא אנקדוטות מהקונפליקטים, המתחים, הצעקות, הפיוסים, הפשרות, הקואליציות וה התבדחויות בין הסטודנטים, שהשתנו בכל שיעור מחדש הן בהתאם לאוכלוסייה הנידונה והן מבחינת המרכיב הזהותי הדומיננטי באותו שיעור: "רגישות תרבותית כלפי האוכלוסייה הערבית: לולי ינות בין הקנון המקצועי האוניברסלי לקנון התרבותי הפרטיקולארי"; "מבט חטוף על התערבות רגישות תרבות עם האוכלוסייה המזרחית"; "כיצד להתאים את עצמנו לתרבות המקור של האוכלוסייה הרוסית: דפוס המשפחה חד-הורית לעומת המשפחה התלת-דורית"; "בין חול לקודש: הטיפול באוכלוסייה החרדית"; "זכותה של האוכלוסייה האתיופית לגלות רגישות כלפי תרבותה"; "האם אוכלוסייה ממעמד סוציו-אקונומי נמוך מחייבת טיפול ייחודי?"

המסקנה של ההרצאה תשען על אזכור הלחץ של הסטודנטים, מרקעים שונים, כדי להגיש עבודה סופית משותפת שתתן ביטוי לנ ארטיבים הנבדלים שלהם. בחלק זה א צטט חלק מקולות הסטודנטים אשר נתבקשו לכתוב רפלקציה על התהליך שעברו מאז שנכנסו לשיעור. ההרצאה תסתיים במסר של ההרצאה שתכליתו: למרות הכול, כדאי להכליל את מודל הלמידה הרב-תרבותית בהשכלה גבוהה כיוון של מרות הכול, למידה אקדמית בסביבה רב-תרבותית עדיין מהווה פריבילגיה שבה זוכים הסטודנטים.

Academic Learning in a Multicultural Environment: Privilege or Burden? The Case of Social Work Students at Zefat Academic College

The objective of this lecture is to answer the central question presented in the title, whether academic learning in a multicultural environment constitutes a privilege or a burden. to the question is answered by means of description, characterization and explanation of the dynamics that took place in the first semester of academic studies, during encounters among students who came from various ethnic and national backgrounds, such as Jews (mostly of Ashkenazi, Oriental, Ethiopian and Russian origins) and Arabs (of urban and rural origins, as well as and Bedouins). The socio-economic background of the students was stratified (poor, middle-class and wealthy). The students belonged to a wide spectrum of religions, such as Jews, Muslims, Christians and Druze. They also maintained varying religious levels (secular, traditional, religious, and ultra-orthodox). This lecture also explores the dialectics between the course students and their lecturer - who is a religious rural Muslim Arab, and a male - as it unfolded within the framework of the course “Multi-cultural Society in the Global Age”, Department of Social work, Zefat Academic College.

The theoretical background of the lecture is conveyed within the discourse of multi-cultural training designed to assist the students in consolidating and strengthening their positions as regards basic issues in multi-cultural practice. These include adopting a substantive (Essentialism) approach as opposed to remaining within the constructive (Constructivism) one; internalizing the Emic approach vis-à-vis the Etic one; daring to progress and advance to an Informal Theory Level as opposed to becoming stuck at the Formal Theory level; a fast galloping or a slowing down of the dual split mechanism of “we” versus “them”; formulating positions against bias and

stereotypes; aspiring to cultural awareness and cultural skills in contrast to being satisfied with existing cultural knowledge; having a broad recognition of “the other” as opposed to only a restricted recognition; acceptance of unification and similarity (Cosmopolitism) as opposed to an ever growing emphasis on diversity and cultural singularity (Particularism).

The Findings are related to students` reactions to the message of the course that “there is no one culture, one ideology or one way of life that is perfect and which should be internalized or to whose roots we must return. No culture has a monopoly on truth or the recipe for a good life.” For each lecture dealing with a separate, operative population, anecdotes will be presented, describing the conflicts, tensions, shouting, reconciliations, compromises and coalitions that were formed, as well as the laughter of the student audience that changed each lesson anew, both according to the discussed population as well as with respect to the dominant identity component at the specific lesson: “cultural sensitivity to the Arab population, juggling between the universal professional canon and the particular cultural one”;

“a glimpse of culturally sensitive interference with the Oriental population”; ”how to adjust ourselves to the original culture of the Russian population”; “the single parent family pattern as opposed to the three generation family one”; “between secularism and religion - treatment of the ultra-orthodox population”; “the right of the Ethiopian population to be sensitive to its culture”; “does a low socio-economic population require particular treatment ?” and more.

The conclusion of the lecture is based on references to the pressure on the students who come from different backgrounds to submit a final, shared assignment, which will provide expression of their separate narratives. In that part of the lecture we quote some of the voices of the students who were asked to write a replication of the process they had undergone since the lesson began.

The lecture is concluded with the message that despite all, the inclusion of a multi-cultural learning model in the higher education program is a positive contribution, since despite everything academic learning in a multi-cultural environment still constitutes a privilege enjoyed by the students.

הגן הלאומי "ציפורי" כנוף זהות לאומי

הגן הלאומי **ציפורי** ממוקם במרכז הגליל התחתון. עושר המצאי באתר, יחד עם רבגוניות התרבותית של האזור הסובב, תורמים למורכבותו של הגן הלאומי. בארצות רבות, וישראל בכללן, מהווים גנים לאומיים "מוזיאון פתוח" (Pretes, 2003), המשמש כלי בהבניית זהות לאומית באמצעות הצגת מדגם מייצג של נופי הארץ ותצוגה של ארכיאולוגיה, והיסטוריה. כמעשה ידי אדם, גן לאומי, אינו "טבע", אלא תוצר של השפעת האדם על הטבע: תכולתו מעוצבת באופן המשקף את תפיסת הזהות של מעצביו, הן בקנה המידה הארצי, על-ידי קביעת מפת הגנים הלאומיים הארצית, והן בקנה המידה המקומי והמפורט של תכנון ועיצוב הגן הבודד.

המחקר המוצג כאן מתמקד בחקירת עיצובו של הגן הלאומי **ציפורי** ומהווה חלק ממערך מחקר נרחב יותר, הבוחן את הגן הלאומי הישראלי כסוכן בעיצוב הזהות המקומית. המחקר, הנמצא בשלבים מתקדמים של איסוף חומר, חושף שישה נארטיבים שונים המתקיימים בגן ומשקפים שש תתי-זהויות ותרבויות שונות המתקיימות בנוף הישראלי-הגלילי. יחסי הגומלין המורכבים שבין הנארטיבים השונים יצרו גן עשיר, מורכב ורב-פנים הקורא תגר על הזהות הלאומית הישראלית המונוליטית.

המחקר מאמץ את הגישה לקריאת נוף כנארטיב (Potteiger & Purinton, 1998). גישה זו משתמשת במושג ה"נארטיב הנופי" כמסגרת רעיונית לייצוג נוף כטקסט. באפיונו של "נארטיב נופי" משולבים מאפיינים פיזיים (מרחב, אתרים, צירים, מוקדים, הכוונה), מאפיינים תרבותיים (ייצוג הנוף בטקסטים, מיתוסים, אופי הביקור, אפיון המבקרים והמתכננים) ומאפיינים של ההקשר הנרחב (יחסי גומלין עם נארטיבים אחרים, יחס התכנון, שינויים בזמן). נתוני המחקר נאספו במגוון דרכים: בחינת ייצוג הנוף בטקסטים שונים, ראיונות עומק ובחינת תוכניות. ששת הנארטיבים הנופיים שזוהו הם: **קדושה** – חרדים העולים לרגל לקבר ר' יהודה הנשיא; **אדמה** – ערבים תושבי האזור, שחלקם התגוררו בספרייה בעבר, עבורם מהווה הגן תזכורת לחיים שנגדעו; **בשורה** – נוצרים-צליינים המעמיקים את היכרותם עם ארץ הקודש באמצעות הליכה בשבילים בהם פסע ישו; **משנה** – יהודים הלומדים על המקום בו נחתמה המשנה ואליו נדדה הסנהדרין; **פסיפס** – ישראלים המגלים עניין בממצא הארכיאולוגי הרומי-ביזנטי העשיר; ו**נופשטבע** – נופשים הרואים בגן מקום בילוי בחיק הטבע. חקירת הגן, כמורכב מששת ה"נארטיבים הנופיים", מעלה כי: (א) בין הנארטיבים הנופיים מתקיימים יחסי גומלין מורכבים, המשתקפים בקיומה של הירארכיה ברורה, וחלוקה של פעילויות ומרחב; (ב) המבקר בגן יכול לבחור להיחשף לנארטיב בודד או למספר נארטיבים; (ג) התכנון מאפשר את קיומם של ששת הנארטיבים זה לצד זה; (ד) עיצוב הגנים הלאומיים אינו נתון רק בידיהם של מתכנני הגן, בתכנון מ"למעלה". עובדי הגן, מבקרי, קבוצות של בעלי עניין, כוחות השוק, ומקומיים משפיעים מ"למטה" על עיצוב הגן הלאומי.

לסיכום: כוחות רבים ומגוונים, המייצגים עולם תרבותי רב-פנים, שותפים בעיצוב הגן הלאומי ציפורי. נוף הגן הלאומי איננו תוצר מוגמר, אלא תהליך מתמשך, המשקף את השפעת יחסי הכוחות בין תרבויות הגליל.

Zippori National Park: Landscape as an Intricate Narrative

The Zippori National Park is located in the center of the Lower Galilee. The wealth of findings at the site as well as the cultural diversity of the surrounding area all add to the intricacy of the national park.

In many countries, Israel included, national parks serve as a form of “open museum” (Pretes, 2003), which serves as a tool in the construction of a national identity by representing a sample of the scenery of the country as well as a display of its archeology and history. As a “man-made” construction, the national park is not “nature”, rather it is the result of people’s influence on nature. The content of the park is processed in a manner which reflects the identity of the designers. This is true both at the national level - by the determining of the country's map of national parks, and at the local and detailed level of the planning and design of each park. The study described here focuses on studying the design of Zippori National Park and is part of a more extensive study which examines Israeli national parks as agents in the shaping of national identity.

The study adopts the approach of reading the landscape as a narrative (Potteiger and Purinton, 1998). This approach utilizes the “landscape narrative” as a conceptual framework for representing landscape as text. In the characterization of the “landscape narrative” are combined physical characteristics (expanse, sites, axis, foci and guidance), cultural characteristics (representing the landscape in texts, myth, the nature of the visit, characterization visitors and planners) and characteristics of wider associations (relationships with other narratives, changes which have occurred over time). The data of the study was collected using a variety of methods: studying the way the park is represented in various texts, in-depth interviews and examination of plans.

The six landscape narratives which were identified are: “**Holiness**” as embodied by ultra-Orthodox Jews who go on pilgrimages to the burial place of Rabbi Yehuda Hanassi; “**Land**” - Arabs, local dwellers, some of which lived in Saffuriya in the past,

for whom the park serves as a reminder of a severed life; “**Gospel**” - Christian pilgrims who are deepening their familiarity with the Holy Land by walking down the paths tread by Jesus; “**Mishna**” - Jews, studying about the locale where the Mishna was sealed and to which the Sanhedrin was exiled; “**Mosaic**” - Israelis who display interest in the wealth of Roman - Byzantine archeological findings; “**Recreation**” - Recreationists, who view the park as a locale for recreation in the heart of nature.

Study of the park, as composed of these six “landscape narratives” has brought to light the following:

- Between the landscape narratives there exists intricate mutual relationships which are reflected in the existence of a definite hierarchy as well as a division of activities and spaces.
- Visitors to the park can decide whether to be exposed to a single narrative or to multiple narratives.
- The planning of the park allows for the coexistence of the six narratives side by side.
- The shaping of the national park is not placed solely in the hands of the park designers (top-down planning), but rather by the park workers, visitors, various interest groups, and market forces. They all contribute to the shaping of the national park (“bottom-up”).

To sum up:

Many and varied forces, which reflect the contested cultural world of the Galilee, take part in the design of Zippori National Park. Therefore the landscape of the park is not an end product but rather a dynamic process which reflects the balance among these forces.

עבודות חקר בפיזיקה כמצע לצימוח אחוות חוקרים רב-תרבותית בגליל

בחמש השנים האחרונות עולה וצומח שיתוף פעולה מיוחד במינו בצפון הארץ, סביב טיפוח חקר מתקדם בפיזיקה של תלמידי תיכון יהודים וערבים בהנחיה של מנחים יהודים וערבים וברוח של יצירה ובנייה ייחודית. מפעל מיוחד זה מתרחש במקביל בשני מרכזים: האחד – **פיזיקה ורפואה בתעשייה** הנערך במכללת אורנים במסגרת בית הספר למחוננים ומצטיינים; השני – **מרכז אחר"ת – אחוות חוקרים רב-תרבותית**, המרכז לעבודות חקר בפיזיקה בגליל המערבי ('מנור-כברי', 'השלום' בשיח' דנון, אזורי גליל-מערבי, 'אופק' בעברון).

בחלק מהעולם המערבי יש ירידה נמשכת בהתעניינות ובכושר המשיכה של לימודי הפיזיקה הן בתיכון והן בלימודים העל-תיכוניים, במכללות ובאוניברסיטאות, וכל זאת בעולם שהולך והופך לטכנולוגי יותר מאי-פעם. נראה כי מי שהשכילו להבין את הדברים טוב מאחרים היו לצערנו האיראנים, שם יש תנופה עצומה בהוראת הפיזיקה ובטיפוח יכולות הלומדים דווקא בתחום זה. ואכן, הפיזיקה היא עץ רב-ענפים וזרועות, ענפים אחדים עלולים לפתח את כלי המשחית ההרסניים ביותר, בעוד שענפים אחרים יכולים לתרום לפיתוח רפואה מתקדמת, תקשורת זמינה וטובה, רוחה כלכלית לכל האנושות והעמקת ההבנה שלנו אודות היקום והחיים. הבחירה בידינו!

ואנו בחרנו – לפתח למידת חקר בפיזיקה ולקרב אליה תלמידים ומורים יהודים וערבים, מכל המגזרים באחוזה של חוקרים החותרים ביחד לפענוח סודותיו הכמוסים של הטבע.

הדילמות שברקע: האם לשמר ולהגדיל את הפער המדעי טכנולוגי בין היהודים לבין ערביי ישראל או לפתח שיתוף פעולה יהודי-ערבי בפיזיקה; האם להשקיע מאמץ ומשאבים במורים בפיזיקה יהודים וערבים המנחים פרויקטים של חקר; האם להשקיע משאבים ואנרגיות כה רבות בתלמידים מכל המגזרים? יש האומרים: מדוע לבזבז את הזמן על חקר מעמיק של בעיה ספציפית לפרטי פרטיה כאשר כמות החומר שיש לכסות לקראת הלימודים האוניברסיטאיים כה עצומה. תכינו את הנערות והנערים לבחינות הבגרות, כך שיקבלו ציונים גבוהים ויוכלו לרוץ היישר אל הפקולטה לפיזיקה ומתמטיקה במוסדות ההשכלה הגבוהה. עד כאן רשימה חלקית של דילמות שעומדות בפנינו יום יום.

תשובתנו היא לימודי המדעים בדרך 'בית היוצר' ובאחוזה רב-תרבותית של חוקרים: אנו מאמינים בטיפוח הלומדים, בטיפוח המורים המנחים ובבניית אווירה מעודדת ותומכת; חיזוק המוטיבציה וההתלהבות של הלומדים מכל המגזרים להיכנס לתחומי החקר בפיזיקה; חיזוק ההתלהבות והמוטיבציה של המנחים וטיפוח היכולת שלהם להעניין ולהיכנס בכל פעם מחדש למחקר בלתי מוכר: מחקר שאין לו מתכון ידוע בספרי הלימוד האוניברסיטאיים ואין עבורו 'פתרון בית ספר'.

דווקא השילוב בין פיזיקה ומתמטיקה, אשר נתפס על ידי הלומדים כצירוף הקשה ביותר בלימודי התיכון – דווקא שילוב זה מהווה אתגר מוערך על ידי הלומדים, וקרקע פורייה לשילוב רב-תרבותי. הפיזיקה וחקר הטבע הם אתגר קשה לכולם, ולכן נוהג להתאחד סביב משימה קשה ומרתקת זו. הפיזיקה משרה תחושה של אובייקטיביות מדעית ללא השלכות פוליטיות, דתיות

- והיסטוריות ובכך מהווה הפיזיקה עצמה תרבות המזמנת הליכה משותפת במרחב מרובה תרבויות.

למרות האירועים הדרמטיים בראשית שנת הלימודים תשס"ט, המהומות בעכו ביום כיפור, ולמרות המתח והקיטוב שנוצר ו בגליל בעת מבצע 'עופרת יצוקה' בעזה – הצליחו שני המרכזים במכללת אורנים ובגליל המערבי להמשיך ולתפקד בשיתוף פעולה ערבי-יהודי יוצא מן הכלל.

התעמקתי בחקר ההיבטים המתמטיים-פיזיקליים של תופעות הקשת בענן עם זוג תלמידים: תלמידה ערבייה מ בי"ס 'השלום' ב שיח' דנון המתגוררת במזרעה ותלמיד מ בי"ס 'אופק' שגר בקיבוץ געתון. למרות הקשיים מסביב הם התרכזו בחקר האופטיקה של הקשת בענן, כשהם מסייעים האחד לשני בפיצוח התעלומה הפיזיקלית, בהבנת מאמר מדעי באנגלית ובניסיון משותף לבנות סימולציה ממוחשבת לתיאור התהליך האופטי. לרגע אחד לקחתי פסק זמן ועמדתי מהצד, צילמתי אותם עובדים יחד, בכבוד ובהערכה הדדית, בשיתוף פעולה, בחברות אמיתית. חשבתי בליבי: מי היה יכול לחלום על כך? בימינו אלה? האם יש בכך אות המבשר, שאולי באמת, אפשר גם אחר"ת?

Physics Research Projects: A Basis for Nurturing Multicultural Researcher Fraternity in the Galilee

Over the past five years a unique cooperation has been growing in northern Israel, based on the fostering of research projects in Physics carried out by Jewish and Arab high school students tutored by Jewish and Arab teachers, led by a unique spirit of creation and construction. This special program takes place simultaneously in two centers: Physics and Medicine in Industry at the Oranim College School for the Gifted, and the ACHERET Center (Multicultural Researcher Fraternity), the center for physics research projects in the Western Galilee (comprised of the following schools - Manor-Cabri, Hashalom at Sheich Danon, Western Galilee Regional, Ofek at Evron).

Parts of the western world experience an ongoing decline in interest in Physics studies, both at the high school and university levels, while the world becomes increasingly technological.

It seems that the people who most understand this are regrettably the Iranians, who are experiencing a huge surge in Physics teaching and the fostering of learner abilities in that area. Indeed, Physics is a many-limbed tree, some of which may develop the

worst possible weapons, while others may contribute to the development of advanced medicine, high level communication, the economic well-being of humankind, and the deepening of our comprehension regarding the universe and life. The choice is ours!

The choice we made was to develop physics research carried out by Jewish and Arab students and teachers, working together in a fraternity of researchers to discover nature's secrets.

Background Dilemmas

Should we preserve and enlarge the scientific-technological gap between Jews and Arabs in Israel, or should we develop Jewish-Arab cooperation in Physics?

Should we invest effort and resources in Jewish and Arab Physics teachers acting as advisors for research projects?

Should we invest resources and much energy in students from all communities?

Some people are of the opinion that we should not be wasting our time on serious research regarding a specific detailed problem when we must teach so much material as preparation for academic studies. They advise preparing the students for the Matriculation Exams and helping them get high grades so they may be accepted at the Mathematics and Physics Faculties at the universities.

These are but some of the dilemmas we face every day.

Our answer is – science studies in the Beit Hayotzer manner through a multicultural researcher fraternity.

We believe in fostering both students and advising teachers, and the construction of an encouraging atmosphere: strengthening the motivation and excitement of learners from all ethnic groups to enter the world of physics research; strengthening the motivation and excitement of the teachers and fostering their ability to dare and enter each time anew into unknown research: research without a known recipe in academic course books or a tried and true solution. It is the combination of Physics and Mathematics, perceived by the learners as the most difficult of high school studies, that presents a challenge valued by the learners and fertile ground for multicultural cooperation. Physics and nature research present a challenge to everyone, making it easier to unite around this fascinating and difficult goal. Physics gives one a feeling of scientific objectivity with no political, religious or historical implications, thus **physics itself is a culture inviting collaboration within a multicultural space.**

Despite the dramatic events at the beginning of the 2008-9 school year – the riots at Acco during Yom Kippur, and despite the tension and polarization created in the Galilee during Operation Oferet Yetzuka in Ghaza, the two centers at Oranim College and in the Western Galilee managed to continue to function in an amazing Jewish-Arab cooperation.

I delved into study of the physical-mathematical aspects of rainbows with two students: an Arab girl from Sheich Danon living in Mazra'a and a Jewish boy from Ofek living in Kibuutz Ga'aton. Despite the difficulties around them they concentrated on the study of rainbow optics, assisting each other to find the solution to the physical problem, comprehension of an English language scientific article, and a shared attempt to construct a computerized simulation describing the optical process. For one moment I took a timeout and stood on the sidelines... I took a photograph of them working together with mutual respect, cooperation, and true friendship. I thought to myself: who would have dreamed of this? In our times? Is this a sign that we can actually do things differently?

לימוד הקונפליקט היהודי-הערבי באורנים – סיכון או סיכוי?

ברצוני להציע סדנה שתעסוק בסוגיה הקשה של התמודדות הסגל האקדמי באורנים עם שאלת הקונפליקט היהודי-הערבי במסגרת הקורסים השונים. אני מבקש להזמין מרצים שיש להם ניסיון בשילוב היבטים שונים של הנושא בשיעוריהם.

למיטב הבנתי, מרצים שונים באורנים מנסים ביחידות או בשיתופי פעולה מקומיים להביא את הנושאים השונים הקשורים לקונפליקט לדיון בכיתה. הגיע הזמן, לדעתי, להביא את תוצר הניסיונות השונים לדיון משותף ואולי אף להתחיל בגיבוש פעולה מתואמת במכללה. עם השנים, נוצרו בשדה אסטרטגיות חינוכיות שונות כדי להתמודד עם הקונפליקט היהודי-הערבי. לא אוכל לתאר כאן את הגישות השונות שהתפתחו. במסמך זה, אסתפק בציון מספר שאלות שצריכות, להבנתי, להעסיק את כל מי שרוצה להפוך את הסוגיה לנושא לימוד אקדמי, שאלות שהייתי שמח לפתח בסדנה.

השאלה הראשונה, תנאי לכל הדיון, היא כמובן, האם נכון בכלל לשנות את המצב הקיים? באורנים יש כיום מעט יוזמות של אנשי סגל ההוראה המטפלות בנושאים השנויים במחלוקת באופן ישיר. הנטייה הכללית היא להתעלם מהסוגיה, או מתוך הרגל או מתוך חשש 'לעורר את הדובים מרבצם'. הניסיון של פרופ' נעימה ברזל ושל חברי הסגל שהצטרפו ליוזמתה הוא בהחלט ניסיון ראוי לציון של שינוי הסטאטוס-קוו. אך עדיין עלינו לשאול האם שינוי הקיים הוא רצוי, ואם כן, מדוע? מדוע חשוב לנו להביא את הסטודנטים לשוחח על הקונפליקט וללמוד אותו? מאחר שהניסיון מלמד שעבור חלקם, זאת עלולה להיות חוויה קשה ומערערת, עלינו לנסח טעמים ברורים כדי להצדיק מהלך זה. שאלה נוספת שקשורה לראשונה ומעסיקה את המרצים העוסקים במלאכה היא האם הלימוד במכללה שהרכב הלומדים בא הוא דו-לאומי צריך להיות חובה? לאחר מתן תשובה לשאלה, האם ומדוע יש לקיים פעולה אקדמית מכוונת כדי ללמוד את סוגית הקונפליקט, יש לתת את הדעת לשיטה, לדרך. באורנים, כמו בכל מוסד אקדמי, יש שתי צורות למידה מרכזיות: השיעור והסדנה. חשוב יהיה לשמוע מהמרצים שלימדו את הנושא ועסקו בו בשיעור ובסדנה את דעתם על היתרונות והחסרונות של שתי הדרכים ועל אפשרות השילוב ביניהן. הדיון על שיטת העבודה, סדנה או שיעור, תביא את המתדיינים לעסוק בהבדלים בין למידה אינטלקטואלית לבין למידה חווייתית. בהנחה שאנו מחפשים בירור מושגים ועמדות, ואולי אף שינוי עמדות: האם לשם כך מספיקה או חשובה העברת ידע? האם חוויה של מפגש בין יהודים לערבים מספיקה?

אפשר לעסוק בנושא דרך ההיבטים השונים שלו: ההיבט התרבותי, ההיסטורי, הפוליטי, החברתי, הפסיכולוגי-חברתי. כל מרצה ניגש לסוגיה באופן טבעי דרך הדיסציפלינה בה הוא שולט. כל גישה תורמת היבט ייחודי. בדרך כלל נשאף לשלב בין הדיסציפלינות. אך יש גם לראות ולבחון את המתחים בין הגישות (סדנה כזו יכולה להיות הזדמנות מצוינת לכך).

להלן שתי סוגיות, סוגי מתחים, שאפשר להעמיק בהן:

למשל, אנשים שמחזיקים בגישה חברתית-ביקורתית יכולים לראות בשיטות ששמות את הדגש על ההיבטים התרבותיים, דרך לשמר את יחסי הכוחות הלא רצויים בין הקבוצות ואת הנחות היסוד הפוליטיות שמאפשרות אותם. אנשים שבוחרים בדרכי גישור באמצעות התרבות יראו בתפישה

הפסיכולוגית-הפוליטית תפישת רדוקציניסטית מעמתת שמתעלמת מההיבטים התרבותיים המשותפים. סוגיה אחרת שיהיה מעניין לעסוק בה היא המקום שיש לתת לשאלת 'הזהות' בהבנת הקונפליקט. נהוג באורנים לקיים 'סדנאות זהות'. נשאלת השאלה האם העמדת הדיון סביב ציר ה'זהות' תורמת או מסיטה את הבנתנו את הקונפליקט. האם שיח הזהויות מתאים לניתוח המתחים בין יהודים וערבים או אולי שיח הזכויות מתאים יותר. אין לי ספק שהמרצים באורנים העוסקים בנושא יתרמו רבות בסדנה כזאת לבירור המושגים השונים ולהתחלת בנייה של דרך, או נכון יותר דרכים, ללמוד וללמד את נושא היחסים בין יהודים וערבים בישראל בכלל ובמכללה בפרט.

Teaching the Conflict- a Threat or an Opening

My presentation examines the ways we should or should not handle the complex and painful issue of the national conflict.

Most of the programs conducted in Israel under the title of coexistence or dialogue groups were inspired by the Contact Theory developed by Allport (1954). It was argued that these kind of educational programs were ineffective because they implicitly accept the present power structure between Arabs and Jews, and in fact reinforcing the social, economical and political status quo (Abu-Nimer, 1999). To develop my thought I borrowed concepts from the sociology of Bourdieu such as 'habitus' and 'symbolic violence' (1997), and from the social psychology of Moscovici (1976).

Main points for discussion: What are the main characteristics of communication between people from a dominating group and people from a dominated group in the campus and in classes? Under what conditions might these characteristics change? What is the role of reflexivity in the change process? What is the role of practice and activity in this process? Is it possible to generalize the insights arrived at in our teaching, and under what conditions?

In the presentation I present and analyze some examples from my experience as a lecturer in Oranim.

Main references:

Abu-Nimer, M. 1999. Dialogue, conflict resolution and change. Arab-Jewish encounter in Israel. New-York State University of NY Press.

Allport, G.W. 1954. The nature of prejudice. Reading, MA : Addison-Wesley.

Bourdieu, P. 1997. Méditations Pascaliennes. Paris, Seuil.

כבוד, בושה וכוח: היבטים של מערכת המשפט הבדווית

בין השנים 1980-1990

במאמר זה אדון בשלושת המושגים העומדים בליבה של מערכת המשפט הבדווית הגלילית, כפי שהוצגו על-ידי כ- 20 מומחים בדווים, שרובם הלכו לעולמם מאז שרואיינו. החוק הבדווי היה קורפוס של חוקים בעל-פה שמטרתם הייתה שמירה על הסדר החברתי ועל הסטטוס קוו, ולא הענשת עבריינים. כך, עסק החוק הבדווי בפיצוי ובתיקון, ולא היווה מערכת פיקוח חברתית מענישה, עם סכומי פיצוי ברורים ומובנים עבור עבירות נגד המוסר הבדווי. לצד החוק הבדווי הייתה קיימת מערכת של סנקציות חברתיות שייעודה היה שמירה על דפוסי התנהגות נאותים. מערכת חברתית זו הייתה חשובה מאוד לאור העובדה שבכל משפט, נהוג היה שהצד שהוא בעל עוצמה חברתית גדולה יותר היה זוכה. ללא מערכת הסנקציות החברתית הרחבה, עובדה זו הייתה גורמת לאיבוד הלגיטימיות של המערכת המשפטית המסורתית. "כבוד" הוגדר בצורה שונה כלפי גברים ונשים, אך מטרת שתי ההגדרות הייתה זהה: שמירה על שמן הטוב של החמולות שהיוו את שני הצדדים במשפט. העקרונות המרכזיים שקבעו את תוצאות המשפטים שדנו ברצח יוצגו בקצרה, יחד עם תיאור הדרך שבה מערכת המשפט הבדווית המסורתית שמרה על שיווי משקל עדין בין התנהגות משפטית רציונאלית מצד אחד, ונורמות חברתיות שקבעו את צורות ההתנהגות הבין-אישית הנכונות מנגד. המטרה הגלויה של מערכת המשפט הבדווית הייתה יציבות חברתית, וזו הושגה בצורה יוצאת דופן, באמצעות אינטראקציה בין החוקים לבין הנורמות החברתיות שבטו לידי ביטוי פומבי במשפט עצמו. המשפט היווה במה פומבית ליישוב סכסוכים בין-אישיים או בין-קבוצתיים. מנגנון חברתי מסורתי זה הולך ונעלם לאור השינויים החברתיים והעלייה בהתנהגות אינדיבידואליסטית בקרב חברות הבדווים בארץ. בנוסף, חלה ירידה במספר השופטים הבדווים הפעילים, במיוחד אלו ששפטו בתיקים של הריגה ורצח, בהעדר עתודה של בעלי ידע מספיק בחוקים, שתוכל לספק מחליפים לשופטים שהולכים לעולמם או פורשים. לכן, הרצאה זו היא מעין הספד למוסד משפטי ייחודי במינו.

Power, Honour & Shame: Aspects of Bedouin Law in the Galilee in the 1980s-1990s

This paper introduces the three major concepts that underlie Bedouin law in the Galilee, as presented by 20 Bedouin legal practitioners, most of whom have died since they were interviewed. Bedouin law was an unwritten *corpus* of law designed to maintain social order and the status quo rather than to punish wrongdoers. As such it

was a restitutive rather than a repressive system of social control, with clearly-laid out compensatory payments for infractions of the Bedouin social and ethical code.

Alongside this, a powerful set of social sanctions existed to promote “correct” behaviour. This was an important balancing mechanism, since in Bedouin law, the more powerful party to any dispute invariably won the lawsuit. The existence of a broad set of social sanctions prevented de-legitimization of the traditional Bedouin legal system.

“Honour” was defined differently for men and women, but both definitions were designed to maintain the good name of the actors’ social groups. The main principles governing legal cases involving murder are briefly presented, along with the way in which the traditional Bedouin legal system represented a delicate balance between rational legal behaviour on the one hand, and social norms governing the correct forms of interpersonal behaviour on the other.

Social stability was the overt goal of the Bedouin legal system, and this was achieved in a rather unusual fashion, as the legal and normative systems interacted in the legal gathering, a publicly-accessible social forum where interpersonal or intergroup conflicts were resolved. This traditional mechanism of social control is rapidly disappearing in the face of social change and a rise in individualistic behaviour. In addition, there has been a decline in the number of specialized judges, especially those who used to hear homicide and murder cases, as there is no knowledgeable cadre from which to draw replacements. This paper is thus in the nature of a swansong of a unique legal institution.

הפונקציה הפסיכו-סוציאלית של גלגול נשמות בקרב הדרוזים בישראל

הדרוזים מאמינים בגלגול נשמות (نطق נוטק) של דרוזים שנפטרו לדרוזים שנולדים. המחקר התבסס על ראיונות שנערכו עם תשעה גברים דרוזים ועם אחד או שניים מבני משפחותיהם. בניתוח ראיונות אלו עלה כי תהליך הנוטק התרחש בגיל שנתיים עד חמש שנים. חמישה מתוך המרואיינים גילו מצוקה רגשית שחלפה לאחר הנוטק. כל הילדים סיפרו על חיים קודמים של אנשים שמתו מוות טראגי שהיה ידוע בקהילה הדרוזית.

תיאור של תשעת המשתתפים במחקר מראה כי ילד מגלה איתותים של גלגול נשמות, כמו העלאת שמות, תיאורים חלקיים, התנהגויות, שאותם המשפחה מקשרת לסיפור חיים קודם ומוכר בקהילה הדרוזית. משתתפי המחקר יכלו לדווח בעיקר על הפרטים של המוות הטראגי אך לא יכלו להעלות סיפור חיים מלא של החיים הקודמים. חיבור זה בין תגובות הילד לסיפור החיים הקודמים מעביר את הילד ומשפחתו ואת משפחת המנוח לשלב חדש שבו כל הצדדים מפיקים תועלת: הילד-ה- מקבל תשומת לב, אהבה וחווית שליטה על הוריו; ההורים- חווים הקלה אצל הילד הנראה מאושר ומצוקתו הנפשית נרגעת והם נהנים ממעמד חברתי וכבוד; משפחת המנוח-ה- חווה הקלה בתחושת האובדן הקשה כתוצאה מהידיעה כי נשמתו של המנוח/ה עדיין חיה.

תוצאות המחקר המוצג תומכות בגישה הסוציו-קוגניטיבית המסבירה את תהליך ההבניה של זיכרונות העבר על-ידי הסביבה החברתית. מומלץ להמשיך את המחקר ולאסוף אינפורמציה ממשפחות המנוחים ולבדוק את הקשר בין גלגול הנשמות לבין מצוקה נפשית אצל ילדים.

The Psychosocial Function of Reincarnation among the Druze in Israel

To gain an understanding of the psychosocial function of reincarnation among the Druze, interviews were conducted with nine male subjects who had experienced reincarnation (*Notq*) and with one or two of their family members. Analysis of these interviews revealed that the onset of *Notq* typically occurs at between two and five years of age. All subjects reported a past life of people who had died in a tragic way and their stories were known among the Druze community. Five of the subjects had displayed psychological distress in their childhood which was alleviated after the *Notq*. Once the child has displayed initial indications of reincarnation, such as mentioning names that the family construes as being from a past life, the family takes

an active role in constructing the past-life story and matching it to a known real story involving a tragic death. This match creates a new order in the life of the child, the family, and the past-life family. All parties benefit from this new order: the child receives new special attention and love, and becomes able to control and manipulate the parents; the parents are relieved because they see the child happy, and benefit from the social attention and regard they receive; and the grieving of the bereaved past-life family is alleviated by the realization that the soul of their lost son still lives. The findings support the sociocognitive notion of the constructing of past memories by the social environment. Additional research including data collection from the past-life family and examination of the affinity of reincarnation with dissociation and psychological distress is recommended.

"אחותה של פנת למות נגרת"

אבות ישורון קושר בין ייבוש החולה לגורל האדם

בין השנים 1961-1988 כתב המשורר אבות ישורון ארבעה שירים שבהם מוזכר ייבוש החולה. שירים אלה ייבחנו לאור החשיבה האקופמיניסטית, המבקרת את השליטה בטבע, בנשים ובילידים, תוך חשיפת המנגנונים שיוצרים את השליטה ומצדיקים אותה. ההירארכיה מבוססת על ההפרדה שנוצרה בתרבות המערבית מן הטבע, הנתפש כנחות וכמסוכן, ועל הצורך להתרחק ממנו ולשלוט בו. ילידים ונשים מזוהים עם הטבע ומוצגים כקרובים אליו יותר ולכן פראיים ומאיימים וזקוקים לביות ולריסון בידי הגברים המתיישבים, מייצגי התרבות. מבעד לעדשה זו נבחן את ההקשרים שיוצר ישורון בין הרס הכפרים הפלסטיניים בעמק החולה ומחיקתם לבין הרס הטבע, ואת הביקורת שלו, כפי שהם משתקפים בשיריו.

ישורון מרבה להתייחס לאגם החולה כאל אישה: "פִּשְׁטָה פִּתְנָתָה וְשָׁכְבָה בְּאֶשְׁמֶרֶת", "אחותה של פנת", "חולה בעלת מום". הפסיביות אף היא מודגשת: את החולה שופכים ומייבשים. את החולה קונים. בכותרת השיר 'חולה' (1988) ניתן לראות משחק מילים בין שתי דרכי הגייה, חולה בעברית וחולה בערבית, אך גם שם חיבה מקטין לאישה כמו שרה'לה או דבורה'לה.

גם כפרים פלסטיניים מתוארים בשירתו באותה לשון פסיבית, כנכבשים וכנחרשים. בשירו 'אני ברחובי' (1961), המוקדם מבין הארבעה, מזכיר ישורון את גורל הכפרים ירדה ודרדרה, שנכבשו באפריל ובמאי 1948, ובמקביל את ייבוש החולה שחל בשנים 1951-1957. הן הרס הכפרים והן הייבוש מתוארים במלים בעלות קונוטאציה של מוות: "הפכנו בְּתִיָּה. שְׁבו עֵפֶר...", על פי הפסוק "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". וכן: "שִׁפְכוּ אֶת דְּגְיוֹ וְאֶת מַעְיוֹ" – תיאור של הרג המתקשר לביטוי "שפיכת דם". לכך נוסף גם מוטיב השתיקה: "נִחַרְשָׁה אוֹתָהּ נִרְדָּה, אֶלֶם עֲדִים הַדְּגִים מְמוּלָּה". כאן קושר ישורון בין הכפר לבין מי שהיו עדים למחיקתו – הדגים האילמים באגם שבעצמם ייעלמו לאחר ייבושו, עדים שאינם יכולים ולא יוכלו להעיד. הרס הכפרים קדם להרס החולה. האלם לא היה רק אלם הדגים אלא גם שתיקת הציבור שלא מחה ולא התנגד, לבד מקולות בודדים, לא להרס הכפרים הערביים ולא להרס הטבע.

השימוש בשרש ש-פ-ך חוזר גם בשיר מאוחר יותר 'שפכת את החולה' (1973), הן ביחס לטבע והן ביחס לבני אדם: "אם שִׁפְכָה הָאֶרֶץ אֶת הַחֹלָה. אם שִׁפְכָה הָעוֹלָם / עִם". בשני שירים שכתב ב-1988, מתייחס ישורון לביקורת שהוטחה כלפיו וכלפי עמדותיו, עד שהוא חושש להגיש שיר לדפוס, ובכל זאת אינו מפחד לומר "רָצִים לְהַחְזִיר אֶת הַחֹלָה... עֲכָשׁוּ מִתְחַרְטִים עַל יָבֵשׁ הַחֹלָה". ההשבה הזאת והחרטה הזאת מבליטות את מה שאין להשיב ואת הדברים שלגביהם אין חרטה. ובכל זאת האחריות מוטלת עלינו, כפי שקובע ישורון בסיום שירו 'שפכת את החולה': "אֶת הַזֵּאת חֹלָה, מִיָּדֵינוּ חֲזָרָה מִבְּקָשִׁים / קִנְזוּ שָׁמַיִם וְאֶרֶץ קִנְּהוּ אוֹתָהּ / פָּתַח וְחָתַם וְסָפַר וּמָנָה אוֹתָהּ. וְכָכָה."

"Kinneret's Sister is Bleeding to Death"

The Drainage of the Hula Lake in the Poetry of Avot

Yeshurun

The poet Avot Yeshurun wrote four poems between 1961 and 1988 in which the drainage of the Hula Lake is mentioned. These poems are investigated using the eco-feminist theory, which criticizes the domination of nature, women and natives, while exposing the mechanisms that create and justify this domination. The hierarchy is based on Western culture's alienation from nature and the need to distance itself from and dominate it, because it is perceived as dangerous and inferior. Natives and women are believed to be closer to nature and therefore wild and threatening. Consequently they need to be restrained and domesticated by colonial men, representatives of culture. Through this lens we investigate the connections Avot Yeshurun creates between the destruction of the Hula Valley Palestinian villages and nature, and his criticism reflected in these poems.

He often depicts the Hula Lake as a woman: "she took off her gown and laid down at the vigil," "the sister of Kinneret," "handicapped Hula." Its passivity is also stressed: the Hula is poured out and drained. The Hula is acquired. In the poem 'Hulale' (1988) the title can suggest a play on words using the Hebrew (Hula) as well as the Arabic (Hule) pronunciations of the name of the lake. However, it can also be read as a diminutive term of endearment for a woman, such as Sara'le or Devora'le.

Palestinian villages are also described in his poetry in a passive manner as being occupied and ploughed. In his poem 'I am in my street' (1961), the earliest of the four poems discussed, Yeshurun mentions the villages Yarda and Dardara, occupied in April and May 1948, as well as the drainage of the Hula which extended from 1951 to 1957. Both the destruction of the villages and the drainage are described with words connoting death. "We have upturned her houses, they have returned to dust..." as the Genesis verse: "for dust you are and to dust you shall return." Also "its fish and guts were spilled" – a description of killing which brings to mind the spilling of blood. The motif of silence is also applied: "this Yarda has been ploughed, faced by the muteness of witnessing fish". Yeshurun makes a connection between the village and those that witnessed its erasure – the mute fish that will themselves disappear after the drainage

of the lake, observers that cannot and will not be able to bear witness. The destruction of the villages occurred before the destruction of the Hula. The fish were not the only ones who remained silent. The public did not protest nor opposed the destruction of the Arab villages and of nature, except for a few voices.

Using the verb 'to spill' is repeated in reference to both nature and people in a later poem, 'you spilled the Hula' (1973): "If the country spills the Hula. If the world spills a people." In the two poems he wrote in 1988, Yeshurun mentions the criticism leveled towards himself and his opinions, by stating he is afraid to submit his poems. And yet he is not afraid to state: "they want to bring the Hula back...now they regret the drainage..." This bringing back and this regret underline what cannot be brought back and the things that are not regretted. And still the responsibility is on us, as in the words of Yeshurun ending his poem 'you spilled the Hula': "this Hula is requested back from our hands. Acquisition of heaven and earth acquired it. It has been written and sealed and counted and quantified. Just so."

ניסיון ליצירת יחסי גומלין המבוססים על דו-קיום:

המפעל ההתיישבותי בצפון עמק החולה, 1939-1947

הרצאה זו מבוססת על מחקרי לעבודת ד"ר במסגרת המכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בנושא המפעל ההתיישבותי בצפון עמק החולה 1939-1947.

במהלך המפעל ההתיישבותי בצפון עמק החולה הצטרפו למושבה מטולה ולקיבוץ הוותיק כפר גלעדי 16 יישובים חקלאיים (13 קיבוצים ושלושה מושבים) שהוקמו על ידי מתיישבים יהודים נציגי מגוון התנועות ההתיישבותיות. היישובים לא קמו בחלל ריק, אלא בסביבה של 23 כפרים ערביים ואוכלוסיית שכנים רב-גונית מעבר לגבול, שהשפעתה עליהם הייתה רבה. הרצאה זו תדגים את הצד הייחודי של יחסי השכנים שהתפתחו באזור. למרות שחלק מקרקעות הכפרים הערבים נמכר ליהודים והוקמו עליהם יישובים, נשארו רוב הכפרים על מקומם, והיישובים החדשים קיימו עמם יחסי גומלין מרגע עלייתם על הקרקע.

ההרצאה תעסוק בהיבטים שונים של מתכונת יחסי השכנות שהתפתחו באזור מן הזווית היהודית, כדוגמא לניסיון ליצירת דו-קיום:

ההיבט הראשון – העולם הסמלי של המתיישבים ומקומם של השכנים הערבים במיתוסים ובתדמיות שהמתיישבים גיבשו לעצמם במהלך המפעל ההתיישבותי. לכאורה היו באזור מרכיבים רבים שיכלו להזין עימות אפשרי עם האוכלוסייה המקומית: מעט מאוד קרקע פנויה וצפיפות אוכלוסיה גבוהה. לאור זאת אפשר היה להניח כי המפעל יהיה רצוף עימותים והתנגדויות. המתיישבים ניזונו בתחילה מתדמיות על מציאות ביטחונית קשה ומאיימת. אך המציאות שהתפתחה הייתה שונה: לשכנות הטובה עם אוכלוסיית העמק הערבית ועם השכנים מעבר לגבול - שהתקיימה במשך רוב התקופה - היה תפקיד חשוב ביצירת מציאות של שלווה יחסית באזור.

ההיבט השני – מורשתו הייחודית של קיבוץ כפר גלעדי הוותיק כמעצב מתכונת היחסים עם השכנים הערבים על פי דפוסים שפותחו על ידו במשך 20 שנות ישיבתו באזור כיישוב מבודד. הקיבוץ הוותיק פעל לביסוס יחסי השכנות על משוואה של יצירת הרתעה מצד אחד, לצד עידוד וטיפוח יחסים אישיים מצד שני. המוטיבציה של המתיישבים לצעוד בתחום זה בעקבות הנהגת כפר-גלעדי התבטאה במוכנות להשקעה, אם בלימוד השפה ואם בנכונות להשקיע בטיפוח יחסי השכנות.

ההיבט השלישי – פיתוח גופי פעולה ייחודיים בפעולתם על ידי המתיישבים כגון מוכתר המוכתרים, הועדות לענייני שכנים, המורה לערבית ועוד.

ההיבט הרביעי – ניסיונם של המתיישבים להשתלב במרחב היה כן ואמתי והם חיפשו דרכים לשיתוף פעולה. למרות זאת, בגלל הפער העצום בין האוכלוסיות, לא נוצרו חיים משותפים בעמק אחד, אלא שותפות פונקציונאלית בחיי היום יום. יובאו דוגמאות לתקשורת בנושאים פונקציונאליים בין המתיישבים ואוכלוסיית השכנים. למשל: הקמת בית בריאות משותף ליהודים וערבים, מתכונת יחסים סביב זכויות המרעה, קרקע ומים וכדומה.

לסיום ייסקרו הסיבות המורכבות למציאות זו של התפתחות מתכונת של חיים זה לצד זה בשכנות טובה באזור : תפקידה של המנהיגות הערבית המקומית, מקומם של בעלי הקרקע ועוד.

An Attempt to Create an Interrelationship Based on Coexistence

The Jewish Perspective of Jewish-Arab Relations During the Settlement Project in the Northern Hula Valley, 1939-1947

This presentation is based on the research material for my Ph.D. thesis on the Jewish settlement project in the northern Hula Valley in 1939-1947, which was submitted to the Institute of Contemporary Jewry at the Hebrew University.

During the settlement project in the northern Hula Valley 16 agricultural settlements (13 Kibbutzim and 3 Moshavim) joined Metula and the older Kibbutz Kfar Giladi. They were established by Jewish settlers from various movements. The new settlements were not established in an empty space, but were built in the vicinity of 23 local Arab villages and of a diverse neighboring population beyond the Palestine border (Syria and Lebanon) which influenced them a great deal. This presentation exemplifies the unique aspect of neighborly relations that developed in the region, for, although part of the Arab villages' lands had been sold to Jews and Jewish settlements were established there, most of these villages remained in their place and the new settlements had an interrelationship with them from their very establishment.

This presentation deals with various aspects of the neighborly relations that developed in the region from the Jewish perspective, as an example of an attempt to create coexistence.

The first aspect – The settlers' symbolic world and the Arab neighbors' place in myths and images crystallized by the settlers during the settlement project. Seemingly, many elements in the region could have nourished a potential conflict with the local population: very little available land and high population density. Thus, one could assume that the project would face confrontation and opposition. The settlers themselves brought with them images of fierce and threatening security conditions. But the reality that developed was different: the good neighborly relations with the Valley's Arab population and with the neighbors across the border – which existed

throughout most of that period – had an important role in creating a reality of relative tranquility in the region.

The second aspect – Kibbutz Kfar Giladi's unique experience as a designer of the relations with the Arab neighbors along patterns it had developed during its 20-year existence in the area as an isolated settlement. The veteran Kibbutz strove to establish neighborly relations on the basis of a paradigm of deterrence on the one hand alongside encouragement and nourishment of friendly personal relationships on the other. The new settlers' motivation to follow Kfar Giladi's leadership in this respect found its expression in their readiness to either learn Arabic or foster good neighborly relations.

The third aspect – Development of unique specific acting bodies by the settlers, such as the Head of Village Chiefs, the Committees for Neighbors' Affairs, the Arabic Teacher, etc.

The fourth aspect – The settlers' effort to become integrated in their new surroundings was real and sincere, and they tried to find ways to achieve cooperation. Nevertheless, in view of the enormous gap between the two societies, no shared life in the one Hula valley developed. Rather, there existed functional cooperation in everyday life. Some examples are given regarding the communication between the Jewish settlers and the neighboring population in functional matters, such as the establishment of a "Health House" for both Jews and Arabs, and the patterns of relationships regarding rights related to pasture, land and water, etc.

In conclusion – this presentation reviews the complex reasons for the development of a pattern of side-by-side life of good neighborly relations in the region, such as the role of the local Arab leadership, the role of the land owners, etc.

מושגים וטיפול מסורתי במחלות נפש : מרפאים וריפוי עממי בקרב החברה הפלסטינית בישראל

מטרת המחקר היא לבחון כמה מהמושגים המסורתיים, האמונות, ההסברים, ושיטות הריפוי הנפשי כפי שמציגים אותם ה מרפאים הפלסטינים המתגוררים בישראל. רואינו שמונה מרפאים מסורתיים מהגליל, הידועים כשיחיים (מרפאים זכר ים) ושיחיה (מרפאה נקבה) ונערכו מספר תצפיות משתתפות. במחקר זה בוצע ניתוח נתונים איכותני פנומנולוגי. המחקר מציע מידע לגבי הרקע של המרפאים, מהלך ההדרכה שקיבלו לקראת היותם מרפאים, וכמה מהמאפיינים האישיותיים שלהם. המחקר בוחן ומתאר חלק ממקורות המתח המובנים בחברה הפלסטינית המסורתית המקומית ועל האופן שבו הן מקבלות ביטוי בהתנהגות אב-נורמאלית המובנית בתרבות של החברה. בנוסף, המחקר חושף את האינטראקציה בין המאפיינים של הפגישה הטיפולית המסורתית לבין ההקשר התרבותי ומבנה האישיות הערבית המסורתית. המידע נועד לסייע לאנשי המקצוע בתחום בריאות הנפש להבין טוב יותר את הצרכים של הלקוח הפלסטיני המסורתי ולהיענות לצרכיו בצורה יותר מותאמת.

Traditional Concepts and Treatments of Mental Illness: Folk Healing and Healers among Palestinian Arabs Living in Israel

The aim of this study is to explore some of the traditional concepts, beliefs, explanations, and healing practices as Arab-Palestinian healers living in Israel view them. Eight traditional healers, known as sheikhs (male healers) and sheikhas (female healers), were interviewed, and several participant observations were conducted, followed by a qualitative phenomenological data analysis. The study offers information regarding the background, training, and some characteristics of the healers. It explores and describes some of the built-in sources of stress in traditional local Palestinian society and how they are relieved in a socially structured way of "abnormal" behavior. In addition, the study reveals the features of a traditional healing session, interacting in concurrence with the cultural context and with the traditional Arab personality structure. The information is meant to help modern health professionals to meet the needs of the traditional Palestinian client more fully.

חקירה ולימוד מלאכות מסורתיות של עדות שונות בגליל

כאמצעי למפגש בין-תרבותי

מאז עברתי לגור בגליל לפני ארבע שנים אני עוסקת בשימור מלאכות מסורתיות של תושבי מלאכות, שפעם העיסוק בהן היה כורח המציאות, מקור פרנסה לעוסקים בהן, וסמל להשתייכות חברתית/ קבוצתית, והן הולכות ונשכחות.

מלאכות מסוימות היו קשורות עם כפרים מסוימים או עם עדה מסוימת וייצגו את התרבות הייחודית של עדה זו. בכמה מקרים הייתה ייחודיות למלאכות שנעשו בגליל, בגלל אופי הצמחייה העשיר יותר או בגלל הימצאותן של קבוצות אתניות מסוימות בעיקר בגליל, לדוגמא: האריגה של שבטי התורכמנים, הרקמה האופיינית לבגדי הנשים הבדואיות, קליעת המחצלות והשימוש בצמחי ביצה של אנשי הכפר דאמון וכד'. גם הייחודיות החיצונית של העדות השונות הולכת ונעלמת עם השנים ועם שינוי המודרניזציה.

במחקר האישי שלי אני מחפשת זקנים וזקנות אשר עדיין יכולים להדגים את מלאכתם, גם אם בפועל כבר אינם עוסקים בה. אני לומדת באופן מעשי את המלאכה, ושומעת את הפרטים הקשורים בה ובהקשר התרבותי שלה. את הידע הזה אני מעבירה הלאה בסדנאות שאני עורכת לציבור הרחב. במידת האפשר, הסדנאות נערכות בהדרכה של בעל/ת המלאכה המקורית, ובביתו/ה, תוך מפגש עם סביבת מגוריו/ה ועם משפחתו/ה.

בהרצאה אספר על המפגש שלי עם האנשים והנשים מהם למדתי, ואציג כמה מהמלאכות הגליליות הייחודיות, והלבוש המיוחד שהיה בגליל. אדבר על היעלמותן של המסורות והמלאכות, על מיעוט הידע הקשור בהן ועל הצורך הדחוף בסקר הצלה, במחקר, ובלימוד חי. כמו כן אביא כמה דוגמאות למפגש הרב-תרבותי הבלתי אמצעי שנוצר במהלך לימוד המלאכות. ההרצאה תלווה בתמונות.

Study of Traditional Crafts of Different Communities in the Galilee as a Road towards Intercultural Meetings

During the last four years I have been preserving traditional crafts. Those crafts that once were a source of income and a sign of belonging to a certain cultural group are nowadays disappearing from the world. Some crafts used to be specific to a certain group/s, but today the differences between those groups are also disappearing.

In my research I look for old craftspeople who can demonstrate their crafts. I study it and listen to its cultural aspects. This knowledge I pass on to others in workshops

open to the public, if possible together with the original craftspeople and in their homes.

The lecture brings the stories of my meetings with the people I have learnt from.

It portray some of the crafts specific to the Galilee.

I also speak about the lack of knowledge associated with the crafts and the urgent need for research.

Examples of the direct intercultural meetings that occur during the process of learning the crafts are provided.

The lecture is accompanied by pictures.

פלורליזם רפואי בגליל: העדפות שונות ואופני שילוב

הגליל הנו מרחב מרובה-תרבויות . לרקע התרבותי יש השפעה על היבטים רבים בחיים, כולל אמונות, רגשות ומנהגים – ולכל אלו השלכות על האופן בו אדם מחליט לטפל בבריאותו . גיוון תרבותי ואתני יכול לבוא לידי ביטוי בפלורליזם רפואי, המאפשר שיטות טיפוליות שונות המתקיימות במקביל או בשילוב . בסיסה העיקרי של המערכת הממסדית לטיפול בבריאות בישראל הוא ביו-רפואי, אך לצדה, ויחד עמה, ניתן לראות טווח נרחב של אפשרויות לטיפול בבריאות. אפשרויות אלו מקובל לשייך לאחד משני תחומים: לתחום הרפואה העממית ולתחום הרפואה המשלימה והאלטרנטיבית . תחומים אלו נבדלים בין היתר במוצאם: בעוד הרפואה העממית היא רפואה ילידית, הרפואה המשלימה ברובה מיובאת. בהרצאה יוצגו ממצאי מחקר איכותני שנערך במטרה להשלים שתי לקונות במחקרים כמותיים קודמים בהם השתתפתי . במחקר ניסיתי להבין, מנקודת מבטם של הנחקרים, איזה צורך בריאותי הם חשים שאינו מסופק על ידי הרפואה הממסדית, ללמוד מדוע אנשים מאוכלוסיות מסוימות בגליל נוהגים למזג בין שיטות שונות לטיפול בבריאותם, וכיצד הם נוהגים לעשות זאת.

בחרתי להתמקד בשלוש קבוצות אוכלוסייה המייצגות שונות נרחבת בטיפול הרפואי בגליל, בהן ניתן לראות מעין "סמנים קיצוניים" של מגוון הדרכים לטיפול רפואי בגליל . קבוצת אוכלוסייה אחת, שלא נכללה במחקרים הקודמים, כללה יהודים דתיים הנוהגים לשלב פנייה לרבנים כחלק מהטיפול בבריאותם . קבוצת אוכלוסייה שנייה כללה בדואים, עקב העובדה שבמחקרים הכמותיים נמצא, בניגוד למצופה, שנטייתם להשתמש ברפואה עממית או משלימה היא נמוכה יחסית . קבוצה שלישית היא של משתמשים בטיפולי רפואה משלימה, שהפכה נפוצה ביותר בשנים האחרונות.

בהרצאה יוצגו ממצאי המחקר המצביעים על כך שלקבוצות אתניות ותרבותיות שונות העדפות ייחודיות לגבי אופני שילוב של דרכים לטיפול בבריאות . בעוד שמרואיינים בדואים מעריכים את הרפואה הממסדית כרפואה מתקדמת, טכנולוגית, מודרנית ומבוססת על ידע והשכלה, מרואיינים משתי האוכלוסיות האחרות רואים בה לוקה בחסר ולכן נוהגים להשתמש גם בדרכים נוספות לטיפול בבריאותם . מרואיינים הנוהגים לפנות לרבנים מבחינים בין פנייה לרופאים לצורך טיפול בגוף לבין פנייה לרבנים כדי לקבל ייעוץ ואישור לטיפול הרפואי, וחיזוק רגשי ורוחני . המשתמשים ברפואה משלימה מדגישים שילוב יותר מורכב, גם רעיוני וגם בפועל, של טיפול ביו-רפואי עם מגוון של שיטות משלימות.

ניתוח מראה שההעדפות והעמדות השונות לגבי אופני השילוב משקפות תפיסות אפיסטמולוגיות הנעות בין תפיסות מודרניות דיכוטומיות לתפיסות מכליאות המאפיינות את המודרניות המאוחרת.

Medical Pluralism in the Galilee: Diverse Preferences and their Integration

The Galilee is a multi-cultural region. Culture impacts many aspects of life, including beliefs, feelings and habits, and these impact people's decisions regarding the ways they take care of their health. Cultural and ethnic variety has implications for medical pluralism, which enables co-existence or integration of diverse healthcare methods. While the institutionalized healthcare system is predominantly of a bio-medical nature, we are witnessing multiple healthcare methods which are generally ascribed to traditional or complementary and alternative medicine (CAM). These methods may be differentiated partly by their origins: local indigenous traditional medicine and CAM imported from diverse cultures. The lecture presents the results of qualitative research conducted in order to fill two gaps left by previous quantitative studies. As part of the qualitative study I sought to understand the respondents' points of view and learn which healthcare needs they felt were not met by institutionalized medicine; why people from some Galilean ethnic groups use diverse healthcare methods and how they integrate them. I chose to focus on three population groups that represent a wide variety of healthcare treatments in the Galilee. One population group not included in the previous studies comprised of religious Jews who commonly consult rabbis on matters of healthcare. The second group comprised of Bedouins, who were unexpectedly found to make relatively little use of traditional medicine. The third group included users of CAM, a commonly used unconventional healthcare treatment in Israel. The research results indicate that diverse ethnic and cultural groups have different preferences regarding the manner of integration of healthcare treatments. While Bedouin interviewees appreciate institutionalized medicine as an advanced, technological and modern system based on knowledge and education, interviewees from the other groups feel that it lacks something and frequently also use additional forms of healthcare. Jews who turn to rabbis differentiate between applying to physicians for physical treatment and consulting rabbis on the suitability of the prescribed medical treatment and for mental and spiritual support. CAM users describe a more complex conceptual and practical integration of bio-medical

treatment with diverse complementary therapies. Analysis reveals that the attitudes and preferences reflect a modern dichotomy as well as late-modern hybrid epistemological perceptions.

דאהר אל עומר כרפורמאטור הרב-תרבותי הראשון של הגליל

עלייתה והשתלטותה של משפחת אל זיידאני הבדואית על תחום גביית המיסים במחוז צפת ובגליל התחתון בסוף המאה ה-17 ובראשית המאה ה-18, אפשרה בתוך שנות דור את השתלטות המחושבת של דאהר, בנו הצעיר של עומר, על גביית המיסים וביסוס מעמדו כשליט רפורמאטור ומפתח (developer) של הגליל ואף מעבר לו.

ההרצאה תנסה לענות על השאלה הבאה: כיצד בונה אדם את דרכו מגובה מיסים לשליט תקיף ועצמאי תחת עינו הפקוחה של הסולטאן, וכיצד הפך דאהר לרפורמאטור הראשון של הגליל אשר האיץ את בואה של העת החדשה אל תושבי ואדמות הגליל וארץ ישראל?

הבעיה הראשונה שעמדה בפניו של דאהר בשאיפותיו לשלטון בגליל הייתה הצורך בגיבוש כוח כלכלי שיסייע בידיו לבצר את שלטונו לשנים ארוכות. דאהר ניצל את רווחיו הראשונים מגביית המיסים (שאת מרביתם דאג להעביר לשלטון העות'מאני המרכזי) להשקעה חוזרת ולעידוד השקעות בייצור חקלאות ומלאכות, עד ליצירת עודפי כסף, לאחר שמכר את התוצרת. מכיוון שהבעיה העיקרית של יצרני המלאכות והחקלאות בארץ-ישראל של המאה ה-18 הייתה חוסר הביטחון שנבע מעשי שוד ומן ה מאבק בין הנוודים לפלאחים על האדמות ופירותיהן, גייס דאהר את הבדואים הנוודים עצמם כשכירי חרב בשירותו ורתם את רווחיו ממיסים ליצירת צבא שיבטיח את ביטחון החקלאים ואת הביטחון בדרכים. היתרים והטבות לסוחרים אירופאים, תוך קשירת קשרי מסחר עם צרפת, הולנד ואיטליה, ומאבק בשודדי הים וקשירת קשר עם לממכר סחורתם בעכו, יצרו פעילות מסחרית ענפה. הפתרון לבעיית הספינות הכבדות להיכנס בשערי נמל עכו, נמצא בחיפה, משם הרחיק דאהר את שודדי הים והפך אותה לנמל המים העמוק הראשי של מזרח הים התיכון לזמן קצר.

הימים - ימי פריחה באירופה וגידול מהיר באוכלוסייתה. אירופה של העת החדשה עוברת מהפכה תעשייתית והביקוש לכותנה לבנה הולך וגדל. עד מהרה מתברר שדאהר קלע במדויק: נסיכות הגליל מצליחה לייצר עודפים ניכרים (מעבר לתצרוכת העצמית) המיוצאים לאירופה ו על נמלי הנסיכות צובאים סוחרים אירופאים, היוצאים לכפרי הגליל וקונים, בתיווכו של דאהר ואנשיו, שנה מראש את היבול של הקיץ הבא!

ניתן לומר שבמחצית המאה ה-18 התקיימה בגליל מדינה ריכוזית שמושלה דאג לפיתוח נמרץ לטובת כל תושביה. עד מהרה הפכו עמקי הגליל לשדות הכותנה של אירופה ונסיכותו של דאהר השתלטה על שוק הכותנה הלבנה ותוצרת המלאכות הקלות אשר יוצאו לאירופה. לצורך הפעלת קשרי הכלכלה המסועפים שלו הבין דאהר שהוא זקוק למרכזים עירוניים, בהם יחיו נוצרים ויהודים שידועים בקשריהם עם אנשי אירופה ותרבותה. ואמנם, דאהר היה גם המעיר המודרני הרב-תרבותי והרב-דתי הראשון של הארץ. ערים כמו טבריה, חיפה, שפרעם ואחרות- קמות, ולצידן כפרים כגון נצרת, דיר חנא, כפר יאסיף ואחרים. ים הצומחים להיות ערים. דאהר דואג ליישב בנוצרים ו ביהודים וכך נוצרות הקהילות הרב-תרבותיות של הגליל, המאוכלסות באנשי עסקים אך גם במשכילים, מוסלמים, יהודים ונוצרים כשלכולם (ובעיקר

לנוצרים וליהודים) קשר עמוק עם אירופה התעשייתית . ברחבי הגליל החל להישמע בליל שפות, וביליל תרבויות אשר היה כולו תוצר של תכניתו הכלכלית של דאהר אשר ראה ברב-תרבותיות מפתח להבאת קדמה ופיתוח . דאהר, שהיה בן הארץ, העניק לבני המקום את האחריות על המתרחש, ובניגוד להתנהלות השלטונית העות'מאנית, אפשר לבני האליטות המקומיות ליהנות ממעורבות ועלייה במעמדם תוך יצירת זיקה ואחריות של תושבי נסיכותו על אדמתם .

תחת שלטונו של דאהר נמצא הגליל בשנים של פריחה לבני כל הדתות, ובתקופה של סובלנות, מול עימות מתמיד עם החוץ, עם המושלים של המחוזות השכנים ומול השלטון באיסטנבול אשר שאף, בסוף ימיו, לסלק את השליט המצליח מהגליל שהחל לאיים על ביטחונו של האימפריה ולהשיב את המנהל הישן הכפוף לסולט . אן . בערוב ימיו של דאהר המזקין, אכן השיגו אותו צבאות הסולט אן בעכו בירתו, ביריית כדור, ולאחר מכן בעריפת ראשו, והשלטת שליט חדש ונאמן לסולטאן .

The Galilee under the Rule of Daher al Omar

The rise of the Beduine Al Zaidani family and its control of the tax collecting mission in the Galile area at the end of the 17th century and the beginning of the 18th century, allowed for the rise of Dahwr, son of Omar, as a lone ruler of the Galilee and the area around it, within a generation. Daher, within this time period, had become the most significant developer of his era in the Galilee and beyond.

This lecture attempts to explain how a lone tax collector can make such great changes and thrilling reforms while serving under the rule of the Sultan of Istanbul, keeping the tax payment as needed and becoming a true ruler of the Galilee.

Daher used his authority and the taxes he had collected to build up a new economy based on a safe life and secured commerce with the help of a strong army of Bedouin mercenaries that allowed the farmers to expand their crops and helped merchants ride along the roads of the Galilee undisturbed.

The fact that Daher, wisely, decided to invest in the territory unlike the former rulers of the Galilee, and help the European merchants expand their connections with the it, helped make the Galilee the main source of cotton for the growing European population under the rapid changes of the industrial revolution, with a growing demand for white cotton! Under his rule European merchants were able to place orders for cotton a year in advance of other regions of the Ottoman Empire.

Daher made the Galilee into the most important supplier of cotton in the Levant, with growing sea ports in Acco and Haifa.

By attracting an educated population to come and settle in the Galilee territory, Daher attracted many Jewish, Christian and Muslim immigrants that came to settle the new cities and the growing villages that had now become towns : Tiberias, Shfar-am, Nazareth, Deir Hana, Kfar Yasif, Haifa and Acco.

Daher allowed the elite families to become more involved in the everyday life in his territory, thus encouraging more citizens to support his rule. Therefore he marked his place in the history of the Galilee as the first multicultural reformer, allowing any man of any religion to be part of his financial plan.

Although he was a successful ruler, the era of Daher came to an end by a bullet and the decapitation of his head by the Sultan's that treated him as a rebel.

העיר טבריה כמוקד רב-תרבותי במאה התשיעית לספירה:

כנסיית העוגן כמקרה מבחן

ברבע השני של המאה השביעית לספירה עולה על במת ההיסטוריה דת חדשה. תוך מאה שנים מצליחים שליחיה לכבוש שטחים נרחבים, ממרכז אסיה ודרומה במזרח ועד למיצרי גיברלטר במערב. המפגש בין הדת החדשה ותרבותה, לבין התרבויות בארצות שנכבשו, הולידו מדיה חזותית חדשה שממזגת בתוכה את המורשת הביזנטית (הגרקו-רומית), את המורשת הססנית (פרתית ואחמנית) ואת המורשת הערבית.

הממצא החומרי שנחשף בחפירות ארכיאולוגיות בכנסיית "העוגן" בטבריה משקף נאמנה מפגש זה. הכנסייה שהוקמה במאה השישית לספירה נבנתה ועוטרה בסגנון הביזנטי האופייני לאותה תקופה. למרות הכיבוש המוסלמי במאה השביעית לספירה, המשיכה הכנסייה לתפקד עד לרעידת האדמה של שנת 749. הכנסייה שופצה לאחר מכן שהיא שומרת על צביונה הביזנטי אך מתהדרת באלמנטים חדשים שהגיעו היישר מחצרות הח'ליפים בבגדאד וסאמרא. הכנסייה תפקדה באופן רציף עד למאה ה-13 ורק אז הפכה לבית מגורים. טווח הזמן הארוך שבו תפקדה כנסיית העוגן תחת השלטון המוסלמי מעיד מעל לכל ספק על יחסי גומלין טובים שהתקיימו בין הקהילות הנוצריות והמוסלמיות, על מצבה הכלכלי של הקהילה הנוצרית ועל ההשפעות התרבותיות והאמנותיות שזרמו ביניהן.

Tiberias as a Multicultural City in the 9th Century CE-

The Anchorage Church as a Case Study

In the second quarter of the 7th century, a new religion broke forth. Only one century later its apostles succeed in conquering large areas of South and Central Asia in the east to the Strait of Gibraltar in the west. The intersection between the cultural identities of the new religion with the local conquered civilizations gave birth to a new material culture vocabulary. The archaeological excavations at the "Anchorage Church" in Tiberias exposed a new style that represents this cultural confluence.

The church was erected in the 6th century in a typical Byzantine period architectural and artistic style. Except for a few renovations it functioned till the 13th century. One of the renovations occurred after the great earthquake in 749 CE. The Abbasid period church consisted of architectural elements never seen before in this part of the world, such as pointed arches and pairs of columns supporting the roof.

The renovation of the church by the Christian community of Tiberias is a solid indication of the community's economical and organizational capabilities, as well as its status and connections with the Moslem local authorities.

מפגשים מהסוג השלישי: יהודים ונוצרים בגליל

במאות הראשונות לספירה

בשנים האחרונות מתנהל ויכוח ער על אופיים של היחסים בין יהודים לנוצרים במאות הראשונות לספירה (ראו למשל גושן-גוטשטיין תשס"ג-תשס"ד; Stroumsa 2007). התמונה שצוירה על ידי החוקרים בדורות האחרונים תיארה מערכת יחסים רווית שנאה עמוקה בין היישוב היהודי, ההולך ונחלש כתוצאה מכישלון ן של שרשרת המרידות נגד הרומאים והאסונות הדמוגרפיים שליוו אותן, לבין הקהילה הנוצרית, ההולכת ומתפתחת בנפרד, לצד ובתוך היישוב היהודי. תמונה זו מותקפת לאחרונה מכיוונים שונים, מתודולוגיים ועקרוניים. המערערים עליה מציעים הסתכלות מורכבת, מאוזנת ומפויסת יותר על יחסי שתי הקבוצות, תוך קריאה חוזרת, קפדנית וחתרנית לעתים, של העדויות הקיימות: אבות הכנסייה מחד והספרות התלמודית מאידך (ראו למשל Baumgarten 1992 וכן כל המאמרים בכרך המצוין של Becker & Yoshiko Reed 2003).

הגליל היווה זירת מפגש מרכזית בין היהדות לנצרות מרגע היווצרותה של הנצרות, ונראה שלא במקרה ערש לידתה בגליל, ורוב עלילותיה המכוננות מתרחשות כאן. מאמצע המאה השנייה לספירה, לאחר מרד בר-כוכבא, הופך הגליל גם למקום מושבה של ההנהגה הפוליטית והרוחנית היהודית, והמפגש הבין-דתי המתרחש בו נעשה חיוני ומהותי בתהליך גיבושן של שתי הדתות כאחד (ריינר 1996; בויערין 2004).

על רקע התמונה הכללית הזו, והויכוח הנ"ל בפרט, אבקש בהצאתי לשוב ולבחון כמה מסורות תלמודיות מרתקות (תוספתא חולין פ"ב, ה"כ-כד, מהד' צוקרמאנדל עמ' 503; בבלי עבודה זרה, טז ע"ב-יז ע"א; ירושלמי סנהדרין, פ"ז יט, כה ע"ד), המתארות מפגשים גליליים בין מלומדים יהודים ונוצרים, בציפורי, בטבריה, ועוד.

מראי מקום

בויערין ד' (2004), "סיפורן של שתי ערים: יבנה וניקיאה", ישראל ל' לוין (עורך), **רצף ותמורה – יהודים ויהדות**

בארץ ישראל הביזנטית-נוצרית, עמ' 301-332.

גושן-גוטשטיין א' (תשס"ג-תשס"ד), "פולמוסומניה - הרהורים מיתודיים על חקר הוויכוח היהודי-נוצרי בעקבות פירושי חז"ל ואוריגנס לשיר-השירים", **מדעי היהדות** 42, עמ' 119-190.
ריינר א' (1996), "בין יהושע לישוע: מסיפור מקראי למיתוס מקומי (פרק בעולמו הדתי של היהודי הגלילי)", **ציון סא**, עמ' 281-317.

Baumgarten, A.I. (1992), "Literary evidence for Jewish Christianity in the Galilee", Levine, Lee I. (ed.), **The Galilee in Late Antiquity**, The Jewish Theological Seminary of America, pp. 39-50.

Becker, A.H. & A. Yoshiko Reed (eds.) (2003), **The Ways that Never Parted: Jews and Christians in late antiquity and the early Middle Ages**. Tübingen: Mohr Siebeck.

Encounters of the Third Kind: Jews and Christians in Late Antiquity Galilee

In recent years, a lively argument is being conducted on the nature of relations between Jews and Christians during the first centuries A.D. The picture depicted by researchers in past generations described relations saturated by deep hatred between the Jewish settlements, increasingly weakened as a result of a series of failed rebellions against the Romans and the demographic tragedies which accompanied this, and the Christian community, which was developing separately alongside and within the Jewish communities.

This picture has recently been attacked from different directions, methods and principles. Those who object to the picture suggest a complex observation, more balanced and placated, regarding the relations of the two groups, while taking a second – meticulous and often subversive – look at the existing testimonies: the Church fathers on the one hand and the Talmud literature on the other.

The Galilee served as the central arena for encounter between Judaism and Christianity from the moment Christianity was created, and it appears not to be a coincidence that it served as the cradle for its birth and that most of its constitutive tales took place here. Since the middle of the second century A.D., following the Bar-Kochva revolt, the Galilee was transformed into the seat of the Jewish political and spiritual leadership, and the inter-religious encounter which took place here became essential and fundamental to the process of formalization of both religions simultaneously.

Given this picture in general and the above argument in particular, my lecture seeks to bring back and examine some fascinating Talmudic 'Massorot' (sources) which describe Galilee encounters between Jewish students and Christians in Tzipori, Tiberias and others.

הדס האוזמן אגמון – קבוצת מחול "הדס מהגליל"

יצירות בהשראת נופי הגליל (קטעים מתוך המופע "נשים")

"נשים" הינו ערב מחול המורכב משלוש יצירות מחול המשולבות עם מוסיקה חיה ושירים מקוריים ביניהם.

כוריאוגרפיה וריקוד : הדס האוזמן-אגמון.

רקדניות ושותפות ליצירה : דנית קלדור-קפון, מורן הופמן.

"מחזה" - SINCE EVE

מחול העוסק בבחירותיה של "חוה" שנמצאת בכל אישה, לאחר הגירוש מגן העדן. בפרשנות האישית והדמיונית שלי חוה פוגשת עוד חוות, בפגישתן הן מרפאות זו את זו וגדלות להיות נשים חזקות שמעצימות זו את זו ומגשימות את עצמן.

מוסיקה : אריאל רמירז, מרסדס סוסה.

יצירה זו ספוגה לכל אורכה דימויים מהטבע הגלילי בהשראתו אני יוצרת. הדימויים באים לידי ביטוי בהכוונת הרקדניות בזמן הביצוע, בתיאור קוו י תנועה מסוימים ובמקצבים ואיכויות ביצוע בהשראת הנופים הניבטים אלי בחיי היומיום שלי ככוריאוגרפית.

נשים" - WOMEN

מחול הבוחן בזוויות שונות נשיות, אמהות, מיניות, הגשמה, מיקום במצב המשפחתי, דרך משקפיים של תפיסה חברתית ישראלית-מערבית, כפי שאני והרקדניות חוות אותה באופן אישי. הקטע נע בין הומור ופואטיות, מחול ותיאטרון. יצירה זו ממש מביאה את החיים האישיים של הרקדניות לבמה ומציגה תמונה אישית שלנו על ההווה הישראלית היום. היצירה משלבת טקסטים מקוריים שנכתבו ע"י הרקדניות בתהליך היצירה. ביצירה זו יש שימוש בשיר ערש "אילול" של חוה אלברשטיין מחד, ומאידך במוסיקה של פריד אל אטרש שאליו התוודענו דרך מפגש עם מוסיקאים ערבים שאיתם מאוד רצינו לשתף פעולה, אך מפאת חוסר בתקציב השתמשנו לבסוף בהקלטה. אילולא המפגש, המלחין המצרי לא היה נכנס ליצירה מכיוון שלא הכרנו מספיק טוב את יצירותיו קודם, וגם הכנסתו לתכנית האמנותית נתנה פרשנות אישית שלנו ליצירה שלו "תותה".

בסיום המופע תתקיים שיחה שתציג את השפעת מיקומנו הגיאוגרפי כקבוצה שפועלת

בפריפריה, על מיקומנו בבמת התרבות הישראלית, כפי שאנו תופסות אותה.

"Hadas of the Galilee" Dance Group

**A number of compositions, inspired by the Galilee scenery,
and a gathering
of Galilee artists**

"Women" is a dance performance comprising of three dance compositions combined with live music and several original songs.

Choreography and dance: Hadas Housman-Agmon

Dancers and co-creators: Danit Kaldor-Kapoon and Moran Hoffman.

Due to time limits and other technical limits, we intend to perform elements of two compositions:

"Since Eve"

A dance exploring Eve's choices and decision making, which are part of every woman, after the deportation from the Garden of Eden. According to my interpretation and imagination, Eve meets other "Eves" just like her, and in this meeting they heal one another and become strong women that strengthen each other and fulfill their abilities.

Music: Ariel Ramirez , Mercedes Sosa.

This dance is full of images from Galilee's nature, which inspires me when I create dances. These images are used in the guidance process of the dancers' performance, in the description of alignment and movement, and in the beats. The Galilee scenery that is part of my everyday life are very evident in my choreography.

"Women"

A dance that examines from different perspectives femininity, motherhood, sexuality, fulfillment and placement in the family through the lens of Israeli-Western perceptions, in accordance with the private experiences of my dancers and myself.

The dance includes humor, poetry, dance and acting.

This dance actually brings the personal lives of the dancers to the stage and presents our own personal picture of the present Israeli way of life. The dance includes original texts composed by the dancers during the work process.

In this composition we make use of a child lullaby "Ililully" by Hava Alberstein on the one hand, and on the other music by Farid el Atrash which we became familiar with through an encounter with a group of Arab musicians that we intended to collaborate with in the performance, but due to budget limitations we ended using a recording. Due to this encounter we decided to include the music of this Egyptian composer. This enabled us to give our own interpretation to his composition "Tuta". At the end of our performance we would like to have a discussion that will clarify the effects of our geographic location, as a group working in the periphery, on our position in Israeli culture as we see it.

מוסדות ההשכלה הגבוהה בגליל כמרחבי אמן

מחקר זה מבקש ליצור ניאולוגיזם מרחבי אותו אנו מכנים "מרחב אמן". במונח זה כוונתנו למרחבים בהם המשתמשים השונים חשים בנוח לפעול, מוכנים להתבטא בחופשיות גם אם דעותיהם אינן מייצגות את דעת הרוב ההגמוני, אינם מהססים לבטא את זהותם בפומבי, ובקצרה, חשים בנוח להיות "עצמם".

אנו סבורים כי בחברה מרובת תרבויות ומתחים כחברה הישראלית ובמיוחד בפריפריה הגלילית מן הראוי להתחיל לבחון כיצד אנו מייצרים מרחבים מכילים במקום מדירים, פתוחים ולא סגורים, ובעיקר מרחבים בהם הרבגוניות ומגוון הדעות, המנהגים והזהויות נתפסים, במחשבה ובמעשה, כיתרון ולא כחיסרון.

לפיכך, במחקר חלוצי זה אנו בוחנים האם ובאיזו מידה מוסדות ההשכלה הגבוהה בגליל מתפקדים כמרחבי אמן בהם קבוצות אוכלוסייה שונות הדרות זו לצד זו נפגשות, מתקשרות, ומעשירות זו את זו מתוך כבוד הדדי, קבלה ופתיחות. הסוגיה המרכזית אותה אנו מבקשים להאיר הן ברמה התיאורטית והן ברמה האמפירית נוגעת לחוויית המקום של הסטודנטים במהלך לימודיהם ולאופן שבו המוסד על סגל ההוראה שלו מאפשר או שאינו מאפשר למאפיינים תרבותיים, אתניים, לשוניים ולאומיים, לבוא לידי ביטוי ראוי בחיי השגרה האקדמיים במוסד. האם הסטודנטית חשה בנוח להתבטא במהלך השיעורים גם אם עמדותיה נוגדות את הלך הרוח הכללי בשיעור או לצורך כך בחברה הישראלית בכלל. האם סטודנטים מוכנים להתבטא בסוגיות קונטרברסליות במהלך שיעורים העוסקים בנושאים רגישים יחסית – אתניות ומגדר בחברה הישראלית, המיעוט הפלסטיני בישראל, הדמוקרטיה בישראל וכך הלאה – גם כאשר ברור להם שדעותיהם נוגדות את דעת המרצה או את גוף התלמידים בכיתה? שאלות אלה מכוונות למה שנהוג לכנותו בתיאוריות גיאוגרפיות-הומניסטיות, תחושות של מקום (sense of place). במסגרת מחקר זה אנו בוחנים סוגיות אלה ושאלות נוספות הקשורות אליהם (הסתרה או אי הסתרה של סממני לבוש חיצוניים, תחושות בזמן השיעור, מגע וקשר בין קבוצות, הסתרה או החצנה של מאפייני זהות), באמצעות שאלונים וראיונות עומק עם סטודנטים במכללת הגליל המערבי. המחקר בוחן כ- 200 שאלונים אנונימיים במסגרת קורסים שונים במכללה ובנוסף, כ- 25 ראיונות עומק פתוחים עם סטודנטים מהמכללה.

ממצאים ראשוניים מעלים כי לא נמצאו מגמות של הסתרת זהות או אפנון מיוחד של הופעה במסגרת המכללה. יחד עם זאת, כמות המגעים הבין-תרבותיים ובין-קבוצתיים אינה רבה ונושאת אופי קורקטי בדרך כלל. הדברים אמורים במיוחד לכלל הסוגיות הקשורות לקונפליקט היהודי-הערבי בהקשרו המזרח תיכוני הרחב והישראלי-פלסטיני המצומצם יותר.

Higher Education Institutions in the Galilee as Trust Zones

The aim of the study is to contextualize and bring to the fore a spatial neologism titled "Trust Zone". What is inferred by this new term are spaces in which the participants feel relatively at ease to conduct themselves socially, to voice their opinions even if they are not in sync with the hegemonic majority, to publicly express their identity, in short to be "themselves". It is our firm conviction that in a multi-cultural and multi-tension society such as Israeli society, and even more so that of the Galilee, the time is ripe to actively explore the construction of spaces which are inclusive rather than marginalizing, open rather than closed, and most importantly spaces in which variety and multivocality are celebrated. These spaces include a wide range of identities and opinions; and social conducts are perceived not as shortcomings or drawbacks but as advantages that enrich and ameliorate our lives. Hence, in this pioneering study we explore institutions of higher education throughout the Galilee as "Trust Zones". Practically speaking this means to suggest that we are trying to quantify the extent to which these institutions serve as places in which different segments of society (our student body) meet, co-exist, and enrich each other openly and with mutual respect. The main theme we wish to advance, both theoretically and empirically, concerns the students' experience of the place throughout their studies and the ways in which institutions enable or disable cultural, ethical, linguistic, and national characteristics expressed overtly and routinely on a day to day basis. Does the student feel comfortable enough to express herself throughout classes even when it stands at odds with the general mood? Are our students ready to bring to the table controversial opinions during classes in which sensitive and volatile topics are being discussed? These questions refer to what is commonly called in theories of humanistic geography a sense of place.

In the current study we explore these themes (emotions during classes, dress codes, interaction among different groups, concealment or exposure of identity characteristics, etc.) through questionnaires complemented with in-depth open-ended interviews of students at the Western Galilee College. Initial findings indicate no marked tendencies of identity concealment or a different than normal personal dress code. Notwithstanding, the inter-cultural and inter-group encounters are meager and

highly official in nature. This is particularly true regarding issues related to the Jewish-Arab conflict at large and its local manifestations in particular.

הלנה דה-סביליה וויקטור פרידמן

קהילת למידה על יחסי מיעוט-רוב (ערבים-יהודים) במוסד אקדמי

במסגרת הפאנל תוצג המסגרת המושגית של פרויקט **קהילת למידה בנושא יחסי רוב ומיעוט** אשר הוקמה במכללת עמק יזרעאל ופועלת על-פי עקרונות מחקר פעולה שיתופי ובחסות המרכז למחקר פעולה ולצדק חברתי. תתואר גם דוגמא של תוכנית ספציפית אשר נערכת במסגרתה, ויועלו שאלות וסוגיות, הנגזרות מתוך תהליך הפעלתה, לדיון משותף עם הקהל. תוכנית זו עוסקת ביחסי סטודנטים ערבים ויהודים וסגל ההוראה בקבוצות לימוד מעורבות.

מטרת קהילת למידה היא לבחון ולשנות יחסי רוב-מיעוט (יהודים וערבים) במוסד אקדמי (מכללת עמק יזרעאל) בצל קונפליקט מתמשך. נקודת המוצא של יוזמי הפרויקט היא לאתגר את המכללה באמצעות מחקר פעולה שיתופי אשר עוסק בחשיפת מדיניות, אמונות, ערכים ודרכי פעולה.

קהילת הלמידה מבוססת על שילוב בין תיאוריות מתחום היזמות החברתית והתחום של התמודדות עם קונפליקט חברתי-פוליטי מתמשך. גישה זו גורסת שבחברות שסועות ניתן לשנות ולפתח יחסים בין קבוצות באמצעות שילוב זה. **שיטה:** קהילת הלמידה היא קבוצה אשר כל חברה (מקרב הסגל האקדמי והמנהלי, סטודנטים, בוגרים ואנשי קהילה) משתתפים באופן פעיל בתהליך חקרנות ולמידה משותפת ומתמשכת. **תוצר:** באמצעות כלי מחקר פעולה קהילת הלמידה פועלת כדי להציף בעיות וקונפליקטים לסדר היום של המכללה.

A Learning Community on Minority-Majority (Arab-Jewish) Relations in an Academic Institution

The panel presents the theoretical framework which formed a basis for a Learning Community on Minority-Majority (Arab-Jewish) Relations in an Academic Institution. This project was established at the Max Stern Academic College and operates on the grounds of participative action research principles and under the auspices of the Center for Action Research and Social Justice. In addition, an example of a program derived from the learning community is described, and questions and issues which have hitherto emerged are suggested for joint discussion with the audience. The program revolves around the relationships between Arab and Jewish

students and faculty in mixed study groups, and teaching and learning approaches and methods in such forums in the college.

The conceptual framework which has informed the learning community argues that, in divided societies, social entrepreneurship can be an effective strategy for regional development if it is integrated with conflict engagement. It views both social entrepreneurship and conflict engagement through a social constructionist lens, and employs theory building methods from action research and program theory evaluation. The argument is presented in the form of a ‘program theory of action’ providing the conceptual and practical basis for promoting development in Israel’s northern periphery, a region characterized by socio-economic stagnation as well as deep social divisions, especially between Jewish and Arab Palestinian inhabitants. The program’s theory of action includes a description of the context, the problem framing, underlying assumptions, action strategies, and intended outcomes. It hypothesizes that integrating social entrepreneurship and conflict engagement impacts regional development by redefining inter-group relationships, enhancing social networks, activating social capital, leveraging diversity and challenging existing power structures.

The **aims** of the learning community are: a) studying and making an impact on majority-minority (Jewish-Arab) relations in an academic institution (Max Stern Academic College of Emek Yezreel) in the context of protracted conflict; b) generating knowledge about the design and implementation of processes aimed at promoting equality, social justice, and constructive conflict engagement in an organizational setting.

The **rationale** underlying the learning community encompasses three problems:

1. A problematic situation in the college with respect to the relationship between the Jewish majority and the Arab minority. Defining the problem as “majority-minority” relations underscores its scope: a problem of the entire college population rather than merely of the Arab students and staff. However, it is important not to rely on early assumptions, instead studying and learning these issues in depth.
2. Many people at the college do positive things to examine the conflict and cope with it, yet usually as private initiatives. The learning community aims at opening spaces at the college which enable connecting between these people and their enterprises.

3. The learning community will frame questions, study and investigate them in order to unravel beliefs and values, affect change, draw lessons and create knowledge, influence decision-making and act in plausible domains.

The characteristics and modes of activity of the community: it constitutes a group where all members actively participate in a joint learning process. The leaders of the community are Helena Desivilya and Victor Friedman. It is open to faculty, administrative staff, students, graduates and the community at large. Every year each member is committed to participate in six two-hour meetings. Each member or team frames a “research question” in their domain of interest and/or expertise, using personally appropriate research tools. All the meetings are documented. The learning community encourages creative and nonconventional ideas and methods. Each member or team is responsible for raising and presenting an idea for research or action, documenting the process of learning and reporting it to the learning community while facilitating a discussion of questions and issues which have emerged in the research or action operation process.

The outcome: The learning community operates through use of action research tools in order to surface issues and conflicts on the college’s agenda.

מוסדות חינוך אקדמיים בגליל – מפעל אמתי לדו-קיום

במדינה מרובת שסעים כמדינת ישראל, בה בולט במיוחד השסע הלאומי וניכרת בה סתירה לכאורה בין אופייה הלאומי של המדינה לבין אופייה המשטרי, נודעת חשיבות רבה לשאלת השפה הרשמית. במדינה בה מוכרות שתי שפות רשמיות על-פי דין אך שפה רשמית ודומיננטית אחת מוכרת בלבד על-ידי הרשות השופטת, נודעת חשיבות מכרעת למונחים שבבסיס הדיון הפילוסופי אודות משמעותה של "שפה" בכלל ואודות משמעותה של שפתם של מי שנחשבים למיעוט לאומי-ילידי בפרט.

מזה שנים רבות קיים במדינת ישראל דיון רציני, אודות הצורך בדו-קיום בין ערבים לבין יהודים, אזרחי מדינת ישראל, שלעתים נתפש כמתחייב ולעתים אחרות מסווג ככורח המציאות. הדו-קיום האמור היה למושא דיון במסגרות פוליטיות, מדיניות, אזרחיות, אקדמיות, מוסדיות ופילוסופיות.

בהקשר האקדמי-המוסדי דווקא נשאלת לא אחת השאלה כיצד ניתן לבנות גשר של דו-קיום בין תלמידים יהודים לערבים במוסדות להשכלה גבוהה, שם גובר המתח במיוחד לאור האופי הסטודנטיאלי של המקום וכן לאור ההיסטוריה הידועה לכולי עלמא לפיה המהפכות הפוליטיות הגדולות נולדו ופרחו דווקא בתוך המוסדות להשכלה גבוהה. לשם הגשמת מטרה נשגבת זו בדבר הדו-קיום, נערכים כנסים, סדנאות, מפגשי רעות ועוד. הדגש הוא דווקא על הדו-קיום בין הסטודנטים, כאשר משום מה נשכח – ולו בהיסח הדעת – הצורך בבחינת הדו-קיום בין המרצים עצמם – הם קברניטי המוסדות להשכלה גבוהה. שאלה אחרונה זו אינה קלה, ואף יותר קשה – אם לא כפליים אז שבעתיים – מהעניין הראשון. לעתים נדמה כי בחינת קשרי הדו-קיום בין המרצים היא שאלה רגישה ועדינה, שטוב אם לא ניגע בה, לא-כל-שכן במרקם דקיק זה. בהרצאה זו אבקש להתייחס לסוגיית המרקם העדין השורר בין המרצים במוסדות להשכלה גבוהה בשאלת הדו-קיום, ראשית כשאלה נכבדה העומדת בפני עצמה אך גם כקשר קפיצה להשגת תוצאות יותר טובות ביחס לגישור על פערי הדו-קיום הקיימים בין הסטודנטים ביסוד הרצאתי תונחנה מתודולוגיות פילוסופיות אך גם פרגמאטיות, כאלה השאובות מניסיון החיים שלי בעולם האקדמיה, הן כתלמיד והן כמרצה, בישראל ובמקומות אחרים בעולם. ההרצאה מבוססת על עדות שלי כחלק מניסיון החיים המקצועי שרכשתי הן בהיותי תלמיד והן בהיותי מרצה במוסדות להשכלה גבוהה רבים בישראל ובעולם, לרבות ארה"ב, קנדה, גרמניה, אנגליה, איטליה, צרפת, אירלנד, סקוטלנד ועוד. בהרצאה משולבים אלמנטים של אינטלקטואליה אישית ועצמאית לצד עבודה אקדמית רצינית.

לגישתי, יש להשית סטנדרט גבוה מאוד של ניטרליות אקדמית במסגרת עבודתם הפדגוגית של המרצים, תוך הטלת איסור מוחלט על מרצה לגלות את דעותיו הפוליטיות בעבודתו הפדגוגית. על המרצה לשמש גשר מחבר בין הדעות הפוליטיות השונות והקוטביות באולם ההרצאות תוך עידוד פיוס בין הקטבים השונים, תהיינה אשר תהיינה דעותיו הפוליטיות.

Academic Educational Institutes in the Galilee – A True Project of Co-Existence

In a country, like the State of Israel, where numerous splits exist; in a country where the national tear is so bold; and in a country where a *prima facie* contradiction exists between its national identity on the one hand and the nature of its regime on the other, the utmost attention ought to be paid to the question of the formal language of the state. In a country where two formal languages are acknowledged by statutory laws but only one of them is deemed formal and dominant by the judiciary, urgent attention ought to be paid to the issue concerning the philosophical rationales underlying the meaning of "language" in general and the meaning of "the language" of those who are considered to be the indigenous-national minority in particular.

For many years a serious discussion has been taking place in Israel concerning the methods of achieving co-existence between Israeli Arabs and Israeli Jews, which is sometimes perceived as a value in itself but other times as a forceful need of our existence. The above-mentioned co-existence has been the subject of discussions in political, civil, academic, institutional, and philosophical frameworks. Particularly at the academic-institutional level the question has been one of inquiry into the possible methods for bridging the gaps, thus achieving the above-mentioned co-existence between Arab and Jewish students who study at academic educational institutes in Israel. Many conferences, talks, symposiums and workshops are held regarding this important issue. Thus far the focus has been put on the co-existence between students on campus, but the spoken co-existence between the academic staff members – who serve in their positions as leaders of their academic institutions – has been forgotten. This matter is not as simple as one may imagine; it is even more difficult than the issue of student co-existence. It is often observed that examining the co-existence contacts among academic staff members is a very sensitive and delicate matter, to the extent that it is better not to touch it.

In this lecture I seek to address this very sensitive matter, first as a valuable question in itself, and secondly as a springboard for achieving the desired co-existence, with better results, outcomes and consequences between students on campus. Both theoretical and pragmatical methodologies are at the basis of my lecture. The pragmatical methodologies are the direct outcome of my experience both as a former

student in several campuses in the world and as an academic figure in various places in the world as well.

This lecture is based on my testimony as part of my professional life experience both as a student and as a lecturer in various institutes of higher education in Israel and abroad, including the USA, Canada, Germany, Italy, France, Ireland, Scotland and others. My lecture is delineated by personal independent intellectual work and other serious academic understandings of the issues involved.

It is my proposal that a very high standard must be set for the pedagogical work of lecturers, prohibiting the disclosure of their personal political views within their work. It is the lecturer who must play the important role constructing bridges of reconciliation between various possible contradicted political views in the lecturing hall, whatever his political views are.

טיפול מצוינות במגזר הדרוזי בישראל - חלון הזדמנויות

בחברה רב-תרבותית

מדינת ישראל קיבלה בשנות התשעים החלטות בדבר צמצום פערים בין המשאבים המוקצים ליישובים דרוזיים לאלה המוקצים לעיירות פיתוח יהודיות. הכרה זו הביאה לכדי עלייה במספר התלמידים הזכאים לתעודת בגרות במגזר הדרוזי. עם זאת, עלייה זו איטית ואחוז הדרוזים האקדמאיים קטן, בפרט במקצועות עתירי ידע. דבר זה מדאיג ויש להעלותו לשיח אקדמי וציבורי, בפרט לאור העובדה שאנו חיים במדינה דלת משאבים טבעיים והמשאב העיקרי בה הוא ההון האנושי.

בראיה מערכתית ולאור הצורך בשינוי המצב הקיים, הועלה רעיון על ידי אחד מכותבי הצעה זו, בדבר העצמת תלמידים בעלי פוטנציאל להשגת בגרות איכותית ברמה של 5 יח' במתמטיקה, מדעים ושפות, כך שתיסלל דרכם למוסדות להשכלה גבוהה ובמיוחד למקצועות עתירי ידע.

בתחילת שנת 2000 הוצג הרעיון בדבר הקמת בי"ס תיכון למדעים עבור תלמידים מצטיינים בפני פורום ראשי הרש ויות הדרוזיות. הרעיון התקבל בקרב מקבלי ההחלטות והעדה הדרוזית והוחלט לקדמו במטרה לראות בעתיד יותר צעירים דרוזים באקדמיה, בעמדות מפתח ובמשרות באוניברסיטאות, במכוני מחקר ובתעשייה.

ב 2002 הוקם בכפר ירכא תיכון על-אזורי ל תלמידים מצטיינים במדעים. בית הספר הוגדר כפרויקט לאומי מוביל בחינוך תלמידים מצטיינים בעדה הדרוזית שברובה נמצאת בגליל. כפר ירכא הינו אחד הכפרים הדרוזים הגדולים והעתיקים בגליל וכיום קיימת בו תנופה תעשייתית רחבה המעסיקה מאות אנשים מכפרי הגליל כולו. בתחילת דרכו, בית הספר אפשר לכל תלמיד העומד בתנאי הקבלה, ללמוד בו ללא הבדל דת. בפועל, לומדים בו כיום תלמידים מהעדה הדרוזית בלבד. בית הספר התחיל כבית ספר צומח ומקצועות הלימוד בו הורחבו. בית הספר פעל במטרה להעצים את התלמידים המצטיינים והמחוננים ולהכשיר עתודה של סטודנטים לעתיד. כיום ניתן להצביע על גידול במספר הבוגרים המתקבלים ללימודים גבוהים ומשתלבים במקצועות המדעים, ההנדסה והרפואה בארץ.

הרצאתנו מתבססת על הניסיון בשדה ועל הגישה הסוציו-היסטורית והגישה התרבותית-הערכית ביחס לתרבות בכלל וביחס לקבוצות בעלות ייחוד תרבותי, כדוגמת המגזר הדרוזי בקרב חברה רב תרבותית בפרט, ועל הצורך בטיפול מצטיינים ומחוננים מתרבויות שונות. בהרצאה נציג בהקשר לגישות אלו נתיבים מקשרים וייצוגיים בין התיאוריה לבין היישום בשדה החינוך בפועל. יוצגו נתונים המעידים על שלבי גיבוש הרעיון והתפתחות בית הספר, תובנות והצגת הייחודיות בו בדגש על טיפוח מצוינות, ההקשר התרבותי, הרב-תרבותי והחברתי והשלכות מן הניסיון בשדה לגבי חינוך וטיפול מצוינות ומחוננות בכלל ובמגזר הדרוזי בפרט.

Fostering Excellence in the Druze sector in Israel – A Window of Opportunities in a Multicultural societys

In the 90s' Israel acknowledged the need to close the gap between the resources distributed to the Druze sector and those given to the Jewish sector. This recognition brought to an increase in the number of Druze students who were entitled to a Matriculation Certificate. Yet, the number of the academic Druze students is still small, especially in knowledge-intensive professions. This is worrying and ought to be brought up in academic and public discourse. The need for change in the existing situation yielded an idea to empower excellent Druze students to achieve a quality Matriculation Certificate in Math, Science and Languages that will pave their way to higher education. This idea was accepted by the leaders of the Druze Forum and in the year 2002, the High School of the Sciences was established in Yarka village, one of the largest and most ancient Druze villages in Israel in general and in the Galilee specifically. The school was an emerging one, and each year more subjects were added to the curriculum. Today we see an increase in the number of youth that are accepted to higher education in Israel, especially in the sciences, engineering and medicine domains.

Our lecture is based on the field experience and on the sociohistorical and the cultural values approaches with regard to culture in general and to unique cultural groups in particular, i.e. the Druze sector in a multi-cultural society.

We present connecting pathways between theory and practice, and raise insights relating the need of fostering excellence in a multi-cultural societies in general and in the Druze sector in Israel in particular.

ביה"ס "כדורי" - ממרחב מרובה תרבויות למרחב רב-תרבותי

עד לפני כעשור התנהל ביה"ס "כדורי" כבית ספר אזורי לכל דבר. על אף מגוון התרבויות של תלמידיו, לא זכה הנושא להתייחסות כלשהי. אוכלוסיית התלמידים בחטיבת הביניים הורכבה מתלמידים מיישובי המועצה האזורית גליל תחתון ומהמועצות המקומיות כפר תבור ויבנאל, ובמעבר לחטיבה העליונה הצטרפו לבית הספר התלמידים הצ'רקסים מהמועצה המקומית כפר קמא. בנוסף, יחד עם תלמידי בית הספר למדו התלמידים המתגוררים בפנימייה, אשר אינם תושבי האזור, ועמם נמנו יהודים בני כל העדות, חילוניים ודתיים, ערבים מוסלמים, נוצרים ודרוזים מכפרי הגליל, עולים חדשים מאתיופיה וממדינות חבר העמים, חלקם בתכנית נעליה. לפני כעשור הצטרף בית הספר לגף ניסויים ויזמות במשרד החינוך, קיבל מנדט של בית ספר ניסויי והתחיל לפתח מודל להנחלת הגישה או התפיסה הרב-תרבותית בקרב תלמידיו ומוריו. ממרחב מרובה-תרבויות הפך בית ספר כדורי למרחב רב-תרבותי. בית הספר החל להתייחס באופן מובנה ומתוכנן למגוון התרבותי של תלמידיו הן בתכנית הלימודים והן בתכנית החברתית. הושם דגש על קירוב התלמידים זה לזה ו על הפגת החשש מהשונה והלא-מוכר. ניהול השונות בבית הספר מחייב יצירתיות, פתיחות ו"יד על הדופק" במדינה בה המציאות הפוליטית היא נזילה ומאיימת על שלווה החיים בבית הספר וסדר היום שלו. במחקר לקבלת תואר שני, שהוגש למוסד זה, נבדקו עמדות תלמידים בחטיבת הביניים כלפי שונות תרבותית בהשוואה לבית ספר מקביל. התוצאות המובהקות הצביעו על מידת סובלנות גבוהה יותר בקרב תלמידי ביה"ס כדורי.

Kadoori School – from a Collection of Cultures to a Multicultural Space

Until a decade ago, Kadoori conducted itself as any other regional school. Despite the variety of its students' cultures, the issue was never acknowledged. The students in Junior High came from the settlements of the councils of the Lower Galilee, Kfar Tavor and Yavne'el. In the transition to High school, Circassian students from the Circassian village of Kfar Kama joined them. In addition, students living in the dormitory who were not residents of the region also studied in Kadoori. The student population of the dorms included veteran and new immigrant Jews, as well as Druze, Circassians, Muslims and Christians.

About a decade ago, Kadoori joined the Department of Experimentation and Initiative in the Ministry of Education. After receiving the mandate of an experimental school, it started developing a model of implementing the multi-cultural approach among students and staff. From a collection of cultures, Kadoori has become a multi-cultural space. The school has begun treating the cultural variety of its students in a structured manner, using both its curriculum and its social activities. An emphasis was put on bringing students closer and reducing apprehension of the 'unfamiliar other'.

Managing this situation requires openness, creativity and alertness in a country in which the political state is fragile and threatens the school's agenda.

In a Masters thesis submitted to this institution, the attitudes of pupils in Junior High toward cultural differences were examined in comparison with pupils of a similar school. The significant results showed that Kadoori pupils displayed a higher level of tolerance.

חינוך בבית הספר לתרבות של שלום

הגליל מזמן קרבה גיאוגרפית בין קבוצות המחזיקות בתרבויות שונות עד מאוד זו מזו, החיות במטוטלת של מתחים ודו-קיום. במסגרת מכלול המנגנונים השלטוניים והתרבותיים המיועדים לאפשר תפקוד תקין של מרקם החיים, עולה שאלת תפקידה של מערכת החינוך הממלכתית והאופנים בה היא עשויה לתרום או לפגוע בדו-קיום.

בהרצאה זו אסקור את אוצר המילים ואת הנחות היסוד שבבסיס הגישות של חינוך לשלום העשויות להיות מיושמות בבתי ספר ממלכתיים. חינוך לשלום יוצג כתחום חיוני אך מורכב, רווי דילמות, אשר יישומו בפועל מחייב כבר בשלב הגדרת המטרות שיקול דעת מקצועי. ההרצאה תתמקד בשלושה נושאים מרכזיים. החלק הראשון יציג את התפתחות תחום החינוך לשלום לאחר מלחמות העולם ואת אוצר המילים הבסיסי שהתגבש סביבו. נדון בסיווג הבסיסי של בין מי למי יש אלימות, נבחין בין אלימות בין מדינות ותרבויות, בין מגזרים ומעמדות בחברה, בין אלימות פיזית המעמידה את הצדדים בסכנת חיים לבין אלימות מבנית הפוגעת באופן סמוי ושיטתי באיכות החיים של קבוצות מיעוטים, נכיר במחלוקת האידיאולוגית בין פרדיגמות - ריאליסטית, ליברלית ורדיקלית - בניתוח גורמים לאלימות והשגת דו-קיום, "שלום שלילי" מול "שלום חיובי", תרבות של שלום, "חינוך על שלום" ו"חינוך לשלום", "פדגוגיה של שלום", נזהה הבדלים בין חינוך לשלום דרך מקצועות הלימוד מול חינוך לשלום דרך החינוך החברתי, ונדון בהקשר חריפות הסכסוך על האפשרויות הנתונות לביה"ס.

אוצר מילים זה ינחה אותנו בבואנו להבדיל בין גישות תיאורטיות שונות של חינוך לשלום בבתי ספר. נקשר בין גישות של חינוך כאמצעי לצמצום סיכויי מלחמה בין מדינות לבין גישות של חינוך כאמצעי לצמצום מתחים בין מגזרים בחברה. בדיון זה תוצג אבחנה בין גישת החינוך הבינלאומי (international understanding education) המבקשת לקרב בין אזרחי מדינות עוינות לבין גישת החינוך הגלובלי (global education) המבקשת ליצור זהות, נאמנות ואחריות קוסמופוליטיים. נסקור מודלים חינוכיים כגון לימודי תרבויות, סיורי סטודנטים, חילופי סטודנטים, הכרת ארגונים בינלאומיים, לימוד נזקי מלחמות, חינוך נגד הפצצה, ייצוג מדינות זרות בספרי הלימוד, סימולציות של יחסים בינלאומיים, תלות גלובלית בסוגיות של טרור, אקולוגיה, כלכלה, מים, וכד'.

ההיגיון אשר מנחה גישות אלה בתחום היחסים שבין מדינות מתחדד כאשר מבקשים לקדם דו-קיום בהקשר של שסעים פנימיים בחברה. נשווה בין שלוש גישות, החינוך הלאומי (אתני), חינוך אזרחי וחינוך רב-תרבותי.

חינוך לאומי (או אתני) יוצג כמאמץ חינוכי לקדם מכנה משותף המלכד את כלל בני תרבות מסוימת (כולנו יהודים, כולנו פלסטינים, כולנו אמריקאים) ומתבטא ברעיון כור ההיתוך; החינוך האזרחי המתמקד בחינוך למכנה המשותף הנמוך ביותר המבוסס על זכויות אדם ואזרחות במדינה במנותק מתרבות (כולנו ישראלים, כולנו אזרחים, כולנו בני אדם) ומתבטא ברעיונות כגון מדינת כל

אזרחיה, דת אזרחית וזכויות אדם; וחינוך רב-תרבותי המתמקד בטיפוח זה לצד זה של תרבויות שונות ובעיקר טיפוח כבוד וזכויות פרטיקולריות לתרבויות מוחלשות. כדוגמאות לגישות אלה נציג מודלים חינוכיים של "צו פיוס", מקצוע אזרחות ובתי הספר הדו-לשוניים קידום החינוך לשלום בבתי ספר בגליל מחייב את הצוותים החינוכיים להתלבטות לגבי ההיגיון השונה של הגישות השונות ולתפיסה החינוכית אותה הם מעוניינים לקדם. תחילתה של עשייה חינוכית מעשית נעוצה תמיד בבירור מוקדם של הנחות היסוד הרעיוניות ושל הגדרת המטרות שבבסיס המדיניות. היות וחינוך לשלום הנו תחום רגיש הצפוי לבדיקה ולהתערבות מצד גורמים רבים מחוץ לבית הספר, רצוי כי למנהלים ולמורים תהא יכולת ברורה להבהיר ולנמק את מדיניותם ובמידת הצורך להגן עליה מפני ביקורת.

Peace Education – Concepts, Approaches and Models

Geographically, the Galilee has long brought together groups of different cultures living on a pendulum fluctuating between tension and co-existence. As part of governmental and cultural attempts to facilitate normal daily functioning, the question arises what role the state education system should play and how it may contribute to or detract from co-existence. This lecture reviews the vocabulary and basic assumptions underlying educational approaches to peace that may be implemented in state schools. It is a philosophical analysis of what peace Education is and what it should strive for. Peace education is presented as an essential but complex and dilemma-laden task, whose actual implementation requires professional consideration as early as the goal-defining stage.

At first I present the development of peace education after World War II and the basic vocabulary that developed around it. A basic classification is made of who is violent towards whom, and distinctions between state and cultural violence, violence between sectors and social classes, physical, life-endangering violence and covert structural violence that impinge on minority groups' quality of life are defined. Ideological paradigms – realistic, liberal and radical – are used to analyze causes of violence and attaining co-existence. Terms such as "negative peace" vs. "positive peace", "cultural peace", "education about peace" and "education for peace", and "pedagogy of peace" will be discussed, as well as the question of whether education for peace should be taught through subject matter or through social education. We will also discuss the effect of the severity of a conflict on the options available to schools.

This vocabulary will help us distinguish between various theoretical approaches to peace education in schools and how these approaches can help reduce the chances of war between countries and decrease tensions between sectors in society. A distinction will be made between *international understanding education* which seeks to bring together citizens of hostile countries, and *global education* which seeks to create cosmopolitan identification, loyalty and responsibility. The effect of cultural studies, student trips, student exchanges, familiarity with international organizations, learning about the damages of war, education against bombing, presenting foreign countries in textbooks, simulations of international relations, global interdependence in matters of terrorism, ecology, economics, water, etc. are examined.

The logic underlying approaches to international relations becomes clearer when we seek to promote co-existence in one society. We then compare three approaches: *national (ethnic) education, citizenship education and multicultural education*.

Promoting peace education in the Galilee requires that the educational staffs carefully examine the different types of logic of each approach and the educational approach they wish to promote. Almost all practical educational action should be preceded by a preliminary clarification of basic ideological assumptions and a defining of the aims and goals underlying the policy. Because peace education is such a sensitive subject, one in which many agents from outside the school can be expected to intervene, it behooves principals and teachers to be able to explain and clarify their policy and if necessary, in order to defend against from critics.

דרכים להפיכת ההרכב הרב-תרבותי למשאב חינוכי-ערכי

בכיתת הלימוד במכללה

המפגש בין סטודנטים יהודים וערבים ב"אורנים" אינו יוצר, בדרך כלל, הידברות בין הקבוצות החברתיות, בהקשר של הפחתת סטריאוטיפי ס, תפיסות שוויוניות או היכרות מעמיקה עם תרבותו של ה'אחר'. שתי האוכלוסיות שומרות על בידול חברתי ואינן משתפות פעולה בתחום הלימודי או מעבר לו. כתוצאה מכך, למרות שסטודנטים יהודים וערבים לומדים זה לצד זה במשך ארבע שנים וגרים יחד במעונות, לרוב לא נוצרים ביניהם אפילו קשרים אישיים. בנוסף, אף-על-פי שהמכללה מסייעת לסטודנטים הערבים במטרה להקל עליהם את תהליך הקליטה בלימודים, עדיין הם חווים שוליות בתחומי החיים השונים בה.

לאחרונה נערכו באורנים שני מחקרים המאששים את הנאמר לעיל. מחקר ראשון (בוימל, תותרי וזאבי, 2008) בדק את הלמידה מה'אחר' במסגרת הלימודים המשותפים של סטודנטים יהודים וערבים במכללה ומצא שהסטודנטים רואים בחיוב את הלמידה המשולבת (בעיקר מעוניינים בה הסטודנטים הערבים), אבל המגע שנוצר בין סטודנטים יהודים לערבים במהלך הלימודים מצומצם מאוד וכמעט בכל הנושאים לא רכשו הסטודנטים תובנות משמעותיות אודות ה'אחר'. מחקר שני (תותרי, בתהליך) בחן את חווית הלמידה של הסטודנטים הערבים במכללה ומצא שהם מדווחים על קשיים משמעותיים בעיקר בלימודי התואר הראשון. על רקע זה, במסגרת המפגשים של "שיח אחר" שנערכו בחודש יולי 2009, התגבשה קבוצת מרצים ומרצות המעוניינת לטפל בנושא של ההיכרות הבין-אישית בין סטודנטים יהודים לערבים במסגרת המכללה (פרופ' נעימה ברזל, "דרכים לשיח אחר בכיתה הרב-תרבותית": הצעת יוזמה מוגשת לגף להכשרת עובדי הוראה במשרד-החינוך, אוגוסט 2009).

קבוצת "שיח אחר" מבקשת להביא את פעילותה לידיעת ציבור המרצים והמתעניינים ולהרחיב בכך את השפעתה. בפאנל יציגו המשתתפים, כולם מרצים במכללה, דרכי פעולה בכיתותיהם לקידום השיח הבין-אישי והבין-קבוצתי בסוגיות המפרידות, בדרך-כלל, בין יהודים וערבים. הצגה זו תחשוף מגוון של כלים ודרכים להתמודדות עם הקשיים בתחום מורכב זה.

המציגים והנושאים בפאנל (סדר אקראי):

דוד נצר: "גורל אנושי משני צידי המלחמה – דיאלוג בין נרטיבים בכיתה דו-לאומית בסמיכות ליום העצמאות";

איציק גונן: "הקשבה גם ללא הסכמה - שיח מבוקר בכיתה דו-לאומית בימי מבצע 'עופרת יצוקה'.

מרי תותרי: חילוקי דעות או מאבק כוחות? – מרצה ערביה מלמדת אזרחות בכיתה דו-לאומית. נעמי דה-מלאך: פדגוגיה ביקורתית ושיח אחר בכיתה.

Utilizing the Intercultural Makeup of the Class as a Moral and Educational Resource

The intercultural encounter between Jewish and Arab students at Oranim College rarely creates any substantial intergroup dialogue. Both groups keep their distance, with minimal interaction and cooperation. Hardly any personal relations between students from both communities evolve, in spite of four years of intensive studying side by side and in many cases living together in the dormitories. In addition, Arab students experience marginalization and alienation in spite of the college's attempts to assist them in their studies. Recent studies done in Oranim conclude that while students from both groups view studying together favorably, the level of actual interaction between them is very low, and there is meager meaningful learning about the Other (Boumel, Totry, Zeevy, 2008; Totry, in writing).

In July 2009 a group of Oranim College teachers launched an initiative they named "Alternate Discourse", aiming to confront and change this reality. Three working-groups focus on three areas: improvement of intercultural teaching skills; promotion of intercultural dialogue in the classroom; revision of formal ceremonies in the college (i.e. Rabin commemoration, Holocaust commemoration and Israel's Independence) in view of the Alternate Discourse approach.

מודל שזירה מרובה תרבויות ברשות מקומית בגליל

ההרצאה מתמקדת באפיון ה תוכן שאני יוצקת למושג רב-תרבותיות - מושג המבטא שזירה בין תרבויות שונות . ה תפיסה הרעיונית העקרונית תודגם באמצעות מקרה המבחן של " תוכנית מתו"ב" - מערך תיאום ותמיכה תלת-מגזרי במשאבי קהילה. זוהי תוכנית ארצית רחבה שמקיים הגוינט בשותפות אסטרטגית עם משרד הרווחה , שמטרתה לקדם את הלכידות החברתית של היישובים בהם היא פועלת. התוכנית מסייעת ל פיתוח תשתיות ארגוניות ו מיזמים המקדמים שותפויות בין המגזר הציבורי, ארגונים בחברה האזרחית והמגזר העסקי - תוך שמירה על עצמאותו ותרומתו הייחודית של כל מגזר.

ערך בסיסי שעליו נשענת פעילות הת וכן הוא מושג "רב-תרבותיות" במובנו הרחב, המבטא תפיסה מורכבת של שזירה ושילוב בין תרבויות. זוהי גישה שמטפחת לכידות חברתית כאופציה נגדית לניכור, הסתגרות וקונפליקטים - תוך מתן לגיטימציה להטרוגניות ולהבדלים הקיימים בין מסורות וערכים של קבוצות ותרבויות שונות בתוך החברה .

תפיסת הרב-תרבותיות שעליה נשענת הפעילות בת וכנית מתו"ב מתייחסת לשלושה ממדים : (1) שילוב בין מגזרים : התוכנית רואה חשיבות רבה בשיתוף פעולה בין ה מגזר השלישי, המגזר הציבורי והמגזר העסקי. זאת מתוך אמונה ששילוב הלוקח בחשבון את הערכים והתרבות הניהולית-הארגונית הייחודיים של כל אחד מהמגזרים יניב תוצאות חיוביות עבור כל אחד מהם ; (2) שילוב בין תרבויות לאומיות ודתיות : התוכנית מבקשת לקדם שיתופי פעולה בין מגוון האוכלוסיות ביישובים, בין אם מדובר בקבוצות לאום שונות (כגון יהודים וערבים) או בעדות דתיות (כגון דרוזים, מוסלמים ונוצרים) ; (3) קידום תת- קבוצות בקהילה : התוכנית מעודדת שיתופי פעולה לטיפול תת-קבוצות בעלות מאפיינים ספציפיים בקהילה, כגון נשים, קשישים, נכים, נוער ועוד.

על מנת לקדם שיתופי פעולה פוריים בין הגורמים השונים ולתת מענה טוב יותר לצ ורכי הקהילה ביישוב, נדרשים מנגנונים שיאפשרו את פיתוח ה יכולות של כל מגזר או אוכלוסייה, תוך חיזוק הדיאלוג בין הצדדים והיכרות הדדית. ת וכנית מתו"ב מפתחת, מטפחת ומתחזקת לאורך זמן את יצירתם של מנגנונים אלו. התוכנית כוללת השקעה רבה ביצירת שותפויות, תוך פיתוחה של שפה שגם נותנת ביטוי לתרבות הייחודית של כל אחד מהארגונים וגם מאפשרת יצירה של תרבות משותפת. בעקבות העבודה בשטח בשש השנים האחרונות ברשויות רבות, ביקשתי לנסח מהם התנאים הכרחיים להקמת תשתית יישובית מורכבת מעין זו. לצורך כך נעזרתי במסגרת מושגית שפיתחתי בעבודת הדוקטורט שלי, שבה עסקתי בגישור בין-תרבותי והגדרתי את התנאים האופטימליים לשילוב מוצלח של עולים חדשים, ילידי חבר העמים ואתיופיה, במערכת החינוך. באופן שאינו מפתיע, יש הלימה רבה בין השאלות התיאורטיות והיישומיות הרלוונטיות לגישור הבין-תרבותי לבין אלה הקשורות לשזירה הרב-תרבותית שמודל מתו"ב מקדם.

The MATOV Program (Coordination and Support System for Community Resources): A Model of Intercultural Interweaving

The focus of the paper is the meaning I ascribe to the notion of multiculturalism – a concept conveying the interweaving of different cultures. The underlying conceptual approach will be exemplified by the case study of the MATOV Program – a support system for coordinating community resources across three sectors. This is an extensive national program held by JDC Israel in strategic collaboration with the Ministry of Social Affairs, whose aim is to promote social cohesiveness in municipalities. The program helps develop organizational infrastructures and projects that promote collaborations among the public sector, civic sector organizations, and the business sector – while maintaining the independence and unique contribution of each sector.

A fundamental value underpinning the program's activity is the notion of multiculturalism in its wider sense, signifying a complex view of interweaving and integration between cultures. This outlook fosters social cohesiveness as a counter-option to alienation, seclusion and conflict – while legitimizing heterogeneity and differences between the values and traditions of different groups and cultures within a society.

The view of interculturality on which the MATOV Program activity relies refers to three dimensions: 1) Collaboration among sectors: The program ascribes great importance to collaboration between the Third Sector, the public sector and the business sector. Its underlying belief is that collaboration which takes into account the distinct values and the organizational-managerial culture of each sector will produce a positive outcome for all. 2) Collaboration between National and Religious Cultures: The program seeks to promote collaboration between various populations in the municipalities, whether these are groups of different national origins (such as Jews and Arabs) or religious groups (such as Druze, Moslems or Christians). 3) Fostering sub-groups in the community: The program encourages collaboration which foster sub-groups in the community that have unique characteristics, such as women, senior citizens, disabled people, youth, etc.

In order to promote productive collaboration among different sectors and best address the needs of the community, mechanisms are needed that would allow the potential of each sector or population to be developed, while enhancing a dialogue between them and enabling them to become better acquainted with each other. The MATOV Program fosters, develops and maintains such mechanisms over time. Greatly invested in the creation of collaboration, the program also seeks to develop a language capable of communicating the unique culture of each organization while allowing the creation of a common culture.

Following activities in the field over the past six years, taking place in many municipalities, I have attempted to formulate a list of conditions necessary for the establishment of such complex collaboration in a municipality. To that end I relied on a conceptual framework I developed as part of my PhD thesis, which dealt with intercultural bridging and defined the optimal conditions for successful integration of new immigrants (from the former Soviet Union and from Ethiopia) in the Israeli education system. Unsurprisingly, the theoretical and practical questions related to intercultural bridging are equivalent to a large degree to those related to the intercultural interweaving promoted by the MATOV Program.

יישומים בשילובן וקידומן בתעסוקה של אוכלוסיות שונות:

הדומה והשונה

שיעור ההשתתפות בכוח העבודה בישראל בקרב אוכלוסיות מסוימות נמוך ומשפיע על סיכויי ההשתלבות הכלכלית-החברתית של אוכלוסיות אלה בחברה הישראלית. "תבת - הדרך לעבודה", מיזם התעסוקה של ג'וינט ישראל וממשלת ישראל פועל במטרה לפתח תכניות לשילוב אוכלוסיות המרוחקות משוק העבודה בתעסוקה ודרך כך לסייע בחילוצן ממעגל העוני.

מחקר מקדים שהוגש ל 'תבת' על ידי מכון 'מאירס ג'וינט ברוקדייל' הניח את התשתית לתכנון האסטרטגי ולהגדרת אוכלוסיות היעד של המיזם. המיזם מתמקד באוכלוסיות אשר שיעור ההשתתפות שלהן בכוח העבודה נמוך במיוחד, בעיקר באוכלוסיות העולים החדשים ממדינות מתפתחות, החברה הערבית, אנשים עם מוגבלות, חרדים וצעירים חסרי עורף משפחתי כלכלי.

במסגרת המיזם פועלות כשישים תכניות שונות בהן עברו קרוב ל 35 אלף משתתפים. רוב התכניות מלוות במחקרי הערכה אשר מטרתם הן לסייע בעיצוב התכניות והן לנסות ולהעריך את מידת האפקטיביות שלהן. תוצאות המחקרים הללו בשילוב עם נתוני מאגר הנתונים הממוחשב של 'תבת' מסייעים בהטמעת התכניות במשרדי ממשלה, רשויות מקומיות וגופים אחרים אשר יכולים להפיץ ולקיים את התכניות לאורך זמן.

במסגרת הפעילות של פיתוח התכניות נבחנת מידת היכולת להתאים מודלים שהצלחתם הוכחה באוכלוסיות מסוימות לאוכלוסיות או תנאים אחרים. כך לדוגמא, תכנית "משפחת חיל" שפותחה לקידום תעסוקה בקרב יוצאי אתיופיה, הורחבה לעולים מקווקז ומבוכרה, לנשים ותיקות ובעת האחרונה פועלת התכנית גם בחברה הערבית. במהלך תהליך ההרחבה, נערכות התאמות לאורך כל התקופה הנעזרות במחקרי הערכה מעצבת המלווה תהליכים מעין אלה ב'תבת'.

הרחבת התכנית לקבוצות מהחברה הערבית הגבירה את פעילות התכנית בגליל והוסיפה את הנדבך הגיאוגרפי והמאפיינים הייחודיים שלו לשיקולים בהערכת המענים המותאמים. בהקשר התאמה והרחבת התכניות נשאלות שאלות, כגון: מהי מידת היכולת לשכפול מודלים מצליחים בקרב אוכלוסיות בעלות מאפיינים שונים? מהם הרכיבים המרכזיים המביאים להצלחתה של תכנית והאם ניתן לבדד רכיבים אלה וליישם באופן מותאם בקרב אוכלוסיות שונות, אזורים גיאוגרפים שונים?

ההרצאה תעסוק ביכולת הלמידה מהצלחות ושכפול מודלים מצליחים תוך התאמות תרבותיות.

Practical Aspects in the Integration and Advancement of Diverse Populations in the Labor Market

The rate of participation in the workforce in Israel among certain populations is low, influencing their chances for socioeconomic integration into Israeli society.

TEVET (Fighting Poverty through Employment), the JDC and the Israeli government's employment initiative, works to develop programs for the integration of populations removed from the labor and employment markets, thereby helping to extricate them from the cycle of poverty.

A preliminary study submitted to TEVET by the Myers-JDC-Brookdale Institute laid the groundwork for strategic planning, as well as for defining the initiative's target population. The initiative focuses on populations whose rates of participation in the workforce are especially low, mainly immigrant populations from developing countries, Arab society, people with disabilities, the ultra Orthodox, and young people with no economic family support.

About 60 separate programs operate within the context of the initiative, through which nearly 50,000 participants have passed. Most of the programs are monitored by evaluation studies whose objective is to assist in designing the programs and attempt to evaluate their efficacy. The results of these studies, combined with the figures from TEVET's computerized database, assist in assimilating the programs within government ministries, local authorities and other organizations with the ability to disseminate and maintain the program over time.

Within the context of developing the programs, the degree to which models whose success with certain populations has been demonstrated can be adapted to other populations or conditions is examined. Thus, for example, the Eshet Chayil program, developed for promoting employment among Ethiopian Israelis, was expanded to immigrants from the Caucasus and Bukhara, to veteran Israeli women, mostly single mothers, and has recently been operating in Arab society as well. During the expansion process, modifications and adaptations are made throughout the entire period, assisted by the formative evaluative studies that accompany such processes at TEVET.

The expansion of the programs to include groups from Arab society intensified the program's activity in the Galilee, and added facets of geography and special characteristics to the considerations regarding the evaluation of appropriate responses.

Adaptation and expansion of the program necessitate addressing such questions as the following: To what degree are we able to replicate successful models for populations with different characteristics? What are the central elements driving the success of the program, and can these elements be isolated and applied in an adapted manner among different populations and different geographical areas?

The lecture will deal with the ability to learn from successes, and replicating successful models while allowing for cultural adaptations.

יחסי גומלין בין אקדמיה לשדה חינוכי בהתמודדות עם ילדים בהדרה

ביה"ס הוא מנגנון חברתי יחיד ורב עוצמה לצמצום תהליכי הדרה בחברה ולמניעתם: לבתי ספר יש את האפשרות, היכולת והאחריות להשפיע על התפתחותם התקינה של ילדים ובני נוער הבאים מרקע חברתי וכלכלי נמוך והמצויים בסכנת נשירה. עם זאת קבוצות וצוותי עובדים במערכות חינוכיות שבהן נוער בסיכון ובהדרה חברתית, מפתחים מאפיינים והתנהגויות דומים ולעתים זהים, לאלו של הנערים והנערות.

כיצד ניתן לשנות את דרכי העבודה של בתי הספר? כיצד ניתן לסייע למערכות חינוך לייצר קשר משקם המאפשר לפרט, או לקבוצה המודרת והדחוייה, לאסוף כוחות ולהיבנות מחדש? ידוע כי הרחבת תפיסת ההוראה ושינוי בתפקוד המורים מביא ים לתוצאות מוכחות: שיפור בהישגים, שינוי בביקור הסדיר, הפחתת האלימות והוונדליזם בתוך בית הספר, שיפור משמעותי בדימוי העצמי של התלמידים ובחווית המסוגלות שלהם לגבי עתידם. אולם שינוי תפיסת העבודה בבתי הספר, שינוי פרקטיקת ההוראה וההתנהלות הארגונית הינה משימה מורכבת ביותר.

בשנים האחרונות מפותחת במכללת אורנים, בשותפות ג'וינט ישראל, פרופסיה חינוכית שלמה לעבודה חינוכית עם תלמידים בסיכון ובהדרה חברתית. מתפתחות מסגרות שונות המעמיקות ומבססות את הידע הרב אשר הצטבר בשדה לכדי מסגרות הכשרה שיטתיות. הידע המתפתח מנסה לתת מענה רלוונטי ומשמעותי לשאלות כגון: מה קורה באינטראקציה בין בית הספר לבין התלמידים "הקשים"? מהו תפקיד בית הספר מול מציאות של עוני, כישלון מתמשך ונשירה? כיצד יכול בית הספר להוות גורם למוביליות חברתית עבור התלמידים שבשוליים? יחסי הגומלין בין השדה לאקדמיה בתחום זה יעמדו במרכז ההרצאה. כיצד משפיע הידע הנמצא בשדה על האקדמיה? כיצד מסייעים מורים ומנהלים הלומדים במסגרות השונות לעצב היבטים מרכזיים בפרופסיה? כיצד מושפע השדה החינוכי מתפיסות והמשגות המתפתחות באקדמיה?

Inclusive education - Interaction between Academia and the Educational Field

School is a unique, powerful social mechanism appropriate to reduce processes of social exclusion: schools have the opportunity, ability and responsibility to influence the normal development of children and adolescents coming from a low socio-economic background who are in danger of dropping out.

However, our research indicates that exclusion from mainstream education evolves as a system of interlocking cycles of exclusion involving students, school staff, and the

school's institutional environments. Framing this process as "social exclusion" has enabled us to see that educators working with these students experience exclusion as well. Is it possible to change the way that the schools function? How can an education system rebuild itself in order to create an inclusive system for its learners?

We know that expanding the concept of teaching and changing the functioning of teachers brings proven results: improving achievement, truancy change, reducing violence and vandalism in the school, significant improvement in students' self-image and self efficacy. Our research has attempted to specify and illustrate the patterns of thinking, feeling, and action necessary for producing inclusive relationships, inside schools, under very difficult conditions . However, changing the perception of work in schools, changing teaching practice, changing organizational behavior, is a very complex task. In recent years, Oranim College, in partnership with JDC-Israel, developed a new educational profession for educators working with students at risk and in social exclusion. Many training frameworks were developed using the vast knowledge that had accumulated in the educational field.

The new knowledge is intended to address relevant and meaningful questions such as: What happens in the interaction between the school and excluded students? What is the role of the school in facing the reality of poverty, dropping out and ongoing failure? How can a school be an agent of social mobility for marginal students?

Interaction between academia and the school system the focus of this presentation. What do we learn from our students, who are teachers and principals in the formal school system? How do we use their knowledge in order to deepen and expand theoretical aspects of inclusive education? How does knowledge constructed in academia influence their work?

טלי כהן גרבוז

צילום הדיוקן ככלי מחקר וכאמצעי תיווך -

בעקבות פרויקט הצילום "נעורים"

צלם: בועז לניר

צילום הפורטרט לעולם אינו אדיש . הוא נולד מתוך מערכת יחסים שבין הצלם למצולם ובתנאי המקום והתקופה בהם נוצר. סדרת צילומים, בניגוד לצילום הבודד, יכולה לייצר תמונה רחבה של קבוצות מסוימות בתרבות. מרגע שנוצרה, סדרה זו הופכת למסמך היסטורי המאפשר קריאה והבנה שהסיפור המתמלל לא תמיד יכול לייצר. התוצר המוגמר, תערוכה וקטלוג, פוגשים קהלים שונים ומזמינים אותם להגיב ולהיפתח מולם.

הפרויקט "נעורים" היא תערוכת אמנות הכוללת למעלה משישים צילומי דיוקן בשחור-לבן, בגודל 60/60 ס"מ. הצלם בועז לניר הוא יליד קיבוץ שער העמקים ומתגורר בו גם כיום. במהלך השנים צילם והציג דיוקנאות של אנשי הקיבוץ, בתוכם בני נוער. לניר הוזמן על ידי הגלריה לעבוד על פרויקט חדש מחוץ לסביבה הביתית שלו. החיים באותה סביבה גיאוגרפית. הוא הגיע לכפר הנוער הדתי והתחיל לצלם שם. למרות תנאי הייצור של צילום 'מוזמן' והסביבה החדשה בה נוצרו הצילומים, ה'אחרות' של המצולמים אינה באה לביטוי. היחסים שנוצרו בין הצלם למצולמיו אפשרו למצולמים לבטא את עצמם בצילום על פי דרכם. שפת גוף, הבעות, בחירת הלבוש, כל אלה נקראים מתוך הצילום כטקסט ויזואלי המספר את הסב-טקסט. בועז לניר השתמש בצילום כאמצעי חקירה. בטקסט שכתב בעקבות התערוכה הוא מצביע על דמיון בין שתי קבוצות בני הנוער החיות בסמיכות זו לזו, מנהלות אורח חיים דומה של לימודים ועבודה, ובכל זאת סגורות זו לזו. אחד הרפרנסים המשמעותיים לפרויקט הוא "אנשי המאה ה-20" – פרויקט של הצלם הגרמני אוגוסט זאנדר, שנעשה בגרמניה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם.

מטרתו של זאנדר הייתה לייצר, באמצעות הצילום, קטלוג טיפולוגי של החברה הגרמנית. הצילומים בתערוכה 'נעורים' מוצגים כסדרה אחידה של דיוקנאות בני כפר- הנוער והקיבוץ משולבים בה ללא כל הפרדה. במהלך התערוכה

(אוקטובר-נובמבר 2009) התקיימו מפגשים בין ילדים ובני נוער מכפר חסידים, קריית טבעון ושער
העמקים.

זהו ניסיון ראשון לתווך בין קבוצות חברתיות באמצעות אמנות.

Portrait Photography as a Tool of Research and as a Means of Intervention

Following the photography project "Youth" by Boaz Lanir – an exhibition with portraits kibbutz Sha'ar Ha'amakim and Youth Village Kfar Hasidim teenagers.

Portrait photography is never indifferent. It is created by the relationship between the photographer and his subject, within the conditions of time and place. Unlike the single picture, a series of photographs is able to create a wider picture of certain groups within culture. Once it was created, that series would become a historical document that can be read and understood in a way the literal story cannot always be told.

The final product, an exhibition or a catalogue, meets different audiences and invites them to deal with it and respond.

Content

1. The YOUTH project is an art exhibition containing over 60 black & white photographs, 60/60 cm.
2. The photographer Boaz Lanir was born and lives in kibbutz Sha'ar Ha'amakim. Over the years he had photographed and exhibited portraits of people in the kibbutz, including teenagers.
3. Lanir was invited by the gallery to work on a new project outside of his domestic environment. He went to the youth village, in a distance of two kilometers from the kibbutz, and started taking pictures of the young boys and girls who live and study there.
4. In spite of the terms of a new environment, the 'otherness' of his subjects does not appear in the pictures. The relationship that was formed between him and his subjects allowed them to express themselves the way they chose.

Body language, mimics, clothing, all is read from the photographs as a visual text revealing the subtext.

5. Boaz Lanir uses his camera as a means of research. In a text he wrote for the exhibition he points at the similarity between those two groups of teenagers who live close to each other, have a similar everyday life of study and work, but are still closed to each other.

6. One of the significant references to this project is "People of the Twentieth Century", the project of the German photographer August Zander undertaken between the two world wars. Zander's idea was to create with his camera a typological survey of German society.
7. The photographs in the YOUTH exhibition are shown as one series in which boys and girls from the youth village and the kibbutz are integrated. During the show meetings of children of all ages, from Tivon, Kfar Hasidim Youth Village and the kibbutz take place. This is a unique experiment aiming at mediating by artistic means amongst different social groups.
8. Some of the meetings were transcribed for this lecture.

חדוה ליבנת ונסרין מורקוס

עיתון אינטרנטי בעברית וערבית בגליל - האם אפשר לדבר דוגרי פֶּנט?

דוגרינט הינו אתר גלילי בעברית וערבית של "עמותת הגליל לחינוך ערכי", שהוא גם עיתון מקוון לחדשות, התרשמויות והרהורים. לשם יש משמעות בערבית ובעברית, כמו גם אמירה על אופיו ומהותו של האתר. למה אנחנו שואפים? בעיקר לכך שבגליל ידברו ויכתבו דוגרי, כלומר באופן ישיר ופתוח.

בגליל ובעמקים חסרה היום תחושת שותפות. אין לנו מכנה משותף המאפשר עשייה בצוותא. חיה כאן חברה מגוונת ועשירה מבחינה תרבותית, אך כוחות הפירוד והניכור, הבורות והפחד חוסמים את היצירה המרתקת שהיא יכולה להצמיח. גם אמצעי התקשורת המקומיים והארציים מתייחסים לגליל כאל פריפריה נידחת, ומייחדים מקום דל לדיווח על המתרחש בו, לתרבותו המקומית ולסוגיות הציבוריות העולות מן החיים הייחודיים המתקיימים בו. מיזם דוגרינט החל מתקדם במהלך שנת 2008, כשועדת היגוי המורכבת מאנשי חינוך, תקשורת וחברה, יהודים וערבים, החלה לחפש דרכים להתגבר על הניכור שבין הקהילות והמגזרים השונים באזור. אחת המסקנות הייתה שחסרים בגליל אמצעי תקשורת שיחברו בין התושבים והקהילות, ושחוסר זה פוגע ביכולת לממש את הפוטנציאל הגלום בו. דוגרינט, אתר גלילי עצמאי בעברית וערבית, מהווה במה למידע, דעות וחדשות על המתרחש בגליל, וכותבים בו יהודים וערבים. דוגרינט מהווה פלטפורמה לקידום עשייה חברתית ושואף ליצירת קשר בין קוראים, פעילים, ארגונים וממסד. דוגרינט שם לו למטרה להגביר את המעורבות החברתית של הגולשים בו.

אנו מציעות את הסדנא: האם אפשר לדבר "דוגרי" בנט? מה קורה בנט בנושאים הקשורים לקיום יהודי וערבי בגליל, מה קורה מבחינת חופש הביטוי וההבעה, ומה משמעות השפה בה נכתבים הדברים לחופש הביטוי. בסדנא נבדוק איך משפיעה התרבות על התכנים המועלים לרשת; על מה כותבים ומה מפרסמים, על מה כותבים, חושבים פעמיים לפני שמפרסמים, ועל מה כותבים ולא מפרסמים.

Dugrinet

A bilingual internet site providing news, information, and opinion to all the residents of the Galilee (Dugri – "straight talk" in both Hebrew and Arabic).

Approximately 1,100,000 citizens live in the Galilee (not counting another million in the Haifa metropolitan area), evenly divided between Jews and Arabs. Among the constituent groups and communities comprising the Galilean mosaic, each has its own traditions, beliefs, language, cultural landmarks, national consciousness, and historical memories. These differences give each group its unique identity and social and spiritual strength. However, a society in which there is no uniting framework of shared interests, dreams, culture, and social action – cannot long survive. We believe that such a framework is lacking in the Galilee.

Hence, we have created Dugrinet, an internet newspaper, with Hebrew and Arabic sections. Specific objectives:

- broad readership among both Jewish and Arab populations
- a large community of volunteer correspondents, columnists, topic editors
- a safe space characterized by openness, fairness, and balance – where all opinions can be expressed, civilly
- active participation by readers and community leaders in public discussion of issues of regional concern
- rich cultural content provided by active reader participation
- sufficient readership, after two years, to generate advertising revenue to maintain the operation.

We intend for Dugrinet to serve as a catalyst for bringing together people from throughout the region with shared interests and concerns, and thus for stimulating other communal initiatives (e.g., multicultural arts center, joint environmental action groups, etc.).

הצליינות הנוצרית בגליל כמנוע להתפתחות כלכלית-חברתית-אזורית

משחר ההיסטוריה תופעת הצליינות נחשבת להתנסות וחוויה כלל עולמית והיא מתקיימת בכל הדתות בעולם: בודהיזם, הינדואיזם, יהדות, נצרות ואסלאם. הצליינות, בין אם היא מסורתית ודתית או מודרנית וחילונית, עוברת לידה מחדש בכל העולם. מסע הנובע מסיבות דתיות מביא לא רק להתנסות ולחוויה רוחנית אלא גם לחשיפה לסביבה חדשה, לתרבות חדשה ולאנשים חדשים ועשוי להוות מנוע להתפתחות כלכלית משמעותית ביותר (Digance, 2003).

הקהילה הערבית-הנוצרית-הישראלית נחשבת ממשיכת דרכם האמתית של שליחי הדת הנוצרית מזה אלפיים שנה. הגליל המהווה מודל לפסיפס תרבותי עשיר המתאפיין בקיומן של שלושת התרבויות המוניסטיות משחר ההיסטוריה, הווה בעבר תפקיד של גשר וקשר בין אירופה, אסיה ואפריקה (Mualem, 2006, 2007). העלייה לרגל למקומות הקדושים היא אחת החוויות הדתיות הרגשיות העמוקות ביותר בכל אחת משלוש הדתות המונותאיסטיות, ובנצרות היא מתקיימת לפחות 1,500 שנה. העובדה שהנצרות החלה בגליל וממנו התפשטה לכל העולם, היא גם הסיבה לעלייה לרגל של תיירות צליינית לארץ הקודש. יש לציין שהאתרים הנוצריים בגליל המוזכרים בתורה, מצוטטים במיסות בימי ראשון ברחבי תבל אותן שומעים כ- 2.1 מיליארד נוצרים.

במשך שני העשורים האחרונים עבודות מחקר הראו ששילובם של ארגונים פרטיים וממשלות ליצירת תהליכים דינאמיים להתפתחות כלכלית אזורית הינו אפשרי כדוגמת מודל דרום-אפריקה (Rogerson, 2002). מהלך כזה המשלב ממשלה, סקטור פרטי ומנהיגות דתית נוצרית היה מוקד העניין של המיזם שהוביל הארגון "ארץ הגליל - צליינות" (מועלם וצלנר, 2006). מחקרים מצביעים על כך ש- קצב הגידול השנתי הממוצע בצליינות לארץ הקודש ל אורך תקופה של 27 שנה הינו 2.9% בלבד, לעומת כ- 4% המקובל בתיירות העולמית. לפי קצב הגידול העולמי, בשנת 2007 היו צריכים להגיע לישראל כ- 3.2 מיליון תיירים לעומת 2.3 בפועל (שינוי וצבי, 2008). לאור זה, המיזם של "ארץ הגליל - צליינות" היה ייחודי במינו בכך שרתם את המשרד לפיתוח הגליל והנגב המייצג את ממשלת ישראל ואת הכנסייה המקומית והעולמית. מטרתו של המהלך האסטרטגי הוא להביא לעלייה משמעותית במספר הצליינים לגליל דרך פיתוח מוצר תיירותי: "Go to Galilee". מעצבי התוכנית פועלים על בסיס ההנחה שאצל כל נוצרי קיים הצורך הרוחני לבקר פעם אחת בחייו בארץ הקודש. כיום רק 28% מהתיירות הנכנסת הינה תיירות נוצרית. התוכנית פועלת להביא לגידול במספר הצליינים מ- 700,000 בשנה ל- 5 מיליון במהלך חמש השנים הקרובות. עליה של מיליון צליינים נוספים בכל שנה תביא להכנסת 1,680,000,000 נוספים בכל שנה ובחישוב מצטבר בשנה החמישית התוספת תגיע ל- 8,400,000,000 נוספים. כאשר 60% מתוכם יזרמו לגליל ו- 40% לאזור ירושלים. זו הסיבה לכך שפרויקט זה נחשב כמנוע של פנאי ותיירות נוצרית בתוכנית "שמים את הגליל במרכז" שהוגשה לממשלת ישראל (צפונה, 2008).

תוכנית הצליינות רואה באופן אסטרטגי את מקומה של הקהילה הנוצרית כמנוף לפיתוח התיירות התרבותית בגליל ותביא לעלייה משמעותית במספר התיירים לארץ ובכך תיווצרה הזדמנות להתפתחות תעשיית התיירות האזורית בגליל וליצירת מקומות תעסוקה חדשים (Mualem, 2006)

מראי מקום

- שיינין, י' ונ' צבי (2008). הפוטנציאל הכלכלי הגלום בתיירות הנוצרית. כנס הרצליה. מועלם, ר' וד' שלנר (2006). פרויקט "תיירות צליינית-נוצרית כפרית בגליל". מסמך שהוגש לראשי הרשויות בגליל ולמשרד לפיתוח הגליל והנגב.
- צפונה (2008). שמים את הצפון במרכז, תוכנית אסטרטגית לפיתוח הגליל.
- Digance, J. (2003). "Pilgrimage at contested sites". *Annals of Tourism Research*, Volume 30: 1, pp. 143-159.
- Muaem. R. (2007). **Holiday in Christianity with science application**, J.of. AOURIKA, a Hebrow journal for educational science 25(12-15), University of Tel Aviv press.
- Mualem, R. (2006). The future of the church in Galilee 74th Meeting of R.O.A.C.O ,Vatican, Rome, 23-25 January 2006.
- Rogerson, M.C. (2002). "Tourism-led local economic development: The South African Experience". *Urban Forum* , 13: 1
- The Land of Galilee, (2006). Go to Galilee; Invitation to a unique pilgrimage program.

Christian Tourism in the Galilee: An Engine for Social and Regional Economic Development

The historical phenomenon of spiritual pilgrimage is clearly an international experience. It exists in all religions, including Buddhism, Hinduism, Judaism, Christianity and Islam.

In particular, Christian pilgrimages, whether they are of a conservative religious nature, or have a secular and distinctly modern flavor, are experiencing a significant rebirth all over the world. The pilgrimage journey clearly has its roots in religion, but it brings with it, in addition to the spiritual experience, a significant exposure to new cultures, new people, and a new environment. That is why it can also serve as an engine for significant economic development all over the world (Digance, 2003).

The Arab Christian community in Israel has lived the Christian religion in the Holy Land for the past 2000 years, and within the state of Israel, the majority of Arab Christians live in Galilee. The Galilee region presents to pilgrims a remarkable multicultural mosaic. It is an interesting model where Judaism, Christianity and Islam, the three great monotheistic faiths and cultures, have lived shoulder to shoulder for hundreds, even thousands of years. In addition, the Galilee serves as a geographical bridge connecting three massive continents: Europe, Asia, and Africa. (Mualem, 2006; 2007). Coming to that bridge on a pilgrimage to the Holy Land provides a very deep emotional experience for believers of all three monotheistic faiths. Christians in particular have experienced such pilgrimages for at least 1,500 years.

The fact that Christianity started in the Galilee and spread all over the world creates the reason and the motivation for pilgrimage tourism to the Holy Land. It is important to emphasize that the Christian sites in the Galilee mentioned in the Bible are also mentioned each Sunday at Mass, and in other Sabbath worship services in all Christian churches throughout the world, where 2.1 billion Christians pray regularly for the Holy Land. Christians all over the world revere these sites, are aware of them by name, and are reminded of them weekly. There is great spiritual and economic potential in this situation. How can that potential best be realized? Research conducted recently reveals that collaboration between private organizations and government can create a dynamic process for regional economic development. South Africa has developed such private-public collaboration, and has experienced great benefits from it (Rodgers, 2002).

Based on this model, an initiative was proposed by the Land of Galilee Pilgrimage Organization. It includes collaboration among the government, the private sector, and Christian religious leadership, and its implementation has become the goal of this organization (Mualem & Zellner, 2006). Recent research calls attention to the fact that in the past 27 years the annual rate of increase of pilgrims coming to the Holy Land was, in fact, 2.9%, while in other tourist domains the increase was about 4%. If the annual increase in pilgrimage to the Holy Land had been equal to the 4% increase in other domains, the estimated number of pilgrims coming to the Holy Land in 2007 would have been 3.2 million, while, in fact, because the actual annual increase was 2.9%, the number of pilgrims was only 2.3 million (Zvi & Shinan, 2008).

This emphasizes the importance of the Land of Galilee Pilgrimage Organization's initiative, and its potential for regional economic development. The initiative is unique in that it engages the Ministry for Galilee Development, which represents the Israeli government, and the local and international churches, which represent the private sector, in the process. The obvious purpose of such strategic action is to significantly increase the number of pilgrims to the Galilee by means of a special pilgrimage program called Come to the Galilee. The implementation of such a program moves forward on the basic assumption that each believer among the 2.1 billion Christians in the world has the spiritual need to visit the Holy Land at least once in his or her lifetime.

Today, 28% of the income from tourism in Israel is from Christian pilgrimages. According to the strategic plan of the Land of Galilee Pilgrimage Organization's initiative, the goal is to increase the number of Christian pilgrims from the present 700,000 pilgrims per year to 5,000,000 Christian pilgrims per year, within the coming five years. This significant increase of about 1,000,000 pilgrims per year, on average, will increase revenues by about NIS 1.68 billion per year, and within five years, the total increase will reach NIS 8.6 billion annually. Of this sum, 60% will go to the Galilee region and 40% to Jerusalem. This is the reason why those involved in a program called Putting the Galilee in the Center endorsed this project and consider it to be a reasonable one for encouraging Christian tourists. This is also why the Putting the Galilee in the Center program submitted the proposal to the Israeli government (Tzfona, 2008).

This Christian pilgrimage program highlights the strategic role of the local Christian community as an important leverage for cultural pilgrimage and Galilee economic development. The Arab Christian community in Israel is indeed in a very influential position to significantly raise the number of pilgrims to the Holy Land, and in this way to create opportunities for tourist business development in the region of the Galilee. This in turn will create new job opportunities and increased income for the people of the Galilee (Mualem, 2006).

פיתוח עירוני בגליל: המקרה של צפת

בהרצאה יוצג מחקר מלווה לתהליך תכנון שערכתי בצפת לאחרונה . המחקר נועד לבחון מהן הנחות היסוד הנורמטיביות ומהי הדוקטרינה התכנונית שהנחתה את תהליך התכנון . הנחות יסוד ודוקטרינה הנובעות ממאפייניה של צפת, כמו גם מאופן תפישתה בעיני כמתכנן . אפשר לראות במחקר זה אינטרוספקציה של התהליך התכנוני .

לכאורה, על פי סקירה מקדימה, הסוגיות התכנוניות להן נדרשתי בצפת אופייניות לערים אחרות בגליל ואף לגליל כולו : ריבוי קבוצות חברתיות המהוות מיעוטים בראיה לאומית, שיעור גבוה של מהגרים (עולים והגירה פנימית) ומחסור חריף במקומות תעסוקה . כל זאת בעיר (ואזור) עשירה בערכי טבע ונוף ובאתרים היסטוריים ודתיים, הנהנית מנגישות טובה וממתקנים לאומיים חשובים.

אפשרויות הפיתוח של עיר תלויות במספר גורמים : התנאים הגיאוגרפיים, זיקה למרכזים אזוריים וארציים, מעמדה של העיר בפוליטיקה הארצית, הרכב האוכלוסייה, אמצעי תחבורה והתרבות האזרחית (יחסי העצמה בין קבוצות האוכלוסייה והדרכים להסדרתם) . חלק מהגורמים הללו הם פסיכים-גיאוגרפיים בעוד חלקם האחר היסטוריים וסוציולוגיים . גם מטרותיו ואופיו של הפיתוח מצריכים בחינה ושקלול של חלופות שונות : המטרות יכולות לכלול את רווחתם של התושבים או חלק מהם, רווחתם של תושבים עתידיים (שיעברו לצפת ממקומות אחרים), מטרות לאומיות, דתיות, סביבתיות או אחרות.

צפת, כמו ערי פיתוח אחרות, שימשה בעבר להשגת מטרות לאומיות, ורווחת תושביה שועבדה למטרה זו . גם כאשר הגדרתי את רווחת התושבים כמטרת התכנון, עדיין עמדתי בפני השאלה : אלו תושבים? שכן בין התושבים יש ותיקים ועולים (חלקם מברית-המועצות וחלקם מאתיופיה), חרדים, מסורתיים וחילונים, ערבים ויהודים, ילדים, צעירים וקשישים, עניים ועניים יותר.

המדדים לפיתוח הדגישו בעבר את הצמיחה הכלכלית כפי שבאה לידי ביטוי בפרמטרים כמו הכנסה לנפש . זו ראייה צרה שאינה מביאה בחשבון העדפות שיש לקבוצות חברתיות שונות, כמו לכידות קהילתית, אורח חיים דתי וכו' . לפיכך השתמשתי במדדי פיתוח נוספים כמו "רמת הפיתוח האנושי" (HDI-Human Development Index) - העצמה קהילתית והון חברתי . כמו כן השתמשתי בשיטות שונות לשיתוף הציבור ולאיימוץ התפיסה של "מערכת הידע המקומית" (local knowledge system). השתדלתי להיות פחות מתכנן יודע ויותר מתכנן לומד . המחקר המלווה את התכנון סייע לי לתכנן תכנון מודע לעצמו, במידה מסוימת .

המודל התכנוני בו השתמשתי יחד עם השיקולים שתיארתי לעיל הביאו למסקנות

הבאות :

1. ייחודה של צפת במסורת הקבלית שלה, הכרוכה במיקומה ובהיסטוריה של העיר . את הייחוד הזה ניתן לרתום לעשייתה של צפת למרכז ל"תיירות רוחנית", המציע לימוד והתנסות בגישות רוחניות שונות, לא רק בהקשר של קבלה או זיקה לדת.
2. התיירות הרוחנית תאפשר יצירת מקורות תעסוקה ופרנסה העולים בקנה אחד עם ייחודה של העיר ועם אופי האוכלוסייה ההולכת ונעשית חרדית, מבלי להזניח את האוכלוסייה החילונית, היהודית והערבית החיה בעיר (הכפר הערבי עכברה הוא חלק מהעיר צפת).
3. צפת תהיה עיר שוקקת חיים, המציעה לתושביה ולמבקרים בה מגוון רחב של מוסדות ופעילויות הנסובות ברובן סביב המסורת הקבלית של העיר (מוסדות אקדמיים, מכוני מחקר, סמינרים, כנסים, סיורים, הוצאה לאור וכד'). כמו כן יפותחו פעילויות משלימות (אירוח, הסעדה, מסחר ועוד).
4. אסטרטגיית הפיתוח תכלול את המרכיבים הבאים : מיתוג העיר כמרכז רוחני, שיקום פיסה של העיר העתיקה והרובע היהודי, הקמת מוסדות לימוד אקדמיים ואחרים, עידוד וסיוע ליזמים, הכשרת כוח אדם.

Galilee, Zefat, Center & Periphery, Multi-ethnic Regions, Planning Theory

The lecture presents a study that accompanied a planning process which I undertook recently in the Galilee town of Zefat. The study was intended to examine the underling normative approach and the planning doctrine that guided the planning process, both emerging from Zefat's characteristics, as well as from the way I perceive it as a planner. Therefore, this study can be perceived as an introspection of the planning process.

Seemingly, according to a preliminary survey, the planning issues apparent in Zefat are typical of other towns in the Galilee, and indeed of the Galilee itself: A multitude of social groups that could be considered minorities from the national perspective, a high percentage of immigrants (both internal and new immigrants to Israel), and an acute shortage of jobs. All of these in spite of the fact that the city (as well as the region) is rich with natural, historical and religious assets easily accessible, and the location of several important national facilities.

The development potential of a city depends on several factors: Geographical conditions, affinity to national and regional centers, its status in national politics, the composition of the population, transportation infrastructure and the civic culture

(power relations between groups of the population and the ways they are regulated). Some of the factors are geographical while others are historical and sociological.

The goals and the nature of the development also have to be examined and alternatives should be weighed: The goals can include the wellbeing of the population or parts of it, the wellbeing of future populations (that will emigrate to Zefat), national, religious, environmental goals, etc. Zefat, like other developmental towns in Israel, aimed at national goals, and the wellbeing of its inhabitants was subjugated to them. But even when the wellbeing of its inhabitants is defined as the supreme planning goal, there was still the question of which inhabitants? Since some of them are veteran citizens and some immigrants (from different places), ultra-orthodox, religious and secular, Jews and Arabs, children, young and old, poor and very poor.

Parameters of development are used to focus on economic growth, as is manifested in income per capita. That is a narrow perspective that does not take into account the preferences of different social groups, like social cohesion, the capability to persevere a religious way of life, etc. Therefore I employed additional parameters like HDI–Human Development Index, community empowerment and social capital. I also used several methods of promoting public participation and adopted the approach of the Local Knowledge System. I strived to be a learning planner rather than a knowing one.

The planning model which I employed together with the considerations above brought me to the following conclusions:

1. Zefat is unique in its Kabbala tradition, which stems from its location and history. It could be harnessed to make Zefat a center of spiritual tourism, which offers study and experience of different spiritual approaches, not necessarily in the Kabbala or other religious context.
2. Spiritual tourism will enable the creation of jobs that suite Zefat's uniqueness as well as the nature of the population that is becoming ultra-orthodox, while not neglecting the secular Jewish and Arab inhabitants (the Arab village of Akhbara is part of Zefat's municipal jurisdiction).
3. Zefat will be a vibrant city, offering its inhabitants and visitors a wide variety of institutions and activities, mostly in relation to its Kabbala tradition. Amongst them academic and research institutes, seminars, conventions, tours, publishing, etc.

Complementary activities (i.e. restaurants, hotels and shopping centers) will be developed as well.

4. The development strategy will include branding the city as a spiritual centre, rehabilitation of the Old City and the Jewish Quarter, establishing academic and educational institutions, encouraging entrepreneurship and vocational training.

הספרייה הציבורית - מוקד להשפעה והבנייה בין התרבויות בגליל

פרויקט "פיתוח המעמד הקהילתי של הספריות הציבוריות בישראל", התחיל כרעיון שהתפתח בעקבות אירועי אוקטובר 2000. מכון "דורוב" ועמותת "צעד אתי", הגיעו להבנה שקידום השוויון והשלום לא יכול להישען אך ורק על פעילות חינוכית שנעשית לרוב בסביבה החינוכית, אלא חייבים לפתח עשייה שמקדמת את השיח האזרחי ומפתחת שותפויות מוסדיות בין יהודים וערבים.

הספרייה הציבורית כמרכז חברתי-קהילתי-תרבותי יכולה לפתח את השיח השוויוני בתוך הקהילה שלה. הספרייה, גם יכולה להיות מוקד של תהליך הבנייה ושל עשייה שיתופית אזרחית בין האוכלוסיות השונות, תוך התייחסות למרקם היחסים העדין בין האוכלוסייה הערבית והיהודית. הספרייה שפועלת כגוף קהילתי מנהיג היא שותפה פעילה למען הגליל - על כל אוכלוסיותיו - כדי להיות מקום של שוויון, הבנה וקבלת האחר.

מאז 2004 ועד היום, מכון "דורוב" מנהל ומלווה תכנית ארצית של פיתוח המעמד הקהילתי של הספריות הציבוריות בישראל, וזאת בשותפות עם עמותת "צעד אתי" ומחלקת הספריות במשרד המדע. במשך שש שנים של פעילות, התכנית שקדה ליישם את המטרות שהציבה לעצמה: לקדם ולחזק את המעמד הקהילתי של הספרייה כמוסד קהילתי משמעותי, השותף לפיתוח שירותים איכותיים בתחומי החינוך, התרבות והרווחה לכלל האוכלוסייה; לעודד ולפתח שיתוף פעולה אזרחי ובניית שותפות אסטרטגית בין הלאומים/התרבויות/הקבוצות השונות (יהודי-ערבי, דתי-חילוני, מרכז-פריפריה); לייסד "פורום ספרנים" שיהווה מפגש להעשרה בנושאי אקטואליה, תרבות וקהילתיות; להעצים את מעמד של מנהלי הספריות והספרנים, בהקניית מיומנויות של תקשורת, מנהיגות וניהול פרויקטים קהילתיים.

עד היום השתתפו בתכנית 81 ספריות ציבוריות יהודיות וערביות, ממטולה שבצפון עד ערד והכפרים הלא מוכרים שבנגב. 31 ספריות ערביות ויהודיות מהגליל השתתפו בתכנית (כ-38%). בוגרי התכנית, מנהלים וספרנים, מובילים פרויקטים קהילתיים שמתמקדים, בעיקר, באוכלוסיות מוחלשות, באוכלוסיות מתרבויות וקבוצות שונות, זאת בשיתוף פעולה עם גופים ומוסדות שונים בישוב ומחוץ לו.

רוב הפרויקטים עסקו בנושאים כמו: עידוד הקריאה לכלל האוכלוסייה; מרכזי למידה להגברת הישגי לומדים; הקמת מרכזי מידע קהילתיים; תיעוד סיפורי מקום; סדנאות למפגשי דורות; מרכזי תרבות וספרות לקהילה; העצמה לנשים, סדנאות טיפול והעשרה לנוער בסיכון ובשוליים.

על הספרייה כמוקד להשפעה והבנייה בין התרבויות בגליל, יובאו כדוגמה שתי ספריות שהשתתפו בתכנית: (1) הספרייה הציבורית, כפר כאוכב - פרויקט "מקום ותרבות". בתחילת הפרויקט התגבשה קבוצת לימוד ערבית-יהודית, נשים וגברים, מהכפר כאוכב ומישובי משגב, שנפגשה אחת לשבועיים. הקבוצה עסקה בלימוד ו בניית טקסטים מהתרבות הערבית, העברית

והכלל אנושית. דרך ח ומרים אלה הלכה הקבוצה והעמיקה בלימוד והכרת האחר. בנוסף למפגשים יצאו המשתתפים לסיורים משותפים בגלריות שונות, התארחו בבתיהם של תושבי שני הישובים, והתוודעו האחד לסביבתו של האחר. הקהל הרחב הוזמן לספרייה להשתתף באירועים תרבותיים לרגל חגים, ובאירוח סופרים ומשוררים. עם התקדמות הפרויקט התפתחה קהילה יוצרת תרבות ומקיימת דיאלוג חי בין שני העמים; (2) ספרייה אזורית גליל תחתון ע"ש ק"י גולן – פרויקט "דיוואן בגליל תחתון". במשך שלוש שנים, הפכה הספרייה למקום מפגש תרבותי של יהודים וערבים מכל אזור הגליל התחתון. המפגשים עסקו בנושאים מגוונים (ספרות, פולקלור, דת, שפה ומקום). המכנה המשותף לכולם הוא הרצון האמיתי לחזק את הקשר, את ההבנה ואת ההיכרות ההדדית. מחוץ לספרייה התקיימו סיורים משותפים להכרת המקום, ההיסטוריה והתרבות. בשנה השלישית, הפך הקורס לימוד השפה הערבית בתוך הספרייה, למובן מאליו.

"Developing the Community Status of the Public Library in Israel"

This project has been in operation since 2003. It is an Arab-Jewish project founded by Ms Adina Shapira from the Tsaad Itee Foundation (located in Jerusalem) and Duroob Institute for leadership development and social growth (located in Yarka in the western Galilee), in cooperation with the Libraries Department in the Ministry of Culture.

The goals of the project are multifaceted and aim at strengthening and supporting different libraries and their contribution to the local communities in the Arab and Jewish sectors, and to promote collaboration and understanding between Arab and Jewish participants. Each head librarian received financial support to promote a certain initiative in the local community in order to strengthen the library's status in the community as a community multicultural institute that has to be accessible to all its members.

These initiatives ranged from helping prepare students for the matriculation (Bagrut) exams to support groups for single mothers and special needs groups.

The head librarians who are participants in Tsad-Itee library project met seven times during the evaluation period. They discussed and shared progress in what was called the Arab-Jewish Forum which met in different locations around the country. The

Forum was facilitated by professional facilitators from the Doroub Institute which is an Arab-led institute.

Over 30 libraries from the Galilee have participated in the project since it was launched; two of them are the libraries of Kokab Abu El Hija village and the library of the lower Galilee in Kadoori.

These libraries had launched multi cultural programs which aimed at promoting Arab-Jewish dialogue through culture. The directors of the libraries present their programs and their lessons from this experience.

גלובליזציה ופריפריות - המקרה של תעשיית הטקסטיל בגליל

להעמקת תהליכי הגלובליזציה על המשקים השונים יש השלכות ישירות על עיצוב החברה והכלכלה, בייחוד בארצות הפריפריה, ובפריפריות שבארצות הפריפריה. מדינת ישראל הינה מדינה קפיטליסטית פריפריאלית.

בהרצאה, נעמוד על טיב הקשר בין מדינת ישראל לבין הגלובליזציה בתחומי הכלכלה והחברה; ואיך קשר זה משפיע על העמקת הפערים בין מרכז לפריפריה. במרכז ההרצאה יעמדו קורות תעשיית הטקסטיל בגליל בשני העשורים האחרונים.

נקודת הנחה ראשונה בהרצאה היא שהגלובליזציה איננה קשורה רק בתהליכים המתרחשים הרחק מגבולות המדינה, אלא שמגזרים חברתיים מסוימים בישראל נהנים ישירות מן הגלובליזציה ואף משמשים כמתווכים בין החברה והמשק המקומיים לבין הכוחות הגלובליים. לאותם מתווכים השפעה ניכרת על הדרג הביצועי והנבחר הממלכתי.

נקודה הנחה נוספת היא כי לחוגים המתווכים בין הגלובליזציה לבין המשק הישראלי אינטרס מובהק לעצב את המשק כך שמצד אחד, באמצעות הגברת הייצוא הוא נעשה תלוי יותר במשק הגלובלי, ומצד שני ועל מנת להגדיל את שיעורי הרווח, הכרחי לקצץ בעלויות השכר של העובדים המועסקים על ידם – בייחוד בפריפריות. יצוין שבשנים האחרונות הולכת וגדלה בקצב מהיר שכבה של עובדים עניים - שכבת עובדים ברמות שכר נמוכות ומשפחותיהם, אשר שיעורה בגליל גבוה במיוחד, חלקם אף היו לחלק מאוכלוסיית המצוקה. שכבה זו עוד ע לולה לגדול בעקבות העמקת המשבר הכלכלי ששורשיו הם דווקא חברתיים. המשבר עלול גם דווקא להגדיל את הפערים בין מרכז ופריפריה, הן ברמה המקומית (ה"פנים-מדינתית") והן ברמה הבינלאומית.

נקודה שלישית: בשני העשורים האחרונים נסגרו מפעלי טקסטיל רבים בגליל, ונפתחו מחדש בארצות השכנות, בייחוד באזור התעשייה אירביד שבירדן. מפעל שנסגר בבית-שאן ונפתח מחדש באזור התעשייה באירביד, משמעותו הוזלת העבודה בצורה משמעותית. שכר המינימום הנהוג בישראל (וזהו השכר שהיה נהוג ברצפת הייצור במפעלים בגליל) הוא לאין שיעור גבוה יותר מהשכר המקובל בירדן. כאן נעמוד על תפקיד המדינה, באמצעות הסכמי הסחר החופשי שנחתמו עם ירדן, מצרים ובייחוד עם ארה"ב, המשמשת כסוכן הגלובליזציה והעברת מפעלים בגליל המעסיקים עובדים ישראלים "יקרים", לפריפריות רחוקות יותר בהן שכר העובדים הוא "תחרותי".

Globalization and Peripheries:

The Case of the Textile Industry in the Galilee

Globalization is an ongoing process by which regional economies, societies, and cultures have become integrated through a globe-spanning network of capitalist exchange. In the framework of globalization there are factories set up in poor countries where employees agree to work for low wages. Then, if labour laws alter in those countries and stricter rules govern the manufacturing process the factories are closed down and relocated to other nations with more conservative, laissez-faire economic policies. This is the case of the textile industry in the Galilee.

According to Peter Dicken's *Global Shift*, the textile and clothing sectors were "the first manufacturing industries to take on a global dimension". Although the industries are geographically dispersed throughout Israel, in the past the Galilee dominated the textile sector. Now, most of these textile industries are closed and then moved to the Irbid Industrial Zone in Jordan in the framework of the Free Trade Agreement signed by the United States, Israel and the Kingdom of Jordan.

ענת ליבנה ונוהאד עלי

משמעויות הומניסטיות אוניברסאליות של השואה: דרכו של המרכז לחינוך הומניסטי בלימוד השואה

המרכז לחינוך הומניסטי בבית לוחמי הגטאות נוסד בשנת 1995 ופיתח גישה ייחודית לחינוך ערכי בעקבות השואה. המרכז מזמן תלמידים ומורים מבתי"ס תיכוניים בגליל לתהליך דיאלוגי הבוחן הקשרים בין השואה; ערכים אישיים וחברתיים; ומשמעויות לימוד העבר לחברה הישראלית בהווה.

מטרתנו החינוכית הינה לפתח השקפת-עולם הומניסטית באמצעות לימוד ההיסטוריה ולקדם אקלים של הכרה וכיבוד "האחר" באמצעות דיאלוג רב-תרבותי משמעותי. הזיכרון הקולקטיבי שמביאים איתם המשתתפים מהווה מרכיב בזהותם הקבוצתית ולכן משמש טקסט פעיל בשיח הבין-קבוצתי.

המתודולוגיה החינוכית משלבת בין מרכיבים מהחינוך הפורמאלי והבלתי-פורמאלי. מהתחום הפורמאלי אנו שואלים את הבניית התכנים והחומרים הלימודיים בהקשר היסטורי מוצק: השואה נלמדת ומומשת באמצעות הכרונולוגיה והטרמינולוגיה המקובלת – מעליית הנאצים לשלטון ועד "הפתרון הסופי" וסיום המלחמה. חומרי הלימוד הם טקסטים היסטוריים, הגותיים וספרותיים, סרטים דוקומנטאריים ודוק-דרמטיים, וכן תערוכות המוזיאון. מתחום החינוך הבלתי-פורמאלי אנו שואלים את דרך העבודה הסדנאית, בה מודגש השיח האישי-הפנימי, הבין-אישי והבין-קבוצתי.

הלמידה נעשית בדרך התנסותית-חוויתית המפעילה את הממדים הקוגניטיביים, הרגשיים וההתנהגותיים של הלומד. המשתתפים נדרשים למעורבות אישית פעילה, ופטורים ממטלות בית-ספריות מקובלות כמו עבודות, מבחנים וכיו"ב. המרכז פועל באופן סדיר עם כ- 25 בתי-ספר מהמגזר היהודי והערבי (מוסלמים, נוצרים ודרוזים). כ- 350 תלמידי תיכון (בכתות י'-י"ב) משתתפים מדי שנה בתוכנית, המורכבת משלושה שלבים עוקבים:

1. **סדנת-הבסיס** המתמקדת במשמעויות אוניברסאליות ואקטואליות של השואה. לאורך 12 מפגשים שבועיים נפגשת קבוצת התלמידים עם מנחים קבועים, והמשתתפים מעמיקים בלימוד הבוחן סוגיות נבחרות מהשואה בפרספקטיבה הומניסטית אוניברסאלית.
2. **סמינר רב-תרבותי דו-לאומי** בהיקף של שלושה ימים. הסמינר מתקיים בקבוצות עבודה הטרוגניות המורכבות מבוגרי הסדנאות, ומונחות ע"י צמד יהודי-ערבי. הסמינרים עוסקים

בממדים שונים של הכרת "האחר", כולל היכרות עם נקודות-ציון היסטוריות ביחסי יהודים-ערבים מ-1948 ואילך, וסוגיות של זכויות אדם וזכויות מיעוטים.

3. **קבוצת הבוגרים:** קבוצת-דיאלוג מתמשכת לאורך שנת הלימודים השנייה של התלמידים אצלנו, העוסקת בהיבטים שונים של המושג "אזרחות משותפת דמוקרטית". הקבוצה גם בוחרת תחום-פעולה חברתי-קהילתי לעשייה משותפת. ההשתתפות בכל התוכנית הינה מתוך בחירה אישית. בתי-הספר משמשים פלטפורמה ארגונית לחשיפת התלמידים לתכנית וליווי אלה מהם שבחרו להשתתף. צוות המרכז המפיק ומבצע את התוכנית מונה כ-15 אנשי מקצוע, יהודים וערבים, מתחומי הוראה והנחיית-קבוצות. **מטרת ההרצאה בכנס** היא הצגת הגישה של המרכז להוראת השואה כמנוף לחינוך ערכי-הומניסטי ולדיאלוג בין קבוצות החולקות את האזרחות הישראלית ואזור המגורים – והן חלוקות בשאלות היסטוריות, חברתיות ופוליטיות רגישות.

Universal Humanistic Meanings of the Holocaust: The Way of the Center for Humanistic Education in the Ghetto Fighters' House

The Center for Humanistic Education (CHE) at the Ghetto Fighters' House in the Western Galilee was founded in 1995. CHE has developed a particular approach to Moral Education in the context of Holocaust Education. CHE engages high school students from all over the Galilee in a dialogical learning process which connects the Holocaust with social values, past and present, social and personal.

CHE's educational goal is to develop a humanistic world-view through studying the Holocaust, and to instill an attitude of acknowledgement and respect of the Other through a meaningful inter-group and inter-personal dialogue.

The collective memory brought by the participants constitutes an element in their collective identities, thus functioning as text in the inter-group discourse.

The structured educational process progresses from a school-based mono-cultural workshop on the Holocaust to a multicultural study-and-dialogue group relating to our surrounding socio-political reality.

CHE works regularly with about 25 schools from the Jewish, Arab and Druze sectors. About 350 students from these sectors participate in the program each year.

The presentation at the conference includes a description of the Holocaust study workshop and a summary of an evaluation study regarding the impact of the workshop on participants' attitudes.

המרכז למחקר וחינוך רב-לשוני ורב-תרבותי – פרויקטים ראשוניים

המרכז למחקר וחינוך רב-לשוני ורב-תרבותי הוקם בקיץ תשס"ט במסגרת הרשות למחקר ולהערכה וביה"ס ללימודי מוסמך במכללת אורנים ושם לעצמו כמטרות בין היתר להעמיק את הידע באמצעות מחקרים בתחומים פסיכולוגיים ויסטים, סוציולוגיים ויסטים וסוציו-תרבותיים, בהתייחס לעברית, ערבית, רוסית, אנגלית ואמהרית; לתרום באמצעות יישום הצעות ומסקנות המחקרים לשיעורים ולפרקטיקום במכללה, לתכניות התואר השני ולפוסט-תואר שני בתכניות להוראת השפות וחינוך והוראה לתלמידים בהדרה, ולעודד סטודנטים הלומדים לקראת תואר שני לבצע עבודות גמר יישומיות בתחומים הנ"ל.

במסגרת הפאנל נציג 3 מחקרים:

- המחקר הראשון נערך במסגרת המרכז ובדק רכישת קריאה ואיות באנגלית כשפה נוספת בקרב תלמידים דו-לשוניים דו-אורייניים (רוסית-עברית), דו-לשוניים חד-אורייניים (רוסית-עברית) וחד-לשוניים חד-אורייניים (עברית). "השערת התלות בכתב" ש ימשה כמסגרת התיאורטית של המחקר. השערה זו טוענת כי מאפיינים ספציפיים של המבנה הלשוני והאורתוגרפי של השפה הראשונה משפיעים על רכישת האוריינות בשפה הנוספת בהתבסס על העברה בין-לשונית. המדגם כלל 98 תלמידי כיתה ה' (34 דוברים דו-לשוניים של רוסית ועברית האורייניים בשתי השפות, 19 דוברים דו-לשוניים של רוסית ועברית האורייניים בשפה אחת ו-45 דוברים חד-לשוניים בעברית האורייניים בשפה זו בלבד). הועברו מבחנים אורייניים בעברית לכל הקבוצות, מבחני רוסית לקבוצה הדו-אוריינית ומבחני קריאה וכתב באנגלית לכל המשתתפים. נמצא שכל המשתתפים התקשו ברכישת מוסכמות כתיב באנגלית בעלת אורתוגרפיה עם קשר בלתי ישיר בין צלילים ואותיות. בנוסף, ניתוחי ANOVA הראו הבדלים משמעותיים בין הקבוצה הדו-לשונית ודו-אוריינית והקבוצה החד-לשונית וחד-אוריינית בקרוא וכתוב של אותיות ניקוד קצרות וצירופי עיצורים לקריאה באנגלית. ממצא זה תומך בהשערת התלות בכתב מכיוון שגם אותיות ניקוד קצרות וגם צירופי עיצורים מורכבים קיימים באורתוגרפיה הרוסית אך לא באורתוגרפיה העברית.
- המחקר השני ניתח בצורה כמותית ואיכותית אוצר המילים של מקראות אל-רא"ד בשפה הערבית לכיתות א'-ב' עבור תלמידים ששפת אמם ערבית. ההשערות היו ש כמות המילים שנלמדת במקראות אלה איננה מספקת ללומדים סף מילולי ראשון. השימוש בשמות פרטיים במקראות אל-רא"ד (1) של כיתה א' הוא מופרז. בשלוש המקראות אין חזרות על מילים המסייעות ללומדים להפנים את המילים החדשות. חלק גדול מאוצר המילים הוא ייחודי לערבית סטנדרטית, במיוחד, במקראה של כיתה ב'. ממצאי המחקר אששו את ההשערות. נמצא כי כמויות המילים בערבית סטנדרטית שנמצא ות בתוך המקראות אינן מספיקות כדי להוות בסיס לסף מילולי ראשון. לשמות פרטיים יש מקום בולט במקראות אל-רא"ד (1), אבל

מאוחר יותר נמצא כי לשמות עצם ולפעלים יש חשיבות רבה במבנה המשפט בערבית. החפיפה בין שפה סטנדרטית וערבית מדוברת היא חלקית. יש חפיפה קטנה בין המקראות מבחינת אוצר מילים. תוצאות אלה משפיעות באופן שלילי על פיתוח בסיס של סף מילולי ראשון, הנחשב ככלי חיוני וחשוב בהבנת טקסטים, ובהתמודדות עם קשיים בהבנת הנקרא לאור מצב הדיאלוסיה בשפה הערבית.

- מטרת המחקר השלישי הייתה לבדוק אם גורמים המשפיעים על רכישת קריאה בשפה הראשונה משפיעים גם על רכישת קריאה באנגלית כשפה זרה. המחקר בדק את השערת ההבדלים בקידוד הלשוני שלפיה גורמי שפה בסיסיים משפיעים על סיכויי ההצלחה ברכישת קריאה בשפה הראשונה ובשפה זרה. המדגם כלל 66 תלמידות כיתה י"א מצפון הארץ ששפת האם שלהן ערבית, ובנוסף לומדות עברית כשפה שנייה ואנגלית כשפה זרה. כל התלמידות חוו קשיים ברכישת אנגלית כשפה זרה. נבדקו משתנים בשפה הערבית כשפה ראשונה (מודעות פונולוגית, מורפולוגית ואורתוגראפית) ובאנגלית כשפה זרה (זיהוי מילים והבנת הנקרא). התוצאות הראו שלכל מדדי השפה הראשונה יש קשר חיובי עם מדדי הקריאה בשפה האנגלית. למרות שתרומת המודעות הפונולוגית והאורתוגראפית לא הייתה משמעותית במיוחד, כן הייתה תרומה משמעותית למודעות המורפולוגית (במיוחד במבחן השיפוט). ממצא זה תומך בהשערת ההבדלים בקידוד הלשוני ומאפשר הוספת היבטים והמלצות בקשר לאוכלוסיות שדומות לקבוצת המחקר (תלמידי תיכון דוברי ערבית שמתקשים בלמידת אנגלית כשפה זרה).

במסגרת הפאנל נשוחח על כיווני מחקר עתידיים.

Multilingual and Multicultural Research and Educational Centre: Initial Projects

The Multilingual and Multicultural Research and Educational Centre was founded in June 2009 under the auspices of the Oranim Research and Evaluation Authority together with the supervising committee of the M.Ed. Program. The aims of the Centre include extending our knowledge through psycholinguistic, sociolinguistic and socio-cultural research regarding Hebrew, Arabic, Russian, English and Amharic. The Centre will contribute to theoretical and practical studies in undergraduate, graduate and post-graduate programs, specifically the language and exclusion programs at Oranim, by disseminating research based conclusions reached. The Centre aims to

encourage students who are studying towards their M.Ed. to do extended final papers in the above-mentioned fields.

Within the framework of this panel we will present three research studies.

The first study was conducted within the framework of the Centre and examined English literacy acquisition amongst Russian-Hebrew speaking emerging tri-literates, Russian-Hebrew speaking emerging bi-literates and Hebrew speaking emerging bi-literates. The study was designed to examine the Script Dependent Hypothesis whereby specific first language orthographic characteristics impact literacy acquisition in additional orthographies via cross-linguistic interactions. The research sample included 98 fifth graders (34 Russian-Hebrew emerging tri-literates, 19 Russian-Hebrew emerging bi-literates, and 45 Hebrew speaking emerging bi-literates). Base-line independent variables included Hebrew literacy tests and Russian literacy tests for the Russian speakers. Dependent variables were the English literacy measures. One of the main findings was that all the participants experienced difficulties spelling English orthographic conventions due to irregular letter sound correspondence. In addition, ANOVA analyses indicated significant differences between the Russian-Hebrew emerging tri-literates and the Hebrew speaking emerging bi-literates regarding reading and spelling of English short vowels as well as consonant clusters. This finding supports the Script Dependence Hypothesis because both the short vowel letters as well as complex consonant clusters exist in Russian but not in Hebrew orthography.

The second study quantitatively and qualitatively analyzed the vocabulary of the Arabic "Al- ra'ed" Readers for first and second grade Arabic first language students. The assumptions were that the size of the vocabulary taught in these readers does not provide the students with the minimum vocabulary threshold. The use of proper nouns in the first reader is exaggerated; there are not enough word repetitions and internalization processes which facilitate the internalization and memorization of new words. A major part of the vocabulary is unique to Standard Arabic, especially in the second grade reader. Research findings confirmed the assumptions. It was found that the number of Standard Arabic words in the readers studied is insufficient to provide the learners with the minimum vocabulary threshold. Proper names play a very significant role in the first reader. The subsequent readers, however, were found to include a broader representation of common nouns and verbs. There is only a partial

overlap between Standard and Spoken Arabic. There exists a small overlap between the vocabulary in the respective readers. These results have a negative impact on the development of minimal vocabulary size, which is considered to be an essential tool for overcoming the difficulties of reading comprehension, especially in light of the strong diglossic situation in Arabic.

The aim of the third study was to examine the factors that predict first language (L1) reading acquisition which also predict English as a Foreign Language (EFL) reading acquisition. The study examined the Linguistic Coding Differences Hypothesis (LCDH) which claims that underlying first language linguistic factors impact the possibility of succeeding in both first and foreign language reading acquisition. The sample included 66 11th grade Arabic L1 female students from the north of Israel, who studied both Hebrew as a second language and English as a foreign language. The Arabic L1 variables included phonological awareness, morphological and orthographic sensitivity, and EFL variables were word identification and reading comprehension. The results indicated that there was a significant correlation between all L1 and EFL reading variables. Whereas phonological and orthographic awareness did not contribute significantly to EFL reading, morphological awareness was found to explain a significant amount of the variance (particularly morphological judgement). This finding supports the LCDH and enables us to add aspects and recommendations connected with specific populations similar to this research sample (Arabic speaking high school students who encounter difficulty studying EFL reading).

In the framework of the panel we will discuss future research directions.

סיור בעקבות "חצוצרה בוואד" לסמי מיכאל

בחיפה, בתוך שכונת ואדי ניסנאס, פוגשת הודא הערבית באלכס, עולה חדש מרוסיה, שמשנה את חייה מן הקצה אל הקצה. כנגד כל הסיכויים והקשיים התרבותיים, נרקם לו סיפור אהבה סוחף בין השניים. אני מזמין אתכם להצטרף אליי לסיור בשכונה, להכיר אותה, את המרקם האנושי בה, משנותיה הראשונות של מדינת ישראל ועד ימינו אנו.

נסייר בסמטאות עיר ים-תיכונית ייחודית זו, ובשוק על ריחותיו וצבעיו. בסמטאות השכונה נשמע את סיפור חייו של הסופר סמי מיכאל ועל זיקתו לחיפה בכלל ולוואדי בפרט. בנוסף נחשף ליצירות אמנות המציגות את הדו-קיום בשכונה. את הסיור אלווה בנגינת חצוצרה המעשירה את החוויה.

סיור במרכז העדה האסלאמית האחמדית בחיפה

העדה האחמדית

העדה האסלאמית האחמדית היא עדה מוסלמית שמטרתה לאחד את כל הפלגים וכל הזרמים תחת דגל האסלאם וחינוך הנביא מוחמד (עליו השלום). העדה האחמדית נוסדה ב- 1889 על ידי כבוד מירזא עיולאם אחמד בעיר קאדיאן בחבל פונג'אב בהודו. מייסד העדה האחמדית לא בא עם דת חדשה או ספר קדוש חדש אלא הוא בא לתקן את הפרשנות בדתות שהפכה את הדת למקור של שנאה ואיבה במקום שתהווה מקור של אהבה ושמחה לכולם. לעדה האסלאמית האחמדית יש פרשנות אחרת לסוגיות רבות באסלאם אליהם נחשף במפגש במרכז העדה. לסיור במרכז העדה האחמדית שני חלקים:

- סיור במסגד מחמוד שבנייתו החלה בשנת 1979 והושלמה בשנת 1990. המסגד יכול להכיל עד 400 מתפללים, יש בו עזרת נשים נפרדת לתפילת הנשים. יינתן הסבר על חלקי המסגד ועל המטרה העומדת מאחורי כל תפילה.
- הרצאה העוסקת בהיסטוריה של שכונת כבביר; בעקרונות העדה האסלאמית האחמדית ופועלה למען האנושות בכלל; בהבדל בין התפיסה האחמדית לשאר הזרמים באסלאם ובייחודיות של העדה האחמדית.

הון חברתי באמצעות רשתות חברתיות כמסד לחוסן קהילתי

הון חברתי מתייחס למערך הקשרים בקהילה ביו יחידים, קבוצות וארגונים ומתבטא בשלושה ממדים: כמות הקשרים, איכות הקשרים ומידת השימוש בקשרים. הון חברתי מתואר בספרות המחקרית והעיונית כמרכיב מכריע בחוסנה של הקהילה. תהליך בינוי קהילה בשדמות הינו תהליך רב-תחומי שמטרתו העלאת רמת ההון החברתי ביישוב באמצעות השפעה על מערך הרשתות החברתיות. המטרה היא להעלות את רמת הקהילתיות ולאפשר לכלל המרכיבים בקהילה לבטא ולבסס את היותם שייכים, משמעותיים ומחויבים לקהילה ומאפייניה. היישובים בגליל חוו בשנים האחרונות איומים ביטחוניים וקשיים כלכליים שחייבו התמודדות עם שאלת החוסן הקהילתי. הגליל כולל מגוון רחב של תרבויות וצורות התיישבות. מחברות מסורתיות בעלות רשתות צפופות ועד ישובים ושכונות עירוניות מגוונות בהרכבן ודלילות באפיון מערך הקשרים. מחברות קולקטיביסטיות לחברות אינדיבידואליסטיות, חברות הומוגניות מבחינה דתית ותרבותית ליישובים מגוונים והטרוגניים.

תהליך בינוי קהילה מחייב פעולה על סמך האפיונים התרבותיים הייחודיים של כל קהילה. מושג מפתח בתהליך הנו "הזהות הקהילתית" המתייחסת לתפיסה עצמית של הקהילה את עצמה המתבטאת באמנה חברתית כוללת המתייחסת למערך הערכים והסמלים של אותה קהילה. אמנה זו באה לידי ביטוי בשיח ציבורי ו בנורמות התנהגות הסובבות סביב חיזוק מתמשך של "הנרטיב המעצב" של הקהילה. כמו כן מתקיימות פרקטיקות: ט כסים המממשים ערכים אסתטיים וערכיים אידיאליים של הקהילה ובכך מגדירות את הקהילה כאורח חיים. אלו הן "פרקטיקות של מחויבות" כי הן מגדירות דפוסים של לויאליות ומחויבות שמחזקים את חיותה של הקהילה. קיומו של הנרטיב המעצב מהווה מנגנון מרכזי להבטחת יציבות הקהילה ובהיותה קימת ובעלת משמעות מעבר למחזורי חיים של החברים בה. תהליך בינוי קהילה מתייחס לכלל תחומי החיים ותרומתם בהבניית הון חברתי: **חינוך בונה קהילה, תעסוקה בונה קהילה, תרבות בונה קהילה, איכות סביבה בונה קהילה וכד'.**

במסגרת ההרצאה יובאו דוגמאות מהשטח משתי התערבויות שנעשו בתחום התעסוקה בגליל העליון, ובתחום התרבותי ביישוב מעורב בגליל.

Social Capital through Social Networks as a Basis for Community Strength

Social capital refers to connections in the community between individuals, groups and organizations expressed in three dimensions: the number of connections, the degree of

usage of these relationships within the community, and the quality of those relationships. Social capital is described in the research as a crucial ingredient of community resilience. The community building process In Shdemot is a multi-disciplinary process aimed at raising the level of social capital impact on the community through a social networking system. The goal is to raise the level of communal life and allow all members to strengthen their meaningful community feelings and express their sense of belonging and commitment to each other. Communities which have experienced in recent years security threats and financial difficulties forced the question of dealing with community resilience.

The Galilee includes a wide range of different cultures and forms of settlement. From traditional dense networks to diverse urban communities and neighborhoods; from collectivist communities to individualistic; from religiously homogeneous to heterogeneous, etc.

A community building process requires action based on the unique cultural characteristics of each community. It is a key concept in the process of perceiving its identity.

"Community identity" refers to self-perception of the community itself, which has an express social contract relating to a given set of community values and symbols. This convention is reflected in the public discourse surrounding norms of behavior and life ceremonies, strengthening the "narrative designer" of the community. Those practices shape the values of the community and define its commitment. The "practices of commitment" define the patterns of loyalty and commitment to strengthen the vitality of the community. The existence of the "narrative designer" is a central mechanism ensuring the stability of the community and watching over the life cycle of its members.

A community building process refers to all aspects of life and their contribution to social capital construction: education builds community, employment builds community, culture building community, environment builds community, etc. During the lecture we use two examples from the interventions made in the field of employment in the Upper Galilee, and in a binational community involved in the Galilee

"מפגש האביב" - בונים יחד, יוצרים יחד - יצירה אמנותית משותפת

לערבים ויהודים

במשך כ-25 שנים, עד מותו, ערך יגאל אלון את מה שהוא כינה "מפגש האביב" – מפגש בו הוא הזמין לביתו בג'ינוסר, לחורשת ג'ינוסר, חברים ומנהיגים מקרב ערביי ישראל. אלון הכיר בכך שיהודים וערבים יחלקו לעד חיים משותפים בחבל הארץ הזה, ובכוחם-בכוחנו, לעצב חיים אלה בערכים של מפגש והפריה הדדית, הנותנים הזדמנות וטעם ליצירה המגיעה מתוך שיתוף, הקשבה והבנה. במשך 25 שנה היו מגיעים אלפים ולוקחים חלק במפגש. עם מותו של אלון, נפסק גם המפגש.

חידוש המפגש

אירועי אוקטובר 2000, פרוץ אינתיפאדת אל-אקצה, מהומות ערביי ישראל, שלושה-עשר ערבים ישראלים שנהרגו מאש משטרת ישראל, ערערו באופן קשה את הרקמה העדינה של החיים המשותפים בארץ. האירועים הקשים העמידו את תחושות חוסר האפשרות ואת הייאוש לגבי אפשרויות השלום. אוירת חוסר התקווה, שנשענה גם על ניצני השלום שנראו אך מעט שנים קודם, פערה מרחק של אמון בין יהודים וערבים.

נוכח מצב הדברים, עלה בבית יגאל אלון הרעיון לחדש את מסורת "מפגשי האביב" במתכונת של מפגש, שלבו יצירה אמנותית משותפת. אלון דיבר על "שיתוף פעולה יוצר, אנחנו נחזור למפגש דרך היצירה", כך נולד "מפגש האביב" במתכונתו החדשה, יצירה משותפת של יהודים וערבים, סטודנטים, תלמידים ואמנים; פיסול משותף בעץ ובאבן, יצירת פסיפס ססגוני, שער, עמוד עץ מגולף, לוח קיר, ספסל ומושבים למנוחה. מפגש האביב, על תוצריו, מזמן לציבור הרחב תחושה של תקווה ושל אתגר. הססגוניות, היופי והאסתטיקה שבפסלים, מלמדים על סיכוייו של מפגש יהודי-ערבי ליצור ערכים של יופי, רעות ושלום; כך הם מהווים גם אתגר הקורא לציבור הרחב להאמין בסיכוי, ולפעול ללא לאות להגשמתו.

ההקשר הגלילי של מפגש האביב הוא הן בצד האנושי והן בצד התוכני. האמנים משתתפי מפגש האביב היו כמעט כולם אנשי הגליל; בתי הספר המשתתפים בפרויקט כולם בתי ספר גליליים; הנושאים המרכזיים שסביבם מתמקדת היצירה עוסקים הם: הקיום המשותף והסביבה שבה אנו חיים – כלומר הגליל.

‘Spring Gathering’: Creating Together, Building Togetherness: Arabs and Jews Create Art Together

‘Spring Gathering’ 1954-1979

For twenty five consecutive years, until his death, Yigal Allon held what he called the ‘Spring Gathering’, an annual event in which he would invite to his home, to the Ginossar Wood, friends and leaders from among the Arab community in Israel. Allon acknowledged the fact that Jews and Arabs were destined to share life in this stretch of land forever, and that it was up to them - up to us - to shape this life on values of mutual fertilization and convergence that offer an opportunity and meaning to creation based on cooperation, listening, and understanding.

For 25 years thousands of people took part in the gatherings.

Upon Allon’s death, the gatherings stopped.

Renewing the Gatherings

The October 2000 events, the outbreak of the Al-Aqsa Intifada, the uprising among Israeli Arabs and the death of 13 Arab citizens from police fire, seriously undermined the delicate tapestry of shared life in this country. The difficult events deepened the sense of inability and frustration regarding peace options. The no-hope atmosphere, when only several years earlier first signs of peace seemed to appear, resulted in increased mistrust between Jews and Arabs.

In view of the situation, the Yigal Allon Center initiated a renewal of the Spring Gatherings in a format that focuses on mutual creative art work: “Yigal spoke of creative collaboration, we will resume the meetings through creative work”. This is how the Spring Gathering in its new shape evolved.

The Spring Gathering and its output give the wide public a sense of hopeful challenge - the colorfulness, beauty and aesthetics of the sculptures indicate the possibility of the Jewish-Arab meeting to produce values of beauty, friendship and peace. Thus, they also constitute a challenge to the public, calling it to believe in this opportunity and work relentlessly to achieve it.

Galilean context of the spring gathering:

The Galilean context of the Spring Gathering exists both on the human and the content sides of the project.

The artists participating in the Spring Gatherings are almost all inhabitants of the Galilee.

Schools participating in the projects are schools from the Galilee.

1. Common existence.
2. The Environment in which we live - that is the Galilee.

האם יש מוסלמים שיעים בגליל?

ההרצאה המוצעת תדון בסוגיה האם ישנם מוסלמים שיעים שחיים במדינת ישראל בגליל כיום. במדינת ישראל חיים כיום יותר ממיליון מוסלמים. הם שוכנים בעיקר בגליל, במשולש ובנגב. האוכלוסייה המוסלמית היא ברובה סוניית, ונשאלת השאלה האם יש בכל זאת בקרבה מוסלמים שיעים.

במדינת ישראל יש מספר קטן מאוד של תושבים שהם מוסלמים שיעים השייכים כולם לזרם השיעה האמאמיה אשר מתגוררים בגליל. לפני קום מדינת ישראל היו בארץ, באזור הגליל העליון המזרחי והמערבי, שבעה כפרים שיעים וכיום, ובמיוחד בנצרת, וגם בחיפה, יש שרידים של משפחות שיעיות, וכן עשרות שיעים מדרום לבנון ששירתו בצד"ל, ועם נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 חלקם עבר להתגורר בגליל והם מקיימים אורח חיים דתי-שיעי. בנוסף, מסתמנים בשנים האחרונות ניצנים של תנועת הטפה פרו-שיעית, שהיקפה קטן ביותר. ההרצאה תדון בסוגיית הנוכחות השיעית באזור הגליל מהיבטים שונים.

ראוי לציין שתופעת ההטפה קיימת בגדה המערבית, במיוחד בארגון הג'יהאד האסלאמי הפועל בחסות איראן אשר מקדם גם זיקה שיעית, ובחודש מרץ 2006 הכריז מוחמד ג'וואנמה תושב מחנה הפליטים אלג'לזון שליד ראמאללה על הקמת המועצה השיעית העליונה בפלסטין. ג'וואנמה מציין שהמועצה השיעית העליונה בפלסטין היא המשך לפרויקט האסלאמי האיראני שדבר עליו אחד ממנהיגי תנועת הג'יהאד האסלאמי, רמז'אן שלח, בדמשק בשנת 1998.

Are There Any Shi'ite Moslems in the Galilee?

The lecture deals with the question of whether there are Shi'ite Moslems living in Israel today. In the State of Israel there are more than one million Moslems who reside mainly in the Galilee, in the Triangle area and in the Negev. The Moslem population is mostly Sunni, and the question is whether there are also Shi'ite Moslems living among them.

There is a very small number of residents in the State of Israel who are Shi'ite Moslems belonging to the Imami Shi'ite sect. Before the establishment of the State of Israel there were seven Shi'ite villages in the eastern and western parts of the Upper Galilee region. There are also remnants of Shi'ite families living in the country, especially in Nazareth but also in Haifa, as well as scores of Shi'ites from Southern Lebanon who had served in the SLA (South Lebanese Army). When the IDF (Israel

Defense Forces) retreated from Lebanon in the year 2000, some of them came to reside in the Galilee, and they follow a religious-Shi'ite way of life. Moreover, in recent years there have appeared signs of a budding Shi'ite missionary movement on a very small scale. The lecture discusses the issue of the Shi'ite presence in the Galilee from various perspectives.

It is worth noting that there is a similar phenomenon in the West Bank. The Islamic Jihad organization under the patronage of Iran also promotes Shi'ite ties, and in March 2006, Muhammad Ghawanima, also called Abu al-'Abd (aged 54 and father of a child), a resident of the refugee camp al-Jalazun near Ramallah, announced the establishment of a Higher Shi'ite Council in Palestine. According to him, he accepted Shi'ism ever since the successful revolution of Shi'a Islam in Iran in 1979, and has held this belief in secret. It was only in 1995 that he revealed this while he was serving as the assistant of the General Secretary of Islamic Jihad, Fathi Shqaqi, who was killed in that year. In announcing the establishment of this Council, Ghawanima noted that this body is the continuation of the Iranian Islamic project mentioned by Ramadan Shalah, the leader of Islamic Jihad who succeeded Shqaqi in Damascus in 1998. Ghawanima came out publicly against the al-Qaeda organization because of its attacks on Shi'ite mosques in Iraq. In the opinion of two Palestinian experts (Dr. Riad 'Abd al-Karim of al-Najah University in Nablus and another researcher who prefers to remain anonymous), the activities of Ghawanima are the result of personal and economic interests with the aim of obtaining financial assistance from Iran. But Ghawanima denies any institutional or organizational connections with Iran or with Islamic Jihad. He makes it clear that he accepted Shi'a Islam through the influence of Shi'ite Lebanese prisoners with whom he was imprisoned in Israeli jails for more than 20 years. In another interview with him (March 2006) by the newspaper *al-Sharq al-Awsat* appearing in London, he states that there are scores of Shi'ites in the West Bank, and adds that he intends to call upon the Shi'ites to moderate the lashings they give themselves during the ceremonies of the 'Ashura Day.

The lecture discusses all aspects mentioned above.

ספרות בשפה הרוסית בגליל: בין קיום לאידיאולוגיות

ההרצאה תבחן את התופעה הייחודית של הספרות בשפה הרוסית בגליל בהקשר של ספרות ישראלית בשפה הרוסית וספרות עברית באופן כללי. ההרצאה תדגיש את מאפייניה הייחודיים של ספרות זו מתוך ניסיון להבין ולנתח את הקשרים בין ייחודיו של זה להקשרים השונים של הגליל: הגיאוגרפי, הרב-לאומי, התרבותי והדתי.

ההרצאה תבחן, בין היתר, את הטקסטים הספרותיים שפורסמו בכתבי עת ברוסית בגליל (נצרת-עלית) ו**הבית החדש** (כרמיאל). בניתוח זה, היבטיהם הספרותיים והאנתרופולוגיים יודגשו באותה מידה. על מנת להבליט את משמעותם וייחודיותם, אשווה את הטקסטים הללו למאפיינים הבולטים ולהתפתחויות העיקריות של הספרות בשפה הרוסית בארץ. בנוסף, ייצוגים של הגליל של הקשריו האנושי, הטבעי והדתי – ינותחו במהלך ההרצאה.

ברמה הרעיונית, במרכז ההרצאה יעמוד הפער בין ייצוגי הקיום האנושי בחומריותו וסופיותו לבין האפשרויות השונות של הבנתו האידיאולוגית, הפער אשר לעתים קרובות מאפיין את הספרות הישראלית בשפה הרוסית, ומקבל צורה ייחודית בטקסטים הנכתבים בגליל. ההרצאה תבחן היבטים שונים של בעיה זו בתוך ההקשר של תרבויות ישראל באופן כללי והמצב התרבותי המיוחד של הגליל. לסיכום, אפנה למשמעות תרבותית רחבה יותר - בהקשר של תרבות המערב בת-זמננו - של ה"פער" בין הייצוגים המידיים של הקיום האנושי לבין המשגתם העקבית ברמות אידיאולוגיות שונות.

Russian Language Literature in the Galilee: Between Existence and Ideologies

The paper aims at analyzing the distinct phenomenon of Russian-language literature in the Galilee within the context of Israeli Russian language literature, as well as Israeli literature in general. It foregrounds the specificity of this phenomenon in comparison with Israeli Russian language literature in general, and relates this specificity to the unique social and geographical context of the Galilee, with its different cultural situation, multi-national interaction and landscape, as well as its cultural significance for the European culture.

Special emphasis is placed on the texts published in such literary periodicals as *Galilea* (Nazrath-Ilith) and *Novyi Dom* (Carmiel). Both anthropological and literary

aspects of these texts are addressed. In order to clarify their peculiarities and meaning, these texts are compared to the general features and major developments in the Russian language literature in Israel, which, over the course of the last ten years has undergone a close scrutiny. The representations of the Galilee and its human, natural and religious contexts is underscored.

Addressing these texts, I analyze the relations (or, conversely, the absence of a relation) between the representations of existence in its reality and the actual possibilities of its ideological understanding, as they are manifested in the texts under analysis. Different social aspects of this problem within their Israeli, and, more specifically, Galilee context is also addressed. In addition, I analyze the broader meaning of such a 'rupture' between the immediate representations of human existence and their consistent conceptualizations in the context of the contemporary cultural situation in general.

"עת מסיק" תערוכה ומהות

"הקצה" מרכז אמנות, תרבות וחברה בגליל

מרכז הקצה והגלריה שהוא מפעיל מהווים מסגרת ומקום מפגש, יצירה ודיאלוג לקבוצות המרכיבות את הפסיפס החברתי והתרבותי המגוון והעשיר בגליל, לקירוב לבבות, לטיפוח צמיחה אישית וחברתית באמצעות כוחה החיוני, הערכי והאוניברסאלי של האמנות.

תערוכות רבות התקיימו במרכז מאז הקמתו ב- 2006 והאירו מנקודות מבט שונות את החברה הישראלית בכלל ואת הגליל על מגוון תרבויותיו בפרט: לדוגמה, "מארג" ב- 2007, "צפונה" ב- 2008, "הדרך" ב- 2008. לאחרונה התקיימה תערוכת **"עת מסיק"** שגם היא ביטאה את הרוח של מרכז "הקצה" ואת מטרותיו. השתתפו בה אמנים יהודים וערבים תושבי הגליל ואורחיהם, העוסקים ביצירתם בעץ הזית ומבטאים באמצעותו את זיקתם לנופי המקום. ביצירתם האמנים מביעים את הזדהותם עם אורח החיים ועם פעולות החקלאות הקשורות בזית, ולא פחות, הם מביאים לידי ביטוי את ההתייחסות לעץ הזית כסמל עתיק המבטיח בחינניותו את המשכיות החיים למרות הפורענויות. "עת מסיק" הופך מכינוי לתקופת פעילות חקלאית לקריאה לזמן של הידברות. לקחו חלק בתערוכה: איליא בעיני (כפר יסף), אמנון הפטמן (רחובות), אסנת קובלנץ, (נהריה), דבורית בן שאול (גבעת יערים) משה קסירר (יודפת), סלמן מולה (כפר ירכא), רות קסטנבאום בן דב (אשחר).

התערוכה "כשהכריש והדג נפגשו לראשונה" הזמינה מאירים מכל הארץ להגיב לסיפור שכתב החייל השבוי גלעד שליט כשהיה בן 11. הסיפור מספר על מפגש בין כוחות עוינים המוצאים דרך לידידות כנגד כל הסיכויים. הסיפור תורגם לערבית ולשפות נוספות, ומוצע להורדה מהאינטרנט כחוברת צביעה לילדים מכל העולם.

בנוסף לתערוכות, מרכז הקצה מקיים סדנאות יצירה ארוכות טווח לנשים ערביות ויהודיות הלומדות יחד ומשחזרות מלאכות מסורתיות. תוך כדי העשייה המשותפת לומדות הנשים זו על תרבותה של השנייה, וחוות גילוי הן של השונה והן של הדומה ביניהן. מרכז הקצה מקיים גם קבוצות לימוד של ערבית מדוברת, מפגשים והרצאות לקהל הרחב בהשתתפות חוקרים, יוצרים ואנשי רוח מהעדות והתרבויות השונות בגליל.

מרכז הקצה פועל ליצור במה לדיאלוג רב-תרבותי מעמיק בין אמנים, הוגים, מחנכים ותושבים, ולטפח גאווה מקומית על בסיס הבנה וקבלה של מורכבות הגליל כמשאב חיוני ומקור שפע.

The Edge Center - "Olive Harvest Season" – Exhibition and Essence

The Edge Center and its gallery are a place for meeting, creativity and dialogue among members of the richly diverse social and cultural mosaic of the Galilee. The center channels the universal language of art towards personal and societal growth and reconciliation.

Since its founding in 2006, the Edge Center has held numerous exhibitions that shed light on Israeli society in general and the Galilee in particular from a variety of perspectives. For example, "Weave" in 2007, "Northern bound" in 2008, and "The Way" in 2008. More recently, "The Olive Harvest Season" too expressed the spirit and aims of the Edge. This exhibit brought together works of art of Jewish and Arab artists from the Galilee and their guests, all touching on the subject of the olive tree and reflecting the artists' deep connection to the local landscape and its agricultural tradition. The works gave expression to the olive tree as an ancient and vital symbol that gives hope for continued life despite ongoing violence and conflict. Thus "The Olive Harvest Season" was transformed from the name of an annual agricultural period to an invitation to a time for dialogue.

Participants in the exhibition were Ilia Beini from Kufr Yassif, Amnon Haftman from Rehovot, Osnat Kovlantz from Nahariya, Dvorit Ben Shaul from Givat Yearim, Moshe Cassirer from Yodfat, Salman Mulla from Yarka, and Ruth Kestenbaum Ben-Dov from Eshchar.

Another exhibit, "When the Shark and the Fish First Met" presented the interpretations of illustrators from across the country to a story that the imprisoned IDF soldier Gilad Schalit wrote at age 11. The story tells of a meeting between two sides in conflict who find a way to become friends against all odds. The story was translated to Arabic and additional languages, and may be downloaded from the Internet as a coloring book for children around the world.

In addition to art exhibitions, the Edge Center offers year-long workshops for Arab and Jewish women who study and reenact traditional craft making techniques. While working together, the women learn about each other's cultures, discovering the

symbols and images they share as well as the areas in which they differ. The Edge Center also holds classes in spoken Arabic, discussion groups and lectures open to the public and led by creative artists and scholars from the various cultural, ethnic and religious communities in the Galilee.

The Edge Center is a platform for authentic multicultural dialogue among artists, thinkers, educators and residents, fostering local pride based on the understanding that the complexity of the Galilee is a vital source of richness and beauty.

עד מרחב הדחק

הפילוסוף הצרפתי ז'ורז' פרק בספרו "חלל וכו': מבחר מרחבים" הציע רשימה של מבחר מרחבים. מרחב חופשי, מרחב סגור, מרחב ממוסגר, מחסור במרחב, מרחב מחושב, מרחב חיוני, מרחב ביקורתי, מרחב בתולי, מרחב אפור, מרחב ירוק, מרחב של החלום, מבט שמטאטא את המרחב, מרחב זמן, מרחב של רגע, מרחב רך, מרחב שחלפו על פניו, מרחב טיפוס, בשולי המרחב, המרחבים הגבוהים, מרחב קולי, מרחב מדומיין, מרחב שמיימי.

מרחב הוא תוצאה של פעולה. פעולה על מקום וביחס למקום. פעולה על תודעה, פעולה על זיכרון וביחס לזיכרון. בשפתו של פוקו, המרחב הוא תוצאה של הכוח או הכוחות המופעלים זה על זה, זה כנגד זה, זה בתוך זה, המסרטטים את רישומו של הכוח באבן, בברזל, בצבע, בדימוי - במילה.

באמצע שנות התשעים של המאה הקודמת במשך חמש שנים, תיעדתי את בניית קריית הממשלה בעיר התחתית בחיפה. צילמתי מאות דימויים מתוך ניסיון להגדיר לעצמי את אופיו של המרחב שהתהווה לנגד עיני. מעמדתי בשולי המרחב של העיר התחתית עקבתי אחרי התפתחותם של מרחבים ההולכים ומשתנים, הנבנים ומתפרקים, המשתלטים ונדחקים זה מזה וזה על ידי זה. מהלך הזמן בו עקבתי אחר תהליכי הבנייה המחיש לי את הקשר בין מרחב המקום למרחב הזיכרון. ככל שהצטברו הצילומים זה לצד זה ונאגרו בסרטי נגטיב אפורים, הבנתי שאני אוצר בנגטיבים אלו מרחב זיכרון שהולך ונעלם, הולך ונמחק. הנגטיבים הפכו למרחב של עקבות. עקבה מדומה שתשמש עדות למרחב זיכרון ההולך ונמחק על ידי מבני בטון בסגנון פוסט-מודרני פרימיטיבי.

מה שהייתה פעם העיר התחתית של חיפה, חלקת קרקע צנועה, דלה, מקומית, ים-תיכונית, צביר של מבני אבן מתפוררים מפולשי עשבים וצמחייה פראית, התחלף במרחב של בטון וברזל, קווי מתאר ישרים – ייצוגים של חשיבה רציונלית-יצרנית, חשיבה תועלתנית המנצלת מקסימום מקום ליצירת מקסימום תועלת. מרחב קלאוסטרופובי, מרחב דחוס חנוק וחונק נולד. חמש שנים של מירחוב עד מרחב הדחק.

בתום מסע התיעוד אני עדיין מחפש את מהותו של המרחב החדש שתפס את מקומו של האחר. אין לי תשובה אחת. יש מספר מרחבים המצטלבים זה עם זה, ולא ניתן להסתמך רק על ראייתו של מרחב אחד על מנת לאפיין את מרחב העיר התחתית. אך אחד מכל מרחבי העיר התחתית החדשה מזדקר לי במיוחד, מתבלט בכוחו הרב - המרחב האדיש.

Up to the Space of Depression

The French philosopher Georges Perec in his book *Especies d'espaces* proposed a list of selected spaces: free space, closed space, enclosed space, lack of space, calculated space, vital space, critical space, virgin space, gray space, green space, dream space, a sweeping glance of space, time space, a moment's space, soft space, passing space, typical space, marginal space, high spaces, vocal space, imaginary space, heavenly space.

Space is the outcome of activity. An activity on a place and in relation to place. An activity on a consciousness, an activity on a memory and in relation to memory. In the language of Foucault, space is the outcome of force or the forces that are activated upon each other, against each other, within each other, sketching the traces of force upon stone, iron, color, or image – upon the word.

In the mid-1990s, for a period of five years, I documented the construction of the government center in the lower part of the city of Haifa. I photographed hundreds of images in an attempt to define for myself the character of the space taking shape before me. From my position on the margins of the space of the lower city I followed the development of spaces that were gradually being changed, being built and broken up, being over-imposed and pressed against each other and by each other.

In the course of time I became aware of the relationship between the space of place and the space of memory. As the photographs accumulated next to each other and the gray negatives of film amassed, I understood that I was collecting through these negatives a space of memory that was gradually disappearing and becoming obliterated. The negatives became a space of traces. An imaginary trace that serves as testimony to a space of memory that is gradually being obliterated by concrete structures in a primitive post-modern style.

What had once been the lower city of Haifa, a modest strip of land, destitute, local, Mediterranean, a collection of crumbling stone buildings covered with weeds and wild growth, was replaced by a space of concrete and steel, straight outlines – representative of rational thought – creative, pragmatic thinking that takes advantage of maximum space to create maximum benefit. Claustrophobic space, a space that is dense, stifling, and strangling. Five years of spacing till the extremities of space.

At the end of this documentation tour, I am still searching for the essential nature of the new space that replaced the former one. I do not have a single answer. There are a number of spaces that intersect each other, and one cannot rely only on the perspective of one space in order to characterize the space of the lower city. Yet of all the spaces of the new lower city, there is one that is especially protruding, that stands out in full force – the indifferent space.

רב-תרבותיות - מנקודת מבטם של סטודנטים ממכללת אורנים

המתנסים בבית ספר דו-לשוני בגליל

לא רבים כיום המורים הבוחרים ללמד בבית ספר הפועל בחברה רב-תרבותית ומחנך את תלמידיו חינוך ערכי לרב-תרבותיות, זאת בעיקר משום שהמורים מרגישים את עצמם חסרים בידע ובכישורי הוראה הנדרשים להם לצורך עמידה במשימה מקצועית זו. הוראה בבית ספר דו-לשוני, הפועל בחברה רב-תרבותית, כדוגמה, תובעת התמודדות מיוחדת עם משימות, מעבר לאלה שמורים כוללים נדרשים למלא בדרך כלל בשגרת עבודתם. במיוחד מתקשים המורים המתחילים, אשר מוצפים עם כניסתם להוראה בקשיים ו בדילמות הממלאים את רוב זמנם (אשרת-פינק, 2008).

ההכשרה להוראה הנה הזדמנות פדגוגית להכין את הסטודנט, להוראה בסביבה רב-תרבותית, לסייע לו בפיתוח תפישותיו הערכיות ולהרחיב את מאגר המיומנויות הנדרשות לו על מנת לתת מענה להבדלי התרבות בתוך מערכות חינוך מגוונות בדרך מוצלחת. בעשור האחרון התפתחו במכללות להכשרת מורים דגמים המממשים את רעיון השותפות (partnership) (זילברשטיין, בן-פרץ וגרינפלד, 2006) בין המכללות לבין בתי הספר המאמנים. כחלק מרעיון זה, סטודנטים, מורים מאמנים ומורים נוספים מהצוות משתתפים בקהילות לומדות ובהתמדה מתמודדים עם נושאים פדגוגיים. החל משנת 2007 מתקיימת שותפות בין בית הספר הדו-לשוני בגליל לבין המסלול לחינוך יסודי במכללת אורנים, על רקע רצון הדדי להתפתח מבחינה מקצועית ולהכשיר סטודנטים להוראה בסביבה רב-תרבותית. יתר על כן, עם התעצמותו של המחקר הנרטיבי, הפכו הנרטיבים לערוץ משמעותי אשר דרכו מורים מספרים על היבטים מקצועיים ואישיים בהוראה בכלל (אלבז-לוביש, 2002) ובהקשר לרב-תרבותיות בפרט. חוקרים רבים ניסו לעמוד על נקודת מבטם של מורי מורים ומרצים בהקשר לרב-תרבותיות כדי לשמוע את קולם, להכיר את התנסויות חייהם, להבין את תפישות עולמם ולבחון את הקשר בינן לבין הכשרת מורים לרב-תרבותיות (עזר, מלאת ופטקין, 2004; Cuban, 2000; Merryfield, 2000). לעומת זאת, מעטים המחקרים אשר מתארים את קולם של סטודנטים להוראה בהקשר להתנסויות שחוו בסביבה רב-תרבותית.

בהרצאה יואר נושא ההוראה בחברה רב-תרבותית מנקודת מבטם של סטודנטים בהתבסס על יומנים רפלקטיביים שכתבו במשך שנת התנסות בבית ספר דו-לשוני בגליל. הרצאה זו תתאר את התובנות המקצועיות והאישיות של סטודנטים אודות התנסות זו, תאיר את מקומה ותרומתה של הכשרה מסוג זה לעיצוב תפישותיהם כטירונים ואת הפוטנציאל הפדגוגי שיש לגליל כמרחב מרובה תרבויות לצורכי הכשרת מורים.

בחלקה הראשון של ההרצאה אציג את דגם השותפות (P.D.S - Professional Development School) בכלל זה: הנעת התהליך והצהרת כוונות, ארגון הזמן ומרחב ההוראה והגדרת תפקידי השותפים, למידות, שינויים ותובנות ורפלקציה לאחר שנתיים של יישום. בחלקה

השני אייצג את נקודות המבט של טירונים על הוראה בסביבה רב-תרבותית באמצעות סיפוריהם על ההתנסות. הסיפורים ילוו את התהליך הכרונולוגי והאותנטי מרגע הבחירה להתנסות בבית הספר, הכניסה הראשונית, ההתוודעות לתכניות הלימודים ודרכי ההוראה, כמו גם, אירועים קונפליקטואליים ודילמתיים שליוו את ההתנסות ומבט רפלקטיבי ומסכם על חוויה פדגוגית זו. לסיכום, אם נקבל על עצמנו כמכשירים לכלול את החינוך לרב-תרבותיות בתכנית להכשרת מורים והקניית הכישורים להוראה בחברה רב-תרבותית, תתחוויר ההיערכות הכוללת הנחוצה על מנת לקדם תפישה זו ולקיימה במיטבה.

Multi - Cultural Perspective of Oranim College Students Working in a Galilean Bilingual School

These days not too many teachers choose to teach in schools that are run in multicultural environments and which educate pupils coming from diverse backgrounds, while trying to enhance moral issues that concern multicultural education. Lack of knowledge and skills required concern novice teachers and deter them from applying to such schools. Teaching in a bilingual school requires further skills and effort while facing different challenges which most teachers are not expected to face in regular school environments, Particularly when it comes to beginning teachers who are expected to cope with a lot of conflicts and dilemmas in their induction (Oshrat-Fink, 2008). The period of training is a pedagogical opportunity to prepare future teachers and help them develop their individual concepts, ideas and approaches, and to expand their pool of skills in order to help them address culture differences within diverse educational systems in a successful way.

In the last decade many models have been developed in order to bring into effect the idea of partnership (Zilbershtein, Ben-Perez & Grinfeld, 2006) between colleges and schools. Thus the college students and their teacher trainers and other staff members take part in learning communities while constantly dealing with pedagogical issues. Since 2007 there has been a partnership between the bilingual school in the Galilee and the Primary School Department of Oranim College. This partnership has been established due to a mutual wish to develop professionally and to prepare future teachers to teach in a multicultural environment.

Moreover, based on recent empowering of narrative research, narratives have turned into a significant channel through which teachers have been discussing their personal and professional experiences in general (Elbaz-Luwisch, 2002) and in connection to multiculturalism in particular. Many researchers have been trying to study teachers, teacher trainers and lecturers in the context of diverse populations in order to let them voice their experiences and to understand their general conceptions while examining the connection between them and the teacher training process and multiculturalism (Cuban, 2000 ; Ezer, Malot & Patkin, 2004 ; Merryfield, 2000). Yet, few are the studies which allow novice teachers to tell their own narratives about teaching in multicultural systems.

Contents of the lecture:

This presentation sheds light on the subject of teaching in a diverse society from the students' point of view, based on their reflective journals as they wrote them while going through training in a primary bilingual school in the Galilee. Moreover, this presentation describes their professional and personal insights, while showing the tremendous impact of their training on their concepts as novice teachers, and the remarkable pedagogical potential of the Galilee as a multicultural region which can host teacher training students.

The first part of this presentation includes the model of this partnership including the process, declaration of intentions, organization of time and teaching space, description of the partners, learning processes, change process, reflections, and implementations.

The second part presents the students' opinions through their stories which are integrated into an authentic and chronological report from the moment they made their choice to be trained in the bilingual school, their initial experiences getting acquainted with the school syllabus, their teaching strategies, to conflicts and dilemmas which they had to face.

To sum this up, if we, as trainers, take upon ourselves the task of including multicultural education in the programs of teachers training and assimilate skills that teachers need in order to teach in a multicultural society, we will realize that it requires comprehensive preparation in order to promote the concept of multicultural education and to maintain it at its best.

מפגש של סטודנטים יהודים וערבים במכללה - האומנם שינוי?

החברה הישראלית מרובת תרבויות וקבוצות אתניות, הן משום היותה חברת הגירה והן משום שחמישית מאוכלוסייתה היא ערבית. רבות נכתב אודות זהות אתנית ומשמעותה, מתוך הבנה כי זהות אתנית כוללת בתוכה את המורשת התרבותית של הקבוצה אליה נולד האדם. השתייכות או מחויבות לקבוצה אתנית משתנות בעוצמתן ובמקום שהן תופסות בחייו של האדם: מהגדרות חברתיות מבדלות ועד לזהות אתנית-סימבולית, הנתונה לבחירתו של הפרט (בהקשר לשפה, שייכות דתית, ערכים, מנהגים ועוד).

המחקר הנוכחי התמקד בשינוי זהות אתנית כתוצאה ממפגש בין סטודנטים יהודים לערבים במכללה לחינוך, בצפון הארץ, במסגרת קורסים וסדנאות סמסטריאליים ייחודיים מעורבים, שעניינם הכולל הוא ברור שאלות של זהות. במחקר חולקו שאלונים לכל הסטודנטים אשר השתתפו בקורסים ובסדנאות, בתחילת הסמסטר (N=213) ולקראת סיומו (N=160). בנוסף רואיינו שמונה מרצים ומרצות אשר לימדו קורסים וסדנאות אלה, על מנת לבחון, בין היתר, את תפיסתם לגבי חשיבותם להבניית חזיון של זהות אתנית בקרב הסטודנטים.

ממצאי המחקר המרכזיים מעידים על כך שהקורסים והסדנאות תרמו בדרך כלל לחיזוקן של עמדות הקשורות בזהות והשתייכות אתנית, כמו למשל: גאווה בהיותם אזרחי ישראל, תחושת קשר עם הקבוצה האתנית, הזדהות אתנית וכלל ישראלית אשר לוותה בנכונות פחותה להגר מ ישראל. יחד עם זאת, נמצאו הבדלים מובהקים בתחושת הזהות האתנית לפי לאום. בתחילת הקורסים, סטודנטים יהודים היו גאים יותר באזרחותם, קשורים רגשית לישראל וחשים כי היא מולדתם. סטודנטים ערבים, לעומת היהודים, חשו השתייכות רבה יותר לקבוצה האתנית שלהם והביעו נכונות גבוהה יותר להגר מ ישראל. בסיום הסמסטר, היו אלה הסטודנטים היהודים שזהותם האתנית התחזקה הן בתחושת הגאווה בהשתייכות לקבוצה זו והן בייחוס חשיבות להשתייכות אתנית-יהודית (בנוסף לזו הלאומית-הישראלית). הקורסים והסדנאות, ללא הבדל מובהק ביניהם, תרמו בעיקר לחיזוק זהותם האתנית של הסטודנטים היהודים בהיבטים כמו: תחושה שישראל היא מולדתם, קשר רגשי לישראל, גאווה בהיותם אזרחים ישראלים, גאווה בשייכותם לקבוצה האתנית שלהם ונכונות מועטה יותר להגר מ ישראל. הקורסים והסדנאות אמנם לא חיזקו כמעט את זיקתם לישראל של הסטודנטים הערבים וגם לא את תחושת הזהות האתנית שלהם, אך עם זאת לא חלה התרחקות בין שתי הקבוצות. הסבר אפשרי לכך הוא שהבניה של זהות אתנית מורכבת ודורשת אינטראקציות מתמשכות עם קבוצות "אחרות".

מבנה מערכת החינוך בישראל הוא פריטיקולריסטי ומקום המפגש הראשון בין צעירים יהודים וערבים הוא ברוב המקרים במוסדות להשכלה גבוהה. לכן, מפגשים מעין אלה המוצגים במחקר זה חשובים במיוחד על מנת להפחית דעות קדומות, מתחים ושסעים חברתיים, בד בבד עם קבלת ה"אחר" והבניה הדרגתית של זהות אתנית. גם המרצים בקורסים סברו כי חשוב שמחנכים לעתיד יחשפו כבר בעת לימודיהם לדעות ולתרבויות שונות, כפי שביטא זאת אחד

המרצים: "המודל (של הקורס שהוא לימד) מאפשר גם לנוצרים או מוסלמים לבחון את מושגי הערך של התרבות ממנה הם באים ועל בסיס זה ליצור דיאלוגים. התנהגות מוסברת על ידי התרבות אך גם מראה אופציות התנהגותיות אחרות ובסיס ליצירת חזון משותף".

Social Interaction between Jewish and Arab Students in an Educational College and Ethnic Identity: Towards a Significant Change?

Israeli society is multicultural and multi-ethnic, both as a result of being a migration society and the fact that one fifth of its population are Arab citizens. A lot has been written regarding ethnic identity and its meaning, including an understanding that ethnic identity includes someone's social group's cultural heritage. Affiliation or commitment to an ethnic group verified by their intensity and the importance they fulfill in a person's life, from segregate social definitions to symbolic ethnic identity, which is a subject of individual choice (regarding language, religious affiliation, values, customs, etc.). In this paper we focus on ethnic identity change as a result of social interaction between Jewish and Arab students studying in a college of education located in northern Israel, within a framework of unique one-semester mixed courses and workshops which deal with the topic of ethnic identity. During the study questionnaires were administered to all students that participated in these courses and workshops, at the beginning of the semester (N=213) and towards the end of the semester (N=160). In addition, 8 lecturers were interviewed in order to analyze, among other things, their perceptions regarding the courses and workshops' contribution to reconstruction and enforcement of ethnic identity among the students.

By and large, research findings indicate that the courses and workshops contributed to the reinforcement of ethnic identity and affiliation, such as: pride in their Israeli citizenship, sense of attachment to their ethnic identity, ethnic and general Israeli identity which was accompanied by a lower declared predisposition to emigrate from Israel. However, significant differences were found regarding ethnic identity by ethnic groups. At the beginning of the courses and workshops, Jewish students were prouder of their Israeli citizenship, more emotionally attached to Israel and felt that Israel was their homeland to a higher degree. Arab students compared with Jewish students felt a

higher degree attachment to their ethnic group and expressed a higher tendency to emigrate from Israel. At the end of the semester, the Jewish students' ethnic identity was strengthened in both pride of belonging to this group and the attribution of importance to their personal affiliation to the Jewish ethnic group (in addition to the national-Israeli affiliation).

The courses and workshops, with no significant difference between them, primarily contributed to the reinforcement of ethnic identity of the Jewish students in aspects such as: the sense that Israel is their homeland, emotional attachment to Israel, pride in their Israeli citizenship, pride in affiliation to their ethnic identity and a lower predisposition/propensity to emigrate from Israel. The courses and workshops contributed very little to reinforcement of attachment to Israel or ethnic identity among the Arab students, but at least we did not find any further distancing between the two groups. A possible explanation for these findings is that ethnic identity construction is complex and requires continual social interactions with "other" groups.

The structure of the Israeli educational system is divided into sectors: Arab schoolchildren attend Arabic-medium and Jewish schoolchildren Hebrew-medium schools; and the first interaction between Jewish and Arab youth is generally within higher education institutions. Thus, social interactions such as those that were described in this paper are of great importance in order to mitigate social prejudice, social gaps and conflicts, through promotion of acceptance of the "other" and gradual reinforcement of ethnic identity. The courses and workshops lecturers also claimed that it was important that future educators should be exposed during their studies to different points of view and cultures, as expressed by one of them: "The model [of the course he taught] enables both Christians or Muslims to test the values of their culture of origin and this will create a basis for dialogues. Behavior can be explained by the underlying culture but there are also different possible behaviors, and a basis for the creation of a shared vision".

סטודנטיות ערביות מעדות שונות חוקרות את הרב-תרבותיות והאפליה במכללות האזוריות בגליל

מכללות בצפון משרתות ציבור רחב של סטודנטים בני עדות, דתות ומגזרים שונים. ההרצאה דנה ברב-תרבותיות ואפליה ברכישת השכלה גבוהה כפי שהדבר משתקף בעיני סטודנטיות ערביות, מעדות שונות, במכללות בצפון הארץ.

הממצאים המוצגים בהרצאה זו הם חלק מזערי מתוך מחקר מוקיר איכותני רחב, הדן בסטודנטיות ערביות, מעדות שונות, אשר חיפשו ושיתפו מתוך תפיסת עולמן את זווית ראיתן הכוללת את החיובי, מיטבי, אפשרי ועתידי בתרבותן ובמכללתן באשר לנגישותן והצלחתן בתחום ההשכלה הגבוהה.

אחד הנושאים שנכלל במחקר היה רב-תרבותיות ואפלייתם של מרצים וסטודנטים באחת המכללות בגליל. מחקר מוקיר זה התבסס על ראיונות עומק חצי מובנים עם 21 סטודנטיות; בנות העדה הדרוזית (9), מוסלמית (8) ונוצרית (4), הלומדות בשנה שנייה ושלישית ב אותה מכללה בגליל. הראיונות היו קבוצתיים, הומוגניים מבחינת הדת (מוסלמית, נוצרית ודרוזית), מסלולי הלימודים והישגי הסטודנטיות. על פי שיטת המחקר המוקיר Cooper & Whitney (2000) מחקר זה העצים את המרואיינות לחקור, לחשוף ולהעריך, מזווית ראייתן את העוצמות והכוחות האופטימאליים, הנוכחיים והעתידיים, הטמונים במכללה וב דמויות המשמעותיות שנמצאות בה, המעודדות ותורמות לסובלנות עדתית ולשילוב בין תרבויות.

ממצאי המחקר מראים ששיפור בשפה העברית המדוברת והכרת שיטות חשיבה ולימוד אפשרו לסטודנטיות ערביות להתקרב לתרבות היהודית ולהצליח בלימודים. תמיכה ויחס הוגן של המרצים, עידוד, נכונות להקשיב היו מאפיינים של רוב המרצים במכללות אשר תרמו להצלחת בנות ערביות מעדות שונות. המרואיינות דווחו על יחס מפלה של כמה מן המרצים אשר התאפיינו בחוסר התייחסות להערות של בנות ערביות, מבטים נוקבים, הערות הפוגעות במסורת והבדלים במתן ציון על בסיס עדתי. סטודנטיות ערביות תפסו את השפה כאחד המכשולים לקרבה בין סטודנטיות ממגזרים שונים. הן הרגישו כי הן יושבות יחד בכיתה, אך עדיין בנפרד. דווח על נכונות של כמה בנות יהודיות לעזור ולהסביר אך רוב העזרה התקבלה מבנות ערביות מאותה העדה. מפגשים מחוץ למכללה לא התאפשרו לרוב בגלל המרחק והאיסור החל על בנות ערביות לצאת מביתן בשעות הערב.

נשים ערביות ראו במלחמת לבנון השנייה ובתוצאותיה חוויה המאחדת יהודים וערבים. מתחים בין סטודנטיות דרוזיות ומוסלמיות ובין יהודים וערבים הורגשו לרוב בזמן מבצע עופרת יצוקה. דווח גם על יחס מפלה וחוסר סובלנות שבא לידי ביטוי גם בסירוב של סטודנטים יהודים לתת מחברותיהם לצילום, בהערות ובהסתכלות שונה על סטודנטיות.

המלצות לבנות ערביות להרחבת רב-תרבותיות במכללות כללו לימוד השפה הערבית המדוברת לסטודנטים יהודים, שילוב בין עדות בעבודות קבוצתיות ובדיונים, אירועים ופעילויות

משותפות והרצאות על תרבויות שונות. המלצות נוספות התבססו על עקרון האפליה המתקנת בגין קשיי שפה ושינוי שיטות הקבלה של סטודנטים למכללות. במקום מבחן פסיכומטרי, המגביל בחירת תחומי לימוד של בנות ערביות, הומלץ לחבר מבחן המשקף בצורה הוגנת יותר את הידע ואת הכישורים של הסטודנטים. המלצה נוספת הייתה קשורה להוקרה של הישגי הבנות הערביות, המתמודדות עם מצוקה כלכלית קשה והדרישה של ייצוג ומספר זהה של בנות ערביות ויהודיות בטכסי המצטיינים.

Arab Female Students' Perceptions of Multiculturalism and Discrimination in Galilee Colleges

This appreciative inquiry (Cooperrider & Whitney, 2000) empowers female Arab students of various ethnic groups to express in their own words and from their own perspective what components and people in the colleges of the Galilee had been conducive to their success and their experience of multiculturalism and discrimination. Content analysis of preliminary interviews with 24 female students (8 Druze, 8 Moslems and 8 Christians) indicate the importance of language acquisition. The mastery of written and oral Hebrew as well as acquisition of different modes of thinking and learning, were for the interviewees essential components of success in higher education, in accessing future jobs and in establishing friendly and close relationships with fellow Jewish students. Support and fairness on the part of the instructors and their readiness to listen were mentioned as enhancing the motivation to study and succeed. The learning Center of the Western Galilee College was also a vital source of support in times of crises. Female students also reported discrimination as expressed by looks of disdain, abusive remarks concerning their ethnic origin, and unfair grades based on ethnicity. Oftentimes, these women felt segregated as they sat separately in class and in the cafeteria and obtained most of the help and support from students of the same ethnic group. Although they felt they shared a common fate during the 2nd Lebanese war, tension was reported between Druze and Moslem students, and between Jewish and Arab students during the Gaza warfare (Oferet Yetzuka). Teaching spoken Arabic to Jewish students, study groups including students of various ethnicity, joint projects and lectures were proposed to increase multiculturalism. The interviewees proposed fairer entrance examination that would reflect their knowledge and abilities rather than discriminating psychometric testing. They also asked for recognition of their accomplishments despite economic hardships

and requested equal representation of Arab and Jewish students in all ceremonies celebrating excellence.

ישעיהו תדמור

שילוב תודעה פוליטית במחקר ובהוראה - בסיס לאקלים רב-תרבותי במכללה

הגדרות שונות לרב-תרבותיות . יסודות משותפים לרובן : הכרה באחר ובזכותו להיות אחר ; התייחסות לאדם האחר כאל סובייקט ואל הקהילה האחרת מתוך הערכה וכבוד אל תרבותה ; הבטחת שוויוניות לאחר – הפרט והקבוצה – וביסוס זכויותיו האנושיות, האזרחיות, הפוליטיות והלאומיות ; נכונות לחברות עם האחר, לשיתוף פעולה ולחילופי רעיונות ומנהגים עמו . חינוך לגישה רב-תרבותית אפשרי רק אם הונחו מתחתיו ארבעה יסודות : חינוך אינטלקטואלי, חינוך מוסרי, חינוך פוליטי וחינוך דמוקרטי . בלא היסודות האלה, החינוך לרב-תרבותיות יהיה עקר, חסר תוכן .

המכללות לחינוך והמכללות הציבוריות, במיוחד אלה ששיעור הסטודנטים הערבים הלומדים בהן גבוה, מצהירות ב"אני מאמין" שלהן על שאיפתן להנהיג אווירה רב-תרבותית, ויש ביניהן שאף מקדמות - מי יותר ומי פחות - תכניות ופרויקטים העוסקים בכך . עם זאת, נכון לקבוע, שביטוייה של הרב-תרבותיות בהן שטחיים . סימנים לכך הם, בין היתר, המעצורים, העכבות ואף הרתיעה, שיש בקרב הסטודנטים הערבים -הפלסטינאים, להביע את עמדותיהם הפוליטיות והלאומיות, והימנעותם מדיון משיח בהן . מרצים מעידים על כך , שניסיונותיהם לעורר בכיתה דיון בשאלות של זהות ושל נרטיבים לאומיים, גם כשדיון וניתוח כאלה קשורים בבירור לנושא השיעור, מתסכלים נוכח ההתנגדות הסבילה מצד הסטודנטים הערבים .

ההרצאה תציג צעדים שנעשו במכללה האקדמית עמק יזרעאל להבקעת ההסתגרות הזאת, במגמה לתת ביטוי, בהוראה ובמחקר כאחת, לזהות הפוליטית והלאומית של הסטודנטים הערבים-הפלסטינאים, וכדי לעודד שיח אקדמי יהודי-ערבי עליה, כאפיון של רב-תרבותיות : א. יצינו, בכותרות בלבד, ניסיונות לשילוב יסודות אתנוגרפיים ערביים, בשיעורים שנושאייהם מאפשרים זאת, ומתן ביטוי ליצירות מדע ותרבות ערביות ואסלאמיות .

ב. יסופר על הקורס "שואה וקיום", לסטודנטים יהודים וערבים, שנבנה ונוהל על בסיס חוויות מהמסע הנודע, הערבי-יהודי "מזיכרון לשלום", בשנת 2003, למחנות השמדה בפולין בתקופת השואה .

ג. מתוך סמינריוני מחקר, תוצגנה בתמציתיות, להדגמה, שתי עבודות שהתמקדו בשאלות של זהות

לאומית ותודעה פוליטית.

יש עדויות לכך, שהפעילויות האלה העלו את תחושת הביטחון של סטודנטים ערבים במכללה, הגבירו את נכונותם לשיח ולהידברות , ותרמו לקידום האקלים הרב-תרבותי, אף שיש לומר , שההערכה הזאת איננה נתמכת על-ידי מחקר מדעי .

Combining Political Consciousness in Teaching and Research – Grounds for a Campus Multicultural Climate

Education for a multicultural approach is possible only if it is based on four elements: intellectual education, moral education, political education and democratic education. Devoid of these elements, multicultural education would be stripped of meaning and significance.

The education academic colleges and regional colleges in their credo statements state their aspiration to create a multicultural climate, and some of them even promote programs and project aimed at this objective. It seems, however, that the actual manifestations of this multicultural approach are only superficial. This is evident in the hesitation and even apprehension of the Arab-Palestinian students to express their political and national positions, and their reluctance to discuss them.

Lecturers report that their attempts to provoke a relevant discussion concerning questions of identity and national narratives in their classes have been frustrated by the passive resistance of the Arab students.

The lecture presents attempts made at the Emek Yezreel Academic College, in study and research, to break through this seclusion in order to give voice to the political and national identity of the Arab-Palestinian students and to encourage an academic Arab-Jewish discussion of the issue:

- A) Incorporation of Arab ethnographic elements in the classes and presentations of Arab and Muslim contributions to science and culture.
- B) A course in “Holocaust and Existence” to Jewish and Arab students, culminating in a visit to death camps in Poland.
- C) Examples of research seminar courses that focused on questions of national identity and political consciousness.

”קרקס גליל” – קרקס נוער יהודי וערבי

”קרקס גליל” הינו פרויקט ייחודי של עמותת הגליל לחינוך ערכי, בשיתוף קרן אברהם. הקרקס מבקש להפגיש צעירים יהודים וערבים מאזור כרמיאל ומהכפרים בסביבה, המעוניינים ללמוד את אומנויות הקרקס.

הקרקס מתחיל כעת את שנתו השביעית. משתתפים בו

כ-50 ילדים ובני נוער (מגיל 6 עד 18), כמחציתם מכרמיאל והאזור, וכמחציתם ערבים מכפרים סמוכים. הילדים נפגשים פעמיים בשבוע לאימונים, ובשנה האחרונה הופיעו כ- 25 פעמים לקהלים מגוונים באזור; בקיץ 2008 הם הוזמנו לשבועיים בארה”ב, לסדרת הופעות שם יחד עם קרקס

נוער. אומנויות הקרקס מאפשרות לילדי ”קרקס גליל”, להתנסות יחדיו, ללא מילים,

במה שכל אדם

מבקש לו בחייו: לשמור על איזונים, לעזור, להיעזר, להתגבר על פחד, להיכשל, לפתח ביטחון עצמי, לנסות שוב, להצליח, להופיע, לצחוק, להצחיק...

קרקס גליל הוא משפחה, וככזה הוא כולל את ההורים, האחים ומעגלים נוספים בקהילה, אשר נפגשים לטיולים משותפים, עזרה הדדית, פינוקים ועוד.

אנחנו רואים את הקרקס כמודל חשוב של בניית תרבות משותפת המאחדת בני תרבויות שונות לעשייה משותפת. בין היתר:

- * הקרקס מבוסס על שפת הגוף, לא על שפה מדוברת.
- * הקרקס מבוסס על אמון הדדי.
- * הקרקס מבוסס על התגברות על פחדים.
- * הקרקס הוא ספורט ”שיתופי” ולא תחרותי.
- * מטרת הקרקס היא לגרום לאנשים לחייך.
- * לקרקס יש מסורת עולמית עתיקה של ”משפחה רב-תרבותית”.

Galilee Circus

The late Australian circus artist and educator Reg Bolton has written about “circus to save the world.” When you see the child of Russian immigrants from Karmiel balancing on the shoulders of his Arab peer from Dir El Assad, you know exactly what he means. When the kids stop the music at the curtain call of their first show to say – in Hebrew and in Arabic – “The Galilee Circus family thanks you...” you understand that this not just another after-school activity. These kids come on their own time (from different communities, different religions, speaking different languages), they commit themselves, and they understand that they have to do what they do in complete cooperation with The Other – or they will do nothing at all.

The Galilee Circus includes kids aged 6-18, from the town of Karmiel in the heart of the Galilee and the villages around it. Rehearsals are held after school in a school gym, and we perform all over the region for schools, festivals, businesses, etc. The circus has an active parents’ committee that helps out at performances and organizes occasional social activities for the circus kids and their families.

שירת המקום - משוררים גליליים קוראים שירים שנכתבו בהשראת המקום בו הם חיים

מרחב פיסי-גיאוגרפי מכתוב לאדם את אורחות ותרבות חייו במעגלי הקיום השונים: לבוש, מזון, מנהגים, שפה ועוד. מושב יוצרים זה מציע חווית התבוננות וקשב אל סדנת המשורר, אל השפה שהוא בורא בשיריו בהשראת והשפעת המקום בו הוא חי. במושב זה תינתן הזדמנות להכיר משוררת אחת ושני משוררים החיים ויוצרים במקומות שונים בגליל, להאזין לשיריהם ולשמוע על האופן שבו הם תופשים בשירתם את מקומו של המרחב בו הם חיים. המפגש בין היוצרים יפתח גם צוהר אל סוגיית שפת התרבות של כל יוצר ואל השאלה האם יכולה שפת השיר להוות זירה לדיאלוג בין תרבותי במרחב מרובה תרבויות להיות גשר לקיום במרחב מתוח ומסוכסך.

היוצרים המשתתפים

המשורר נעים ערידי חי ביישוב מעיר
המשוררת סבינה מסג חיה בקיבוץ גינוסר
המשורר משה יצחקי חי ביישוב אחוזת ברק
את המושב מנחה אליף פראנש.

מצורפת חוברת עם שירים של המשוררים המשתתפים מתורגמים לעברית ולערבית.

Poets and Poetry in Galilee

Poets from the Galilee read Poems Inspired by the Place

Where They Live

Geographical and physical space dictates to human beings their cultural manner and lifestyle within various existence circles: clothing, food, habits and language, among others. This poets' session suggests an experience of contemplation on the poets' workshop, the language which they create in their poems, inspired and influenced by the place they live in.

In this session an opportunity will be given to recognize two female poets and two male poets that live and create in various places in the Galilee, listen to their poems

and learn how they comprehend in their poetry the place and the space which they live in.

The encounter between the poets will create an opening to the cultural language of each and to the question of whether the language of the poem can constitute an arena for an intercultural dialogue within a multiple cultures space, and constitute a bridge for existence in a tense and quarrel-filled space.

A booklet with poems of the participating poets, both in Hebrew and Arabic, will be given to the conference participants.

Participants

The poet Na'im 'Araydi, lives in Mghar.

The poet Sabina Meseg, lives in Kibutz Genosar.

The poet Nidaa' Khoury, Lives in Fassuta.

The poet Moshe Itzhaki lives in Ahuzat Barak.

הגליל כמפעל לייצור מוסיקה

המוסיקה נחשבת לאחד הקודים התרבותיים הבולטים בחברה הערבית בגליל . בין היצירה וההפקה אנו עדים להתפתחות אדירה בזרמי המוסיקה השונים בשנים האחרונות . למרות הריכוז הערבי במקומות אחרים בארץ, יש לציין כי אותם אזורים אינם מייצרים מוסיקה ומוסיקאים כמו באזור הגליל, והכוונה כאן לכמות (מספר המוסיקאים) ולאיכות (איכות המוסיקה) . יתר על כן יש לראות תופעה יותר מעניינת והיא שהגליל מספק את המוסיקה שהוא מייצר לאותם אזורים בלי הפסקה.

ברצוני לעמוד על שלוש נקודות עיקריות :

1. הגורמים העיקריים להתפתחות המוסיקה בגליל, כמו השפעת תרבות המוסיקה הסורית-הלבנונית על ערביי הגליל, נוף הגליל כגורם רוחני בעיני מוסיקאים רבים, וגורם אחר לא פחות חשוב הוא ההשפעה הסוציו-פוליטית על התפתחות המוסיקה בגליל . כאן ניתן להעלות את ההשפעה הסוציו-פוליטית על ערביי ירושלים וגם על ערביי אזור המרכז .
2. המוסיקה הביזנטית כדוגמא לזרמי המוסיקה השונים בגליל . ישנם לא מעט אתרים קדושים נוצריים בגליל העוסקים במוסיקה הביזנטית עד היום . בנקודה הזאת יש לדבר על מאפייני המוסיקה הביזנטית ועל השפעתה על הנוצרים הגליליים ועל זרם המוסיקה הערבית .
3. ההישגים האקדמיים בתחום המוסיקה : בין התיאוריה והיישום נרשמו הישגים מדהימים בתחום המוסיקה השייכים לאקדמאים גליליים . עד לפני שנים לא רבות המוסד האקדמי היחיד בו ניתן היה ללמוד מוסיקה, היה האוניברסיטה העברית בירושלים . אף-על-פי-כן, מספר הבוגרים בני הגליל היה גדול מאוד . לפני מספר שנים אוניברסיטת חיפה פתחה חוג למוסיקה, וזה עודד מספר גדול יותר של מוסיקאים לשאוף ללימודים אקדמיים. כיום הגליל נחשב לאזור המאכלס מספר אקדמאים מרשים ביותר . רובם ככולם עוסקים בפרויקטים במוסיקה . חלקם עם הישגים ארציים וחלקם אף בעלי הישגים עולמיים.
4. השיח המוסיקאלי בין יהודים וערבים : בשנים האחרונות היו מספר פרויקטים משותפים בין יהודים וערבים אשר קירבו בין שתי התרבויות ויצרו אינטראקציה רוחנית אמיתית . הטיעון שלי הוא שהגליל נחשב למפעל המייצר פלורליזם מוסיקאלי עם הצלחות על במות שונות בארץ ובעולם . הדבר מייחד את הגליל ממקומות אחרים בארץ, כפי שצייתי בשלוש הנקודות שלעיל. על מנת לחזק את טענתי אשתמש בדוגמאות ובתמונות שונות במשך ההרצאה .

The Galilee as a Music Production Factory

Music is considered to be one of the strongest cultural codes in Arabic society in Galilee. Between composition and production a drastic development may well be noticed in the variety of music streams in the last few years. Despite the high concentration of Arab population in other parts of the country, it should be noticed that these other parts do not create music and musicians as is the case in the Galilee. This is true regarding both the number of musicians and the quality of music. Furthermore, a more interesting phenomenon should be noticed, namely that the Galilee continuously provides the music that it composes to those areas.

In the lecture I elaborate on three main issues:

1. The main causes of musical development in Galilee, such as the influence of the neighboring Syrian and Lebanese musical culture on the Arabs of the Galilee, the Galilee's beautiful scenery as a spiritual motive in the eyes of many musicians, and an additional important factor being the socio-political influence on the evolution of music in the Galilee. The influence on Arabs of Jerusalem and the central area may be discussed at this stage.
2. Byzantine music as a model to the different musical streams in the Galilee. Undoubtedly, there are Christian religious sites in the Galilee with relevancy to Byzantine music up to the present day. Regarding this issue, properties of Byzantine music and its influence on the Christians of the Galilee and Arabic music.
3. Academic achievements in the realm of music. From theory to practice, there are significant achievements of Galilee academic musicians. Up until a few years ago, the only institution where music was taught was the Hebrew University of Jerusalem. Nevertheless, the number of graduates from the Galilee was relatively high. A few years ago, The University of Haifa launched a faculty of music, which, in turn, encouraged an even larger number of musicians to progress to an academic level in music.

Today, the Galilee is considered a district that accommodates an impressive number of academics, most of whom are employed in music projects. Some of them boast national achievements while others have gained international accreditations.

4. Interaction between Arabs and Jews: in the last few years, a number of mutual musical projects were commenced, which reenforced unity between the two cultures, and generated a profound and real interaction.

My submission is that the Galilee is seen as a factory which manufactures musical pluralism with successes that can be noticed nationwide and worldwide, giving the Galilee uniqueness compared with other districts in the country. Therefore, my submission and my conclusion are well illustrated in the three abovementioned points. In order to strengthen my argument, I use different examples and pictures during the lecture.

בית 9 – בית יוצר לתיאטרון בובות

אף על פי

ספור מרתק ורב הפתעות המביא מסכת רצופה של מצבים קומיים, המספרים סיפור קטן על איש גדול, המדבר בשפה אחרת. על איש, אישה תינוק ומשפחה. הצגה משעשעת רווית חום על אנשים ופרצופים, מלווה במוסיקה מתוך הקולנוע האילם. מצמידה את החיוך אל שפתיים.

הופקה עבור תערוכת 'חכמת הפרצוף' במוזיאון הארץ, אוגוסט 2009, הוצגה במוזיאון 30 פעם וזכתה לתגובות נלהבות. מתאימה מאוד להורים ולילדים.

אור ראשון

על הבמה ניצב בית קטן

על גגו עומד ילד ושמו תומס.

הוא סופר כוכבים...

כשיגדל הוא ימציא את נורת החשמל, את הפונוגרף ועוד אלפי המצאות אחרות

ויהיה הממציא הגדול בכל הזמנים.

ההצגה "אור ראשון" מביאה את סיפור חיו של תומס אלווה אדיסון, מסילוקו מבית הספר כי "יש לו מוח מקושקש", דרך ייסוד "עיתון-הרכבת", והוא רק בן 12, ועד ההמצאה של נורת החשמל.

תומס, שדמיין כילד ללכוד ברק בצנצנת, פוגש במעבדה אותה הקים, משהו מילדותו, שמגלה לו את הסוד הנשכח, וביחד הם מביאים לעולם את נורת החשמל.

"אור ראשון" היא סיפור אישי מרגש ומחכים, מלווה בקטעי מוסיקה נדירים, מההקלטות הראשונות של הפונוגרף, המשתף את הצופים בסודה המדעי של הנורה.

ההצגה היא מחווה לכל מי שפעם כשל בדרך.

"כל צעד גדול במדע ראשיתו בחוצפה חדשה של הדמיון" ג'ון דינאי - פילוסוף אמריקאי בן התקופה.

חלון לעולם שלי نافذة لعالي الشخصي A window to my world

“חלון לעולם שלי” תערוכת צילומים

“חלון לעולם שלי” היא תחרות צילומים המתקיימת מדי שנה ופתוחה לכל תושבי הארץ והגליל. נושאי התחרות משתנים מדי שנה ומטרתם להציג את החיים בגליל מנקודת המבט של תושביו. הנושאים בתחרות היו: (1) החיים בגליל; (2) המשפחה שלי בגליל; (3) האמונה שלי בגליל. בתחרות השתתפו עד כה 210 צלמים, ערבים ויהודים מקשת רחבה של גילאים. הם השתמשו במדיה של הצילום ככלי להעברת הסיפור האישי שלהם, השקפת עולמם ונקודת מבטם האישית על הגליל, נופיו ותושביו. באמצעות התערוכה מתאפשרת הצצה לפסיפס של תרבויות, מסורות, השקפות עולם, ונוף אנושי מרתק. האמנים המשתתפים בתערוכה זו גם בקודמותיה השתמשו בצילום ככלי לתקשורת בלתי מילולית המגשרת על פערי השפה והתרבות. הממד הריאליסטי במדיה זו מאפשר לצופה להתחבר אל מושא הצילום ולהבין אותו לעומקו. כל התערוכות הוצגו בעבר בגלריה על שם ליידי רוזלין ליונס במכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה בכרמיאל, וחלקן אף הוצגו בשנת 2007 בעיר פיטסבורג בארה”ב. תערוכה זו היא פרי יוזמתה וניהולה של **אפי אומיאל-פדידה** בשיתוף עם **שלומי שוורצברג** אוצר הגלריה. **התחרות והתערוכה בחסות: קרן פיין, קרן משפחת דונאלד וסילביה רובינסון, עמותת גליליד ופסטיבל ימי ענף הזית.**

“A Window into my World” Photography Exhibit

“A Window into my World” is a photography contest open to all residents of Israel and the Galilee.

Every year the topic changes in order to introduce views of life in the Galilee. This is the third year that the contest takes place.

The participants were asked to convey their ideas of life in the Galilee through their photos.

The Idea of the contest is to make use of photography as medium and a tool for sharing personal stories, perspectives and worldviews. The result on the gallery walls is a fascinating human landscape, a breathtaking mosaic of cultures, traditions and faith mixed with history and ancient olive trees.

Photography is a medium that enables communication without words, thus bridging language and culture gaps.

Viewing photography is not intimidating, and instead of causing direct conflict causes us to viscerally and deeply understand ideas through art.

Photography opens a window into the private world of the artist, his story, and the way he views reality.

All photo exhibits were held at the Lady Roslyn Lyons Gallery, Ort Barude Engineering College, Karmiel.

Visionary and Director of the contest and gallery show: Effy Umiel-Fadida

In cooperation with Shlomi Schwartzberg the Gallery curator.

Sponsors:

The Fine Foundation, Donald and Sylvia Robinson Family Foundation, The Galilead Foundation, and The Galilee Olive Festival.

רשימת המציגים והמשתתפים בכנס "הגליל כמרחב מרובה תרבויות"
לפי סדר האלפבית

שם	מוסד / תפקיד	דוא"ל
אבו-נופל סרור חנאן	השירות הפסיכולוגי נצרת	hananas17@gmail.com
ד"ר אשרת-פינק יפעת	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; אוניברסיטת חיפה	Yifatoshrat@walla.co.il
ד"ר אסולין קובי	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	konech@biu.013.net.il
ד"ר ארנון יעל	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	yaela@research.haifa.ac.il
ארבל אמנון	בית יגאל אלון	alonhadraha@gmail.com
ארליך-מורג יעל	בית 9 – בית ספר ובית יוצר לתיאטרון בובות במכללה האקדמית גליל מערבי	yaeln@012.net.il
באסילה טוני	ביה"ס האיטלקי חיפה	toniy.b@hotmail.com
באר דינה	הספרייה האזורית גליל תחתון ע"ש ק"י גולן	syfriakad@gmail.com
בארי-סוליציאנו אמנון	"יוזמות קרן אברהם"	amnon@abrahamfund.org.il
ד"ר בוארדי בסילוס	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; אוניברסיטת בר-אילן	bbawardi@gmail.com
ד"ר בן-דור ישראל	בי"ס העל-יסודי ניסויי "משגב"	bendoric@bezeqint.net
ד"ר ברהום מסעד	מנהל ביי"ח לגליל המערבי בנהריה	aya.kipershlak@naharia.health.gov.il
ד"ר ברודרמן אלי	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	flyabout@gmail.com
פרופ' ברורמן אבישי	השר הממונה על ענייני המיעוטים	abraverman@knesset.gov.il
פרופ' ברזל נעימה	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	negev@macam.ac.il
ד"ר גונן איציק	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	itzik_g@staff.ornanim.ac.il
פרופ' אלכס גורדון	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	alexander_g@staff.ornanim.ac.il
ד"ר גורני עדנה	אוניברסיטת חיפה ; המכללה האקדמית עמק יזרעאל	ednagorney@gmail.com
ד"ר גייגר ברנדה	המכללה האקדמית גליל מערבי	geigerb@netvision.net.il
ד"ר גילעת יעל	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	yael_g@staff.ornanim.ac.il
גפני ציבי	כפר הנוער הניסויי-חקלאי "כדורי"	tsiving@netvision.net.il

mayor@nazareth.muni.il	ראש עיריית נצרת	ג'ראיסי ראמז
naomidemalach@hotmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר דה-מלאך נעמי
desiv@yvc.ac.i	המכללה האקדמית עמק יזרעאל	פרופ' דה-סביליה הלנה
davidief@netvision.net.il	אוניברסיטת תל-אביב; אוניברסיטת בן-גוריון	ד"ר דוידי אפרים
psy@marwandwairy.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך; המכללה האקדמית עמק יזרעאל	פרופ' דוירי מרואן
najema@netvision.net.il	מוזיקאי	דלאל יאיר
gilagmon@zahav.net.il	קבוצת מחול "הדס מהגליל"	האוזמן- אגמון הדס
gitit9@smile.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר הולצמן גתית
hadanyg@loh.org.il	בית 9 – בית ספר ובית יוצר לתיאטרון בובות במכללה האקדמית גליל מערבי	הדני אפרת
ya-li@bezeqint.net	"חצוצרה בוואדי" - סיור	הרדן יאיר
ariehers@gmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר הרשקוביץ אריה
miriam_w@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר וליצקר-פולק מדי
whillel@hotmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך; אוניברסיטת בר-אילן	ד"ר ורמן הלל
boazwarsh@yahoo.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ורשבסקי בועז
mohswattad@aim.com	המכללה האקדמית צפת	ד"ר ותד מוחמד
iris_c@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר חי איריס
moshe_i@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר יצחקי משה
anati@ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר ישראלי ענת
avner@research.haifa.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר כהן אבנר
hasadna@gmail.com	הגלריה לאמנות ישראלית, קרית-טבעון	כהן-גרבוז טלי
amosc@macam.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר כהן עמוס
bkenane@abrahamfund.org.il	יוזמות קרן אברהם	כנאענה באסם
lilah_1@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר לב ארי לילך
gabbai11@zahav.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	לבבי עידית

luznimrod@gmail.com	המכללה האקדמית גליל מערבי	ד"ר לוז נמרוד
levygi@inter.net.il	עמותת "שתיל"	עו"ד לוי גלעד
anatliv@gmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך; המרכז לחינוך הומניסטי בבית לוחמי הגטאות	ד"ר ליבנה ענת
hedva.livnat@gmail.com	עיתון קהילתי יהודי-ערבי "דוגרי נט"	ליבנת חדזה
licht@012.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר ליכטינגר עינת
dina_1@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר לרון דינה
wafeka@sakhnin.muni.il	ראש עיריית סכנין	מאזן גנאים
eman_m@walla.com	תיכון מקיף ראמה	מדאח אימאן
Arnon_m@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר מדזיני ארנון
mmotola@netvision.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר מוטולה מיקי
walid_m@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; מכון "דורוב"	מולא וליד
mraed@netvision.net.il	הקמפוס האקדמי מאר-אליאס ; אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר מועלם ראיד
nisreen.morqus@gmail.com	עיתון קהילתי יהודי-ערבי "דוגרי נט"	מורקוס נסרין
manajne2@netvision.net.il	אוניברסיטת אל-קודס ; המכללה האקדמית צפת	ד"ר מחאג'נה אברהים
mshirley@technion.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר מידז'נסקי שירלי
matanesy@gmail.com	הטכניון, חיפה	מיה מתניה
hagaim@jafi.org	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; גזבר הסוכנות היהודית	עו"ד מירוס חגי
dmeiraz@gmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	מירז דני
sabina.messeg@gmail.com	משוררת	מסג סבינה
netzerd@netvision.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; המרכז לחינוך הומניסטי בבית לוחמי הגטאות	ד"ר נצר דוד
mona_s_sada@hotmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; בית-ספר תיכון טכנולוגי נעמת נצרת	סאבא מונא
geralds@zefat.ac.il	המכללה האקדמית צפת	ד"ר סאק ג'רלד
dennissobolev@hotmail.com	אוניברסיטת חיפה	ד"ר סובולב דניס
khalids@yvc.ac.il	המכללה האקדמית עמק יזרעאל	ד"ר סנדאוי חאלד

mostafaa@walla.co.il	הספרייה הציבורית, כפר כאוכב	עבד אלפתאח מוסטפא
muad.od@gmail.com	מרכז האחמדים	עודה מועאד
nizam1@bezeqint.net	חט"ב ירכא ותכנית "אמירים" משה"ח ; אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	עטאללה ניזאם
nohadali@soc.haifa.ac.il	המרכז לחינוך הומניסטי בבית לוחמי הגטאות	ד"ר עלי נוהאד
dror_am@yahoo.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	עמית דרור
gady747@netvision.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר עפרוני חני
naim2@bezeqint.net	משורר	פרופ' ערידי נעים
kaphigra@gmail.com	אוצרת	פדידה אפי
yael_p@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר פויס יעל
jack_p@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר פסטור ג'ק
aleef.f@gmail.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	פראנש אליף
victorf@yvc.ac.il	המכללה האקדמית עמק יזרעאל	פרופ' פרידמן ויקטור
nz53@walla.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר ציון נועה
kassemabeer@yahoo.com	המכללה האקדמית הערבית - חיפה	קאסם עביר
yair_c@staff.ornanim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	פרופ' קארו יאיר
horwitz@netvision.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר קהן-הורביץ ג'נינה
dkomem@abrahamfund.org.il	יוזמות קרן אברהם	קומם דדי
etushk@jdc.org.il	אלכ"א - ג'וינט ישראל	ד"ר קסלר אתוש
yonitcrystal@gmail.com	משמרת מלאכות מסורתיות	קריסטל יונית
yaelke@yvc.ac.il	המכללה האקדמית גליל מערבי	ד"ר קשת יעל
mraser@macam.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך ; ג'וינט ישראל	ד"ר ראזר מיכל
hrogani@actcom.net.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר רוגני חגי
hmakom@netvision.net.il	"שורשים" - עמותת הגליל לחינוך ערכי ; קרקס גליל - קרקס נוער יהודי וערבי	ד"ר רוזנשטיין מרק
the.edge.center@gmail.com	"הקצה" מרכז לאמנות תרבות וחברה בגליל	רמון לי

zvshavit@gmail.com	המכללה האקדמית גליל מערבי	ד"ר שביט זאב
milasch@bgu.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר שוורץ מילה
shlomi676@gmail.com	מכללת אורט בראודה	שוורצברג שלומי
sigals@jbc.org.il	תב"ת מיסודה של הגיונט	ד"ר שלח סיגל
shamosha@maayan-barush.org.il	סופר	שמוש אמנון
moshe@oranim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר שגר משה
y-tadmor@bezeqint.net	המכללה האקדמית עמק יזרעאל אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	פרופ' תדמור ישעיהו
totrym1@yahoo.com	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	ד"ר תותרי מרי
bini_t@staff.oranim.ac.il	אורנים, המכללה האקדמית לחינוך	תלמי ביני